

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS INSTITUTAS

AISTĖ KUBILIŪTĖ
TARPTAUTINĖS JŪRŲ TEISĖS (KLAIPĖDOJE) PROGRAMA

MOKSLINIŲ JŪROS TYRINĖJIMŲ ATSKIROSE JŪROS ERDVĖSE
REGLAMENTAVIMAS TARPTAUTINĖJE JŪRŲ IR LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Lekt. dr. D. Gailiūtė

Vilnius, 2014

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS INSTITUTAS

AISTĖ KUBILIŪTĖ
TARPTAUTINĖS JŪRŲ TEISĖS (KLAIPĖDOJE) PROGRAMA

MOKSLINIŲ JŪROS TYRINĖJIMŲ ATSKIROSE JŪROS ERDVĖSE
REGLAMENTAVIMAS TARPTAUTINĖJE JŪRŲ IR LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖJE

Magistro baigiamasis darbas

Recenzentas:

Lekt. Dr. S. Klumbytė

2014 04 28

Vadovė:

Lekt. Dr. D. Gailiūtė

2014 04 18

Atliko

TJT gr. stud. A. Kubiliūtė

VILNIUS, 2014

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	4
ĮVADAS	5
I. MOKSLINIŲ JŪROS TYRINĖJIMŲ SAMPRATA	10
1.1. Mokslinių jūros tyrinėjimų charakteristika	10
1.2. 1982 m. JT Jūrų teisės konvencijoje naudojamos sąvokos, susijusios su moksliniais tyrinėjimais ir jų samprata	13
1.3. Tyrimų laivo, kaip pagrindinės mokslinių jūros tyrinėjimų vykdymo formos, samprata	18
1.4. Kitos mokslinių jūros tyrinėjimų vykdymo formos	21
II. MOKSLINIŲ JŪROS TYRINĖJIMŲ REGLAMENTAVIMAS PAGAL 1982 M. JT JŪRŲ TEISĖS KONVENCIJĄ.....	24
2.1. Bendrosios mokslinius jūros tyrinėjimus reglamentuojančios nuostatos ir principai	24
2.2. Mokslinių jūros tyrinėjimų reguliavimas atskirose jūros erdvėse	25
2.2.1. Mokslinių jūros tyrinėjimų veiksmai teritorinėje jūroje.....	26
2.2.2. Mokslinių jūros tyrinėjimų veiksmai ekonominėje zonoje ir kontinentiniame šelfe	29
2.2.3. Mokslinių jūros tyrinėjimų veiksmai atvirojoje jūroje ir Rajone	34
III. TEISINIO MOKSLINIŲ JŪROS TYRINĖJIMŲ REŽIMO ĮGYVENDINIMAS BALTIJOS JŪROS ŠALYSE IR EUROPOS SAJUNGOJE	37
3.1. Baltijos jūros išskirtinumas tarptautinėje jūrų teisėje išskiriamų jūros erdvių atžvilgiu.....	37
3.2. Helsinkio komisijos Baltijos jūros aplinkos monitoringo programa ir ją įgyvendinančios rekomendacijos	39
3.3. Mokslinių jūros tyrinėjimų reglamentavimas Baltijos jūros šalyse.	43
3.4. Mokslinių jūros tyrinėjimų reglamentavimas Lietuvos jūros erdvėse.	53
3.5. Mokslinių jūros tyrinėjimų ir jų reglamentavimo svarba Europos Sąjungoje.	57
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	60
LITERATŪRA	62
SANTRAUKA	71
SUMMARY	72
Priedai	73

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

ES – Europos Sąjunga

HELCOM – Baltijos jūros aplinkos apsaugos komisija arba Helsinkio komisija

IOC – Tarptautinė okeanografijos komisija

JT – Jungtinės Tautos

Jūrų teisės konvencija arba Konvencija– 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų teisės konvencija

LR – Lietuvos Respublika

MJT – moksliniai jūros tyrinėjimai

Institucija – Jūros dugno institucija

TJT – tarptautinė jūrų teisė

IVADAS

Pirmieji jūrų stebėjimai siekia dar 2000-500 pr. Kr., tačiau svarbių MJT pradžia siejama su didžiųjų geografinių atradimų laikotarpiu (1400-1900 metai). Jūrų tyrinėjimai XVII-XVIII amžiuje buvo vykdomi siekiant užtikrinti saugesnę laivybą, potvynių prognozavimui, geografiniams atradimams. Po II-ojo Pasaulinio karo okeanografinių tyrimų vaidmuo valstybėse dar labiau išaugo ir tai lėmė naujų technologijų atsiradimas (karo reikmėms sukurti modernūs prietaisai – radarai, sonarai, automatiniai bangų detektoriai, temperatūros, gylių matuokliai), padidėję gamtos išteklių suvartojimo poreikiai, intensyvėjantis jūrų transportas ir mokslo pažangos siekis. MJT vykdymas šiuo metu labai svarbus jūros erdvinio planavimo elementas. Žinios apie jūrų aplinką nepaprastai svarbios norint skatinti, vystyti ir plėsti technines inovacijas, tausų išteklių naudojimą, konkurencingumą ir darbo vietų kūrimą siekiant pažangaus, tvaraus ir visa apimančio augimo. Jūros pažinimas ir toliau svarbus „grynojo“ teorinio mokslo požiūriu, siekiant visos žmonijos labai padidinti mokslo žinias apie jūros aplinką. ES valstybės narės kasmet jūrų moksliniams tyrimams išleidžia apie 1,85 mlrd. eurų. Apie pusę šios sumos skiriama stebėjimo gerinimo infrastruktūrai. Tai apima laivus, povandenines observatorijas, plūdurus, dreifuojančius įrenginius, nuotolinio valdymo arba autonomiškas povandenines transporto priemones, kuriuose įrengti įvairūs sensoriai ir užtikrinti analitiniai pajėgumai.

Iki 1950 metų nebuvo jokio tarptautinio susitarimo dėl MJT reglamentavimo. Paprotinė teisė buvo vienintelis teisės šaltinis. Tačiau jau po II-ojo Pasaulinio karo pagausėjęs prašymų leisti vykdyti jūros išteklių tyrinėjimus bei tyrinėjimus gynybos tikslais tarptautinė bendruomenė suvokė, kad būtina rasti bendrą susitarimą MJT atžvilgiu. Kitaip tariant, tarptautinio MJT reglamentavimo atsiradimas buvo susijęs su pakrantės valstybės teisėmis į išteklių jos jūros erdvėse naudojimą, valdymą ir eksploatavimą. MJT buvo pradėti svarstyti per I-ąją JT Jūrų teisės konferenciją 1958 metais Ženevoje. Konferencijos metu buvo priimtos 4-ios tarptautinės Ženevos konvencijos, iš jų vienoje „Dėl kontinentinio šelfo“ įtvirtinta nuostata, kad prieš vykdant bet kokio tipo tyrimus kontinentiniame šelfe būtina gauti pakrantės valstybės sutikimą. Šiuo metu tarptautiniu mastu MJT, jų vykdymą, tarptautinį bendradarbiavimą, technologijų plėtojimą jūros aplinkoje reglamentuoja 1982 m. JT Jūrų teisės konvencija, įsigaliojusi 1994 m. Konvencijos XIII dalis, skirta jūros moksliniams tyrinėjimams. Ji nustato taisykles, taikomas MJT vykdymui visose jūros erdvėse. Šioje dalyje įtvirtinta nuosekli pakrančių valstybių ir valstybių, pageidaujančių atlikti MJT, teisių ir pareigų visuma užtikrina balansą tarp pakrančių valstybių saugumo interesų ir kitų valstybių siekio turėti galimybę atlikti MJT įvairiose jūrų erdvėse.

Temos aktualumas. Per pastaruosius šešerius metus ES, o taip pat atskiruose jūrų regionuose buvo priimti nauji tarptautiniai susitarimai (pvz., 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos Jūrų strategijos pagrindų direktyva 2008/56/EB) ir juos įgyvendinantys bei regioninių konvencijų veiksmų planai (pvz., 2007 m. HELCOM Baltijos jūros veiksmų planas), kuriuose išskelti ambicingi tikslai, susiję su geros jūros aplinkos būklės siekiu. Integruotas jūros aplinkos vertinimas, apimantis įvairių aplinkos savybių, poveikių, įskaitant ir tų apie kuriuos iki šiol nėra duomenų, ir pasekmių analizę, yra pagrindas naujų siekių įgyvendinimui. ES, o kartu ir regioninių konvencijų šalys įpareigosios nustatytais laikotarpiais teikti ataskaitas apie direktyvų ir veiksmų planų įgyvendinimą. Duomenų poreikis šiuo metu šalyse yra prioritetas, nes duomenų trūkumas kliudo šalims nusistatyti tiek geros jūros aplinkos būklės rodiklių ribines vertes, tiek aplinkosauginius tikslus ir priemonių programas gerai jūros aplinkos būklei pasiekti. Atskirų regioninių konvencijų šalys rengia tyrimų programas ir projektus, kooperuojasi bei ieško būdų patenkinti vis didesnį duomenų poreikį, bet kartu planuoja efektyvų duomenų surinkimą bendradarbiavimo tarp šalių pagrindu.

Vis dar svarbiausias duomenų surinkimo būdas yra ekspedicijos, vykdomos mokslinių tyrimų laivais. Baltijos jūros regione yra pakankamai tyrimų laivų, kurie dirba ne tik Baltijos jūroje, bet ir už jos ribų. Šiuo metu HELCOM yra atliekama tyrimų laivų inventorizacija ir numatoma ieškoti būdų sudaryti sąlygas efektyvesniam laivų panaudojimui. Tai reiškia, kad tam tikros šalies laivas plaukios ne tik savo jurisdikcijos vandenyse, bet bendradarbiavimo pagrindu tyrimai šiuo laivu būtų atliekami to paties maršruto metu ir kitų šalių jurisdikcijos vandenyse. Tai tiesiogiai susiję su pakrantės valstybių leidimų išdavimo procedūrų peržiūrėjimu, trūkumų šalinimu ir galbūt, jei tik įmanoma, suvienodinimu. Kasmetiniuose HELCOM susitikimuose šalys pateikdamos informaciją apie atvejus, kai nepavyksta gauti leidimų ar tiesiog susiduria su pernelyg lėtomis procedūromis kviečia visas šalis pagreitinti leidimų išdavimo procedūras ir ieškoti būdų šalinant trūkumus.

Jūrų teisės konvencijoje įtvirtintos nuostatos pakankamai nuodugniai reglamentuoja MJT ir jų vykdymą. Tačiau vienas iš Konvencijos trūkumų susijęs su sąvokų, įskaitant MJT, neapibrėžtumu. Tai ypač aktualu, kai kalbama apie fundamentinius ir taikomuosius tyrimus, nes jų atžvilgiu skiriasi leidimų išdavimo procedūra ir taikomos skirtingos Jūrų teisės konvencijos nuostatos. Pasitaiko atvejų, kai užsienio valstybė kreipdamasi į pakrantės valstybę su prašymu leisti vykdyti tyrimus (jos teigimu fundamentinius) jos jurisdikcijos vandenyse, gauna neigiamą atsakymą, nes pakrantės valstybė skirtingai traktuoja numatomus tyrimus ir įžvelgia grėsmę jos jurisdikcijoje esančių natūralių išteklių atžvilgiu arba kitų aspektų, dėl kurių ji pasinaudoja Jūrų teisės konvencijos suteikta teise neduoti sutikimo.

HELCOM kaip pagrindinė Baltijos jūros valstybių bendradarbiavimo organizacija, įvertinusi Baltijos šalių interesų bendrumą, Jūrų teisės konvencijos nuostatas, skatinančias tarptautinį bendradarbiavimą, palankesnių sąlygų sudarymą MJT vykdymui taip pat savo ruožtu siekė skatinti tarptautinį bendradarbiavimą ir ragino supaprastinti ar net suvienodinti leidimų išdavimo procedūras. Tačiau formalumai, kurių reikalauja Baltijos jūros šalys, skiriasi. Ir tai neprideda nei prie Konvencijos nuostatų, nei HELCOM rekomendacijų tinkamo įgyvendinimo, o kartu ir nacionalinių teisės aktų tobulinimo. 2013 metais klausimas dėl netinkamai įgyvendinamos HELCOM rekomendacijos, susijusios su leidimų išdavimo aplinkos tyrimų darbams procedūrų supaprastinamo, vėl iškeltas HELCOM lygmeniu ir šiuo metu ieškoma būdų kaip tai padaryti. Tai prisidės ir prie optimizuoto ir ekonomiškai naudingesnio tyrimų laivų, o tuo pačiu ir automatinių matavimų sistemų įrenginių naudojimo Baltijos jūroje. HELCOM palaikė autorės pasiūlymą dėl klausimyno, kuris prisidėtų prie pastangų pagerinti integruotą aplinkos monitoringo įgyvendinimą, siekiant sklandesnių ir labiau harmonizuotų procedūrų, susijusių su leidimų išdavimu monitoringo darbams ir laivų įplaukimu į kitos šalies jurisdikcijos vandenį.

Temos mokslinis naujumas ir ištyrimo lygis. Yra parengta mokslinių darbų apie tarptautinį MJT reglamentavimą ir Baltijos valstybėse taikomą praktiką atliekant mokslinius tyrimus jūroje. Tačiau darbuose daugiausia apžvelgiamos Jūrų teisės konvencijos nuostatos, susijusios su leidimų vykdyti MJT atskirose jūros erdvėse išdavimu. Deja, nė viename, bent jau autoriui žinomame darbe, nėra analizuojama Baltijos jūros šalyse taikoma praktika kitų Jūros teisės konvencijos normų, reglamentuojančių MJT, atžvilgiu. Pavyzdžiui, nėra nagrinėjamos nuostatos, susijusios su pakrantės valstybės teisių (pvz., dalyvavimo mokslinių jūros tyrinėjimų projekte, projektų/tyrimų ataskaitų ar tyrimų pavyzdžių gavimu, tyrimų rezultatų vertinimu ir pan.) užtikrinimu. Apibendrinant, galima teigti, jog trūksta darbų, kuriuose būtų pateikta Baltijos valstybių praktika visų Jūrų teisės konvencijos nuostatų, reglamentuojančių MJT, atžvilgiu, dėl šios priežasties sunku vertinti Baltijos jūros šalių teisės aktų atitikimą Konvencijai, o taip pat ir HELCOM teisės aktų nuostatoms. Taip pat nėra atlikta Lietuvos teisės aktų, susijusių su MJT reguliavimu, atitikimo tarptautiniams reikalavimams, analizė. Paskutiniai pagrindinių teisės aktų pakeitimai buvo atlikti 2011 metais, todėl kol kas sunku vertinti, ar šiuo metu Lietuvoje pakankamas MJT reglamentavimas.

Darbo objektas. Mokslinių jūros tyrinėjimų atskirose jūros erdvėse teisinis reglamentavimas tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje.

Darbo tikslas – išanalizuoti tarptautinį mokslinių jūros tyrinėjimų reguliavimą atskirose jūros erdvėse bei įvertinti Baltijos jūros šalyse taikomą praktiką ir egzistuojančias atitikties tarptautinės teisės normoms problemas.

Siekiant užsibrėžto tikslo, iškelti tokie **uždaviniai**:

1. Apibrėžti mokslinių jūros tyrinėjimų sąvoką, analizuojant ją kitų tarptautinės jūrų teisės terminų kontekste;
2. Išanalizuoti ir palyginti 1982 m. JT Jūrų teisės konvencijos, Helsinkio komisijos teisės aktų nuostatas, reglamentuojančias mokslinius tyrinėjimus;
3. Įvertinti Baltijos jūros šalyse veikiančių mokslinių jūros tyrinėjimų reglamentavimą bei taikomą praktiką, įgyvendinant 1982 m. JT Jūrų teisės Konvenciją ir Helsinkio komisijos teisės aktų nuostatas;
4. Apžvelgti Lietuvos Respublikos teisės aktus, reglamentuojančius mokslinius jūros tyrinėjimus, vertinant jų atitikimą tarptautiniams reikalavimams.

Hipotezė: Nesuderintas MJT reglamentavimas valstybių nacionalinėje teisėje užkerta kelią efektyviam jų įgyvendinimui praktikoje.

Darbo metodai. Šio darbo tikslas lemia, kad jame vyraujantis teorinio analitinio pobūdžio krypties tyrimas grindžiamas įvairiais mokslinio pažinimo metodais: lyginamuoju, apibendrinimo, sisteminės ir loginės analizės, istoriniu, lingvistiniu bei lyginamuoju istoriniu. Lyginamasis metodas leido sugretinti atskirų tarptautinių, regioninių ir nacionalinių teisės aktų nuostatas, vertinant įvairius MJT aspektus. Loginės ir sisteminės analizės metodai buvo naudingi darant apibendrinimus ir išvadas, aiškinantis tarptautinių sutarčių įtaką MJT reglamentavimui bei praktiniam įgyvendinimui nacionalinėje teisėje.

Siekiant išanalizuoti MJT reglamentavimą Baltijos jūros šalyse autorė sudarė klausimyną (žr. Priedą Nr. 8), kuris buvo pateiktas Baltijos jūros šalims per Helsinkio komisijos organizaciją. Šis klausimynas buvo derinamas su Helsinkio komisijos sekretoriatu. Atsakymai į klausimus leis tiksliau įvertinti reglamentavimą Baltijos jūros šalyse.

Darbo šaltiniai. Pagrindiniai šio darbo šaltiniai – 1982 m. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija, Konvencijos XIII dalies komentaras bei 2010 metų Konvencijos nuostatų įgyvendinimo vadovas. Taip pat baigiamojo darbo tyrimo objektą sudarantiems klausimams nagrinėti pasinaudota 1958 m. Ženevos konvencijų jūrų teisės klausimais, Europos Sąjungos, Helsinkio komisijos ir Lietuvos Respublikos norminiais aktais. Šalių praktikai apžvelgti išanalizuoti 2003-2004 metais šalių užpildyti JT Tarptautinės okeanografijos komisijos klausimynai apie MJT reguliavimo režimą už 1998-2002 metų laikotarpį, apžvelgti susiję Baltijos šalių teisės aktai, HELCOM ataskaitos apie rekomendacijos, dėl MJT, įgyvendinimą bei Baltijos jūros šalių atsakyti klausimai autorės sudarytame klausimyne už 2008-2013 metų laikotarpį. Ne mažiau svarbūs yra daugelis specialiosios literatūros šaltinių. Baigiamajame darbe

pateiktiems teiginiams pagrįsti dažnai remiamasi garsiais tarptautinės ir jūrų teisės specialistais: R. R. Churchill, E. D. Brown, Alfred H. A. Soons, S. Bateman, Captain J. Ashley Roach, E. Jarmache, U. Jenish, Florin H. Th. Wegelein.

Darbo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro: įvadas, trys dalys, išvados, šaltinių sąrašas, priedai. Tiriamojo darbo dalys suskirstytos į skirsnius, atsižvelgiant į svarbiausius nagrinėjamo dalyko aspektus. Pirmojoje dalyje analizuojamos MJT charakteristikos, aptariamos Jūrų teisės konvencijoje naudojamos tyrimų sąvokos, pagrindinės MJT vykdymo formos. Antroje dalyje išnagrinėtas MJT tarptautinis reguliavimas, pagrindiniai reguliavimo principai. Trečioji dalis skirta HELCOM rekomendacijų, susijusių su aplinkos monitoringo vykdymu ir leidimų išdavimo tyrimų darbams vykdyti procedūromis bei trumpai aptariama kaip rekomendacijos įgyvendinamos. Šioje dalyje taip pat aptariama MJT reglamentavimo praktika Baltijos jūros šalyse, Lietuvos teisinio reglamentavimo šioje srityje ypatumai bei MJT ir jų teisinio reguliavimo svarba ES mastu.

I. MOKSLINIŲ JŪROS TYRINĖJIMŲ SAMPRATA

Siekiant išanalizuoti mokslinių jūros tyrinėjimų tarptautinį ir Lietuvos teisinį režimą ir jo įgyvendinimo praktikoje problematiką, būtina trumpai aptarti MJT sampratą. Tai leis geriau suprasti baigiamajame darbe nagrinėjamus MJT režimo klausimus, įskaitant pakrančių ir tyrimus vykdančių užsienio valstybių, kompetentingų tarptautinių organizacijų teises ir pareigas bei jurisdikciją jose. Visų pirma būtina aptarti svarbiausias ir su tema susijusias sąvokas, MJT vykdymo formas.

1.1. Mokslinių jūros tyrinėjimų charakteristika

Bendraja prasme, mokslinių tyrimų dėka yra gaunami duomenys ir informacija, kurių pagrindu įgyjamos žinios apie įvairiausių procesus, reiškinius, savybes, panaudojamos įvairių tikslų įgyvendinimui. Tuo tarpu, MJT apima veiklas, vykdomas jūrose ir vandenyuose, siekiant pagerinti žinias apie jūros aplinką ir joje vykstančius procesus. „Jūros aplinką“ sudaro oras, jūros vanduo, jūros dugnas ir gelmės bei jos gamtos išteklių. Atrodytų, kad pagal šį apibrėžimą į MJT įeitų bet kokie moksliniai tyrimai ir stebėjimai, susiję su jūros aplinka ir jos gyvaisiais organizmais. Tačiau moksliniai tyrimai, vykdomi jūroje, bet ne dėl žinių apie jūros aplinką, pvz. astronominiai tyrinėjimai, nėra laikomi MJT¹.

MJT susiję su įvairiomis mokslo disciplinomis, tokiomis kaip biologija, biotechnologijos, geologija, chemija, fizika, geofizika, hidrografija, fizinė okeanografija, vandenyno dugno gręžimas ir nuosėdų paėmimas. Tokių tyrimų tikslas stebėti ir vertinti jūros aplinką, jos pokyčius, prognozuoti juos ir išaiškinti jų priežastis. MJT taip pat prisideda prie racionalaus jūros išteklių eksploatavimo, jūros aplinkos apsaugos ir išsaugojimo, saugios laivybos užtikrinimo, jūros naudojimo kariniams ir kitiems tikslams bei bendrų žinių gavimo apie Žemę². Jūrinių duomenų rinkimas dar skirstomas į MJT, hidrografinius stebėjimus, jūros stebėjimus kariniais tikslais, aplinkos monitoringą ir jūros taršos vertinimą, meteorologinių ir kitų rutininių duomenų rinkimą, stebėjimus, susijusius su paskendusiu laivų, duženų, archeologinių liekanų

¹ Tanaka, Y. Obligation to Co-operate in Marine Scientific Research and the Conservation of Marine Living Resources. *Zeitschrift für Ausländisches Öffentliches Recht und Völkerrecht*. [interaktyvus]. Germany, 2005, Vol. 65 [žiūrėta 2013-11-07]. <http://www.zaoerv.de/65_2005/65_2005_4_b_937_966.pdf>.

² Pavliha, M.; Gutierrez, N.A.M. Marine scientific research and the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea. *Ocean and Coastal Law Journal*, Vol.16, No.1 [interaktyvus]. Great Britain: Marine Law Institute, 2010, p.115 [žiūrėta 2013-10-08]. <http://mainelaw.maine.edu/academics/oclj/pdf/vol16_1/vol16_oclj_115.pdf>.

paieškomis³. JAV jūrų teisės specialistas J. Ashley Roach jūros aplinkoje vykdomus tyrimus išskiria į 4 tyrimų rūšių kategorijas ir 7 subkategorijas:

- Moksliniai jūros tyrinėjimai;
- Tyrimai/Stebėjimai:
 - Hidrografiniai stebėjimai
 - Jūros stebėjimai kariniais tikslais
- Operatyvioji okeanografija:
 - Vandenyno būklės vertinimas
 - Orų prognozė
 - Klimato kaitos prognozė
- Taikomojo pobūdžio tyrinėjimai ir eksploatacija:
 - gamtinių išteklių

povandeninio kultūrinio paveldo (nuskendusiu laivų ar jų duženu)⁴.

Atsižvelgiant į MJT pobūdį, išskiriami jiems būdingi bruožai:

1. Plati tyrimų erdvės ir laiko skalė. Pvz., erdviu atžvilgiu nuo molekulinio lygio tyrimų pereinama prie jūros ar vandenyno regionų tyrimų;
2. Jūros aplinkoje nėra įmanomi kontroliuojami eksperimentai, o tai reikalauja kruopščių lauko stebėjimų ir mokliškai bei kūrybiškai pagrįstų interpretacijų;
3. Jūros aplinkos problemos siejamos su daug disciplinų, dėl to tyrimų spektras labai platus;
4. Didelis bendradarbiavimo poreikis dėl plačios tyrimų skalės ir bendrų interesų;
5. Svarbus duomenų kokybės aspektas dėl gausybės duomenų šaltinių, duomenų palyginimo poreikio ir plataus jų panaudojimo spektro⁵.

MJT būdingas tarptautinis pobūdis, nes reikalingos žinios apie Pasaulinį vandenyną. Nors vandenynai ar jūros, suskirstytos į atskiras erdves, apimančias pakrantės valstybių jurisdikcijos zonas, vis dėl to vandenynas ir jame vykstantys procesai yra nedalomi. Tyrimų rezultatai panaudojami visos žmonijos labui, yra svarbūs bet kokios problemos, kylančios dėl jūrų ir vandenynų naudojimo, sprendimui. Tarptautinis MJT aspektas nulėmė: 1) mokslinių tyrimų laisvės poreikį atviroje jūroje; 2) plataus tarptautinio bendradarbiavimo būtinybę, siekiant

³ Pedrozo, R. P. Coastal State Jurisdiction over Marine Data Collection in the Exclusive Economic Zone. *Military Activities in the EEZ. A U.S.-China Dialogue on Security and International Law in the Maritime Commons* [interaktyvus]. Rhode Island: Naval War College, China Maritime Studies Institute, No 7, 2010, p. 27 [žiūrėta 2014-01-07]. <http://www.usnwc.edu/Research---Gaming/China-Maritime-Studies-Institute/Publications/documents/China-Maritime-Study-7_Military-Activities-in-the-.pdf>.

⁴ Roach, J. A. *Defining Scientific Research: Marine Data Collection. Law, Science & Ocean Management*. USA: Martinus Nijhoff Publishers, 2007, p. 542–543.

⁵ Wegelein, F. *Marine Scientific Research: The Operation and Status of Research Vessels and Other Platforms in International Law*. USA: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 21.

vykdyti tyrimų darbus/projektus tiek atviroje jūroje, tiek pakrantės nacionalinės jurisdikcijos vandenyse; 3) supaprastintą mokslinių tyrimų laivų priėmimo į įvairių šalių uostus tvarką. Didelė MJT tarptautinė svarba nulėmė Tarptautinės okeanografijos komisijos (IOC) įsteigimą⁶, kuri koordinuoja nacionalines tyrimų ir vandenynų stebėjimų programas, siekia pagerinti klimato prognozes, jūrinių ekosistemų ir išteklių valdymą, nacionalinių vandenynų ir pakrančių plėtros ir valdymo planų tobulinimą⁷.

Tarptautinės jūrų teisės literatūroje taip pat išskiriami „fundamentiniai“ (arba „grynieji“) moksliniai tyrimai, atliekami visos tarptautinės bendrijos interesais, reiškinių esmei ir stebimai tikrovei neturint tikslo konkrečiai pritaikyti rezultatų. Kitą tyrimų grupę sudaro „taikomieji“ moksliniai tyrimai, skiriami specifiniams praktiniams tikslams pasiekti arba uždaviniams spręsti, jūroje dažnai tai susiję su jūros išteklių tyrimais ir eksploatacija⁸. Tokiu būdu, MJT būtų apibrėžiami kaip bet kokie fundamentinio ar taikomojo pobūdžio tyrinėjimai, siekiant pagerinti žinias apie jūros aplinką, įskaitant visus jos išteklius, tarp jų gyvus organizmus, ir apimantys visą susijusių mokslinę veiklą⁹.

Deja, tarptautiniai teisės aktai, tarp jų ir Jūrų teisės konvencija, neapibrėžia MJT sąvokos, nors buvo bandyta formuoti šią sąvoką Konvencijos rengimo metu¹⁰ ir siekta ją užfiksuoti Konvencijoje numatant atitinkamą teisinį režimą. 1973 metais 3-oje JT Jūrų teisės konferencijoje MJT buvo apibrėžiami kaip „bet kokie fundamentinio ar taikomojo pobūdžio tyrinėjimai ir susiję eksperimentiniai darbai, vykdomi šalių juridinių ir fizinių asmenų, taip pat tarptautinių organizacijų, kurie nėra tiesiogiai susiję su pramonine išteklių eksploatacija, bet skirti žinių gerinimui apie natūralius procesus ir reiškinius vandenyne, jo dugne ir gelmėse, kurie būtini šalies taikiai veiklai plėtoti, laivybai gerinti ir kitokiam jūros bei oro erdvės panaudojimui“¹¹. Šis apibrėžimas atspindi bendrą teisę vykdyti MJT, bet tik tyrimų, neturinčių tiesioginės svarbos išteklių eksploatavimui ir vykdomų atviroje jūroje už nacionalinės jurisdikcijos vandenų, atžvilgiu. 3-oje Jūrų teisės konferencijoje buvo siūlyta atriboti fundamentinius mokslinius tyrimus nuo taikomųjų tyrimų, kad būtų galima nustatyti skirtingą teisinį režimą išskirtinėje ekonominėje zonoje. Kai kurių delegacijų nuomone, buvo galima numatyti labiau „liberalesnį“ teisinį reglamentavimą fundamentinių tyrimų atžvilgiu. Bet derinimo metu nepavykus pasiekti

⁶ *Международное морское право: учебник*. Москва: Университет дружбы народов, 1988, p. 171.

⁷ Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija [interaktyvus]. Vilnius, 2012 [žiūrėta 2013-12-15]. <<http://www.unesco.lt/mokslas/gamtos-mokslai/tarptautines-institucijos>>.

⁸ Kriščiūnas, K.; Staniškis, J.K.; Tričys, V. *Mokslinė veikla: šiuolaikinės tendencijos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2007, p. 32, 58.

⁹ Marine Scientific Research. A revised guide to the implementation of the relevant provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea [interaktyvus]. United Nations, 2010, p. 4 [žiūrėta 2013-11-25].

<https://www.un.org/depts/los/doalos_publications/publicationtexts/msr_guide%202010_final.pdf>

¹⁰ *Supra* note 9, p. 4.

¹¹ Nordquist, M. H., et al. *UN Convention on the Law of the Sea 1982: A Commentary*, Vol. IV. Dordrecht, Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 1991, p. 441—442.

kompromiso bandant atskirti fundamentinius tyrimus nuo taikomųjų Konvencijoje neliko jokio MJT apibrėžimo. Buvo sutarta, kad MJT sąvoka atsispindi pačios Konvencijos nuostatose. Tokiu būdu, Jūrų teisės konvencijoje atsirado teisė pakrantės valstybei pačiai spręsti kokius konkretūs tyrimai turi tiesioginės svarbos tiriant ir eksploatuojant gamtinius išteklius jos jurisdikcijos vandenyse ir kokius ne. Galbūt ateityje MJT bus apibrėžti, ypač kai Jūrų teisės konvencijos 251 straipsnyje skatinama nustatyti bendrus kriterijus ir gaires, padėsiančius nustatyti MJT pobūdį ir pasekmes¹². Kitu atveju, dėl galimų dviprasmiškų nuostatų interpretacijų gali iššaukti netinkamą normų taikymą¹³.

1.2. 1982 m. JT Jūrų teisės konvencijoje naudojamos sąvokos, susijusios su moksliniais tyrinėjimais ir jų samprata

Jūrų teisės konvencijos XIII dalis skirta MJT teisiniam režimui ir visose šios dalies nuostatose vartojama vienintelė MJT sąvoka. Iš ankstesniame skyriuje pateikto MJT apibrėžimo atrodytų, kad MJT apima bet kokius tyrimus ir stebėjimus, vykdomus jūros aplinkoje. Tačiau abejonių sukelia faktas, kad kitose Konvencijos dalyse be MJT sąvokos yra vartojamos kitos sąvokos: „moksliniai tyrimai“, „stebėjimai“, „hidrografiniai stebėjimai“, „jūros gyvųjų išteklių tyrinėjimai ir eksploatacija“, kurios, kaip ir MJT, nėra apibrėžiamos. Todėl kyla daug diskusinių klausimų, ką apima MJT sąvoka Jūrų teisės konvencijos XIII dalyje ir, ar visų minimų tyrimų ir stebėjimų atžvilgiu taikytinas vienodas teisinis režimas. Dėl sąvokų apibrėžimų trūkumo šalių praktikoje galimas skirtingas šių sąvokų interpretavimas ir Jūrų teisės konvencijos nuostatų taikymas, kas praktikoje pasireiškia per leidimų vykdyti tyrimų darbus išdavimo procedūras. Objektivus ir teisingas sąvokų atskyrimas labai svarbus išskirtinės ekonominės zonos atžvilgiu, nes skirtingai nei teritorinėje jūroje, kur galioja visiškai pakrantės valstybės suverenitetas MJT ir stebėjimų atžvilgiu, šiai zonai būdingas teisių ir pareigų pasidalinimas tarp pakrantės ir tyrimus vykdančios valstybės ar kompetentingos tarptautinės organizacijos. Tokioje teisių ir pareigų pasidalinimo zonoje yra labai svarbu aiškumas, nes čia didesnė ginčų tikimybė dėl tyrimų reglamentavimo, jei pakrantės ir tyrimus vykdančios valstybės ar tarptautinės organizacijos skirtingai interpretuoja sąvokas, o kartu ir Jūrų teisės konvencijos nuostatas. Todėl šiame skyriuje autorė pateikia susijusių sąvokų interpretacijas, siekiant įvertinti jų reikšmingumą teisiniame MJT reglamentavime.

¹² *Supra* note 6, p. 170-176.

¹³ Gragl, P. Marine Scientific Research. *IMLI Manual on International Maritime Law, Vol. I. The Law of the Sea* [interaktyvus]. Oxford University Press, 2014, p. 7-8. [žiūrėta 2014-03-06]. <https://www.academia.edu/6290024/Marine_Scientific_Research>.

Hidrografiniai stebėjimai. Jūrų teisės literatūroje išskiriamos dvi stebėjimų kategorijos: hidrografiniai stebėjimai ir kariniai stebėjimai¹⁴. Užsienio autorių (Sam Bateman, Alfred H.A. Soons, Flavian Wegelein) straipsniuose MJT reglamentavimo klausimais vyrauja prieštaringa nuomonė, ar informacijos rinkimas, siejamas su saugios laivybos užtikrinimu, patenka į Jūrų teisės konvencijos XIII dalį. Paprastai laivo, nesvarbu ar tai tyrimų laivas ar ne, plaukimo metu būtina vykdyti hidrografinius stebėjimus (pvz., gylių, vėjo greičio ir krypties), siekiant užtikrinti saugų laivo plaukimą¹⁵.

Remiantis Jūrų teisės konvencija prieš vykdant „tyrimus ar stebėjimus“ teritorinėje jūroje, tranzitinio plaukimo per sąsiaurius, naudojamus tarptautinei navigacijai, ar kol plaukiojama salyno jūrų koridoriais visų pirma reikalinga gauti atitinkamai pakrantės valstybės (19 str. 2 d. j punktas), sąsiaurių pakrančių (40 str.) ar salyno valstybių (54 str., 40 str.) išankstinį sutikimą (žr. Priedą Nr. 2). Tuo tarpu, hidrografiniai stebėjimai Jūrų teisės konvencijos dalyse, reglamentuojančiose išskirtinę ekonominę zoną, kontinentinį šelfą ar atvirą jūrą bei Rajoną už nacionalinės jurisdikcijos ribų, nėra minimi, todėl šiose zonose atrodytų, jog hidrografinių stebėjimų vykdymui taikoma atviros jūros laisvė¹⁶. Tačiau išskirtinėje ekonominėje zonoje kyla daug diskusijų dėl hidrografinių stebėjimų reglamentavimo. Valstybės yra santykinai laisvos interpretacijoms remiantis praktika MJT ir hidrografinių stebėjimų vykdymo atžvilgiu¹⁷. Didžiosios šalys hidrografinių stebėjimų vykdymą laiko neatskiriama nuo laivybos¹⁸. JAV pakrantės šalių sutikimas reikalingas MJT vykdymui, bet hidrografinių ir karinių stebėjimų už teritorinės jūros ribų jos nekontroliuoja¹⁹, nes šių stebėjimų vykdymo laisvė išskirtinėje ekonominėje zonoje susieta su „kitais tarptautiniu požiūriu teisėtais jūros naudojimo būdais“ (58 str. ir *inter alia* 87 str. 1 d.) ir dėl to pakrantės valstybės sutikimo gauti nereikia²⁰. Garsus jūrų teisės ekspertas Alfred Soons taip pat pritaria, kad hidrografiniai stebėjimai nėra priskiriami prie MJT, nes jų vykdymas tarptautiniu lygiu laikomas teisėtu jūros naudojimu, siejant su laivybos, povandeninių kabelių ir vamzdynų klojimo laisve (58 str.) ir dėl to gali būti vykdomi laisvai. Tuo

¹⁴ *Guidelines for Navigation and Overflight in the Exclusive Economic Zone. A Commentary* [interaktyvus]. Tokyo: The Nippon foundation Library, 2005 [žiūrėta 2013-12-15].

<<http://nippon.zaidan.info/seikabutsu/2005/00817/mokuji.htm>>.

¹⁵ Bateman, S. Hydrographic surveying in the EEZ: differences and overlaps with marine scientific research. *Marine Policy* 29 [interaktyvus]. New South Wales, Australia: Centre for Maritime Policy, University of Wollongong, 2005, p. 170 [žiūrėta 2013-11-06]. <<http://202.114.89.60/resource/pdf/2341.pdf>>.

¹⁶ Roach, J. A., *supra* note 4, p. 547-548.

¹⁷ Wegelein, F., *supra* note 5, p. 80.

¹⁸ Dromgoole, S. Revisiting the Relationship between Marine Scientific Research and the Underwater Cultural Heritage. *The International Journal of Marine and Coastal Law* 25 [interaktyvus]. UK: University of Nottingham, Martinus Nijhoff Publishers, 2010, p. 49-52 [žiūrėta 2013-11-06]. <<http://home.heinonline.org/>>.

¹⁹ Bateman, S.W. Hydrographic surveys and marine scientific research: differences, overlaps and implications [interaktyvus]. Australia: University of Wollongong, Research online, 2003, p. 25 [žiūrėta 2013-11-06]. <<http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1743&context=lawpapers>>.

²⁰ Bateman, S., *supra* note 15, p 170.

tarpu siekiant vykdyti stebėjimus Kinijos išskirtinės ekonominės zonos vandenyse prieš tai būtina gauti jos sutikimą²¹.

Praktikoje vertinant, ar hidrografiniai stebėjimai yra MJT dalis ir, ar taikytinas Jūrų teisės konvencijos 246 str., pakrantės valstybei svarbu atsakyti į klausimą, ar numatoma veikla gali paveikti jos šalies ekonominius interesus²². Ryškėja tendencija, kai hidrografinių duomenų panaudojimas tampa laipsniškai daug platesnis. Hidrografinė informacija panaudojama ne tik laivybos saugumui, bet ir pakrantės zonos valdymui, jūros išteklių tyrinėjimams ir eksploatavimui, šalies vystymuisi (pvz., naujų uostų statybai), aplinkos apsaugai, jūros mokslui²³. Tarptautinės hidrografijos organizacijos Tarptautiniame hidrografijos žodyne hidrografiniai stebėjimai apibrėžiami kaip „Stebėjimai, kurių tikslas surinkti duomenis, reikalingus aprašyti vandens objektus. Hidrografiniai stebėjimai apima duomenų rinkimą apie jūros gylius, dugno reljefą ir struktūrą, srovių kryptis ir stiprumą, potvynių aukštį ir periodiškumą; topografinių ženklų ir fiksuotų objektų vietų identifikavimą stebėjimo ir laivybos tikslais“. Apibrėžime akcentuojamas ne tikslas, kuriam yra renkami duomenys (pvz., laivybos saugumui), bet dėmesys skiriamas renkamiems duomenims²⁴. Netgi šiuolaikiniai hidrografiniai ir mokslinių tyrimų laivai yra instaliuoti panašia įranga. Todėl hidrografiniai laivai pajėgūs rinkti informaciją ne tik susijusią su saugia laivyba, bet ir atlikti kitokius okeanografinius tyrimus²⁵. Jūros dugno ir jo gelmių stebėjimai, vykdomi komercinių įmonių, sukelia potencialią grėsmę pakrantės šalies nacionaliniams interesams, kadangi visuomet yra rizika, kad surinkti duomenys bus parduodami tretiesiems asmenims, ketinantiems tyrinėti ir eksploatuoti gamtos išteklius. Todėl šalių praktikoje ryškėja tendencija, kai hidrografiniai stebėjimai priskiriami prie MJT²⁶.

Kad ateityje būtų išvengta ginčų dėl Jūrų teisės konvencijos XIII dalies nuostatų taikymo, siūloma hidrografinius stebėjimus, kaip ir MJT, vykdyti tik gavus pakrantės valstybės sutikimą. Bet kadangi hidrografinių stebėjimų duomenys yra svarbūs tiek pakrantės, tiek tyrimus vykdyti ketinančioms valstybėms mokslo bei saugios laivybos interesais leidimas vykdyti šio pobūdžio stebėjimus turėtų būti suteikiamas įprastomis aplinkybėmis (246 str. 3 d.), nebent numatomi darbai, sietusi su kriterijais, išvardintais Jūrų teisės konvencijos 246 straipsnio 5 dalimi, kurių atžvilgiu pakrantės valstybė gali ir nesutikti duoti leidimą²⁷.

²¹ Gragl, P., *supra* note 13, p. 11-12.

²² Dromgoole, S., *supra* note 18, p 48-50.

²³ Bateman, S., *supra* note 15, p. 139-142.

²⁴ Bateman S., *Hydrographic Surveying in Exclusive Economic Zones – Is it Marine Research? Freedom of Seas. Passage Rights and the 1982 Law of the Sea Convention*. Leiden, The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 2009, p. 114.

²⁵ Bateman S., *Hydrographic Surveying in Exclusive Economic Zones – Is it Marine Research? Freedom of Seas. Passage Rights and the 1982 Law of the Sea Convention*. Leiden, The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 2009, p. 112-115.

²⁶ Dromgoole, S., *supra* note 18, p 49-52.

²⁷ Gragl, P., *supra* note 13, p. 11-12.

Kariniai jūrų stebėjimai. Stebėjimų metu kariniai laivai pasyvių ir aktyvių žemo dažnio sonarų pagalba vykdo povandeninių laivų žvalgybas, renka ir teikia duomenis apie povandeninių objektų lokacijas saugios laivybos tikslais, vykdo akustinius, biologinius, fizinius, geofizinius stebėjimus, siekiant surinkti informaciją apie jūros aplinką²⁸. Karinių jūrų stebėjimų metu duomenys renkami kariniams, o ne mokslo tikslams ir paprastai jie nėra prieinami visuomenei ar mokslo bendruomenei ir dėl to gauti duomenys pakrantės valstybei neturi ekonominės vertės, o kartu ir grėsmės, ypač jos jurisdikcijos vandenyse esančių gamtos išteklių atžvilgiu²⁹. Pakrantės šalys sutinka, kad šie stebėjimai įeina į laivybos ir perskridimo laisvę ir leidžia juos vykdyti išskirtinėje ekonominėje zonoje be pakrantės valstybės sutikimo, remiantis Jūrų teisės konvencijos 58 straipsniu³⁰. Tik jei duomenų rinkimas vykdomas kitos šalies teritorinėje jūroje (19 str. 2 (j) d.) bei kontinentiniame šelfe, kai jie apima gamtinių išteklių tyrinėjimus ir eksploataciją (77 str. 2 d.), būtina gauti valstybės, į kurią kreipiamasi, sutikimą³¹.

Visgi, informacija, gaunama karinių stebėjimų metu, gali turėti reikšmės komerciniam išteklių naudojimui. Pvz., detalios šoninio skanavimo sonarų diagramos teikia reikšmingą informaciją geologams, ieškantiems aktyvių vulkaninių plyšių zonų, potencialiai turtingų metalų sulfidais. Todėl galimi piktnaudžiavimai, kai ši informacija, susijusi su jūros dugnu, be pakrantės valstybės žinios būtų perduodama privačiam sektoriui (Konvencijos 300 str. pažeidimas). Kinija, viena tų šalių, kurios reikalauja, kad užsienio valstybės prieš tokio pobūdžio stebėjimų vykdymą turi gauti jos šalies kompetentingų institucijų leidimą³².

Gamtinių išteklių tyrinėjimas ir eksploatacija. Jūrose ir vandenynuose yra susitelkę daug gyvosios ir negyvosios gamtos išteklių, kurie nuo seniausių laikų yra intensyviai vartojami³³.

1958 metų Ženevos konvencijoje Dėl kontinentinio šelfo 2 straipsnyje pateikiamas toks apibrėžimas: „Gamtos turtus sudaro jūros dugno ir jo gelmių mineralai ir kiti negyvosios gamtos išteklių bei gyvieji organizmai, priklausantys dugno gyvūnų rūšims, tai yra organizmai, kurie jų žvejojimo metu yra nejudrūs ant jūros dugno arba po juo, arba negali judėti be nuolatinio fizinio kontakto su jūros dugnu ar jo gelmėmis“.

Jūrų teisės konvencijoje sąvoka „gamtiniai išteklių“ turi 4 skirtingas reikšmes priklausomai nuo jūrų erdvės: 1) išskirtinėje ekonominėje zonoje jie suprantami kaip gyvieji išteklių ir negyvosios gamtos turtai (56 str. 1(a) d.); 2) kontinentiniame šelfe - kaip jūros dugno

²⁸ Pedrozo R. P., *supra* note 3, p. 28.

²⁹ Bateman S., *supra* note 25, p. 116.

³⁰ Bateman S., *supra* note 25, p. 113.

³¹ Roach, J. A., *supra* note 4, p. 544-545.

³² Pedrozo R. P., *supra* note 3, p. 29-32.

³³ Craig, R. K. Regulation of U.S. Marine Resources: An Overview of the Current Complexity. *Natural Resources & Environment*, No. 19, Vol. 3 [interaktyvus]. New York: University of Utah S.J. Quinney College of Law, 2004, p.1 [žiūrėta 2013-12-11]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1279122>.

ir jo gelmių mineralai ir kiti negyvosios gamtos išteklių bei gyvieji organizmai, priklausantys dugno gyvūnų rūšims (77 str. 4 d.); 3) Rajone, už nacionalinės jurisdikcijos ribų, - tai visi kieti, skysti ar dujiniai mineraliniai išteklių, įskaitant polimetalų junginius, esančius ant jūros dugno ar jo gelmėse (133 str.); 4) atviroje jūroje - gyvieji išteklių, įskaitant žuvis ir jūros žinduolius (116-120 str.). Gamtos turtų sąvoka neapima negamtinio pobūdžio vertybių, pvz., kontinentiniame šelfe esančių paskendusiu laivų liekanų³⁴.

Šie tyrimai priskiriami prie taikomųjų mokslinių tyrinėjimų, tai jau atsispindėjo 1958 metų Ženevos konvencijoje Dėl kontinentinio šelfo, kurio 5 straipsnyje 1 dalyje teigiama, kad gamtinių išteklių tyrinėjimas ir eksploatacija kontinentiniame šelfe negali nepateisinamai trukdyti fundamentinių okeanografinių ir kitų mokslinių tyrimų, svarbių žmonijai, vykdymui. To paties straipsnio 8 dalis teigia, kad leidimas yra privalomas bet kokiam tyrimui, atliekamam kontinentiniame šelfe (šis reikalavimas taikomas *a fortiori* tyrinėjimams ir eksploatacijai), taip pat, kad sutikimas neturėtų būti užlaikomas ar nesuteikiamas, jei prašymą pateikia kompetentinga institucija, planuojanti tyrimus taikiems tikslams tam, kad gauti žinių apie kontinentinio šelfo fizines, biologines savybes³⁵.

Biologinės įvairovės konvencijos Sekretoriatas MJT apibrėžia kaip tyrimus, apimančius informacijos ir duomenų rinkimą bei analizę ar mėginių paėmimą siekiant žinių apie aplinką ir kurių vykdymas nėra motyvuojamas ekonominiais interesais. Reikalavimas, kad MJT turi būti vykdomi neturint ekonominių tikslų diskutuotinas, bet Jūrų teisės konvencija apgalvotai neapsiribojo vien tik jų vykdymu taikiais tikslais. 246 straipsnio 5 dalies a punkte tiesiogiai pateikiama nuoroda į taikomuosius gamtos turtų tyrimus išskirtinėje ekonominėje zonoje ir kontinentiniame šelfe. Tik pabrėžiama, kad pakrantės valstybėms suteikta teisė nuspręsti prie kokio pobūdžio tyrimų jie priskirtini ir tuomet spręsti sutikti leisti vykdyti tyrimus ar ne³⁶.

Operatyvioji okeanografija. Okeanografija tai hidrografijos ir okeanologijos šaka, tirianti jūrų ir vandenynų dydžius ir gylius, vandenyno paviršiaus lygį, dugno reljefą, grunto sudėtį ir pobūdį, okeaninio vandens sudėtį bei jo temperatūrą, kitus reiškinius, vykstančius Pasauliniame vandenyne ir jo dalyse³⁷. Tuo tarpu operatyvioji okeanografija – tai sistemingi, ilgalaikiai ir nepertraukiami jūrų ir vandenynų bei atmosferos stebėjimai, operatyvus rezultatų apdorojimas, interpretacija ir paskelbimas“. Šių stebėjimų dėka gaunamos įvairaus pobūdžio prognozės. Ateities iššūkiai, tokie kaip klimato pokyčiai, o kartu ir priemonės, siekiant mažinti dėl to kylančius pavojus, negali būti įvertinti be okeanografinių duomenų ir jų pagrindu atliekamų

³⁴ Roach, J. A., *supra* note 4, p. 562-564.

³⁵ Caflisch, L., Piccard, J. *The Legal Regime of Marine Scientific Research and the Third United Nations Conference on the Law of the Sea*. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht [interaktyvus], 1978. [žiūrėta 2013-04-06]. <http://www.zaoerv.de/38_1978/38_1978_3_4_a_848_901.pdf>.

³⁶ Gragl, P., *supra* note 13, p. 9-10.

³⁷ Velička, A. *Jūreivystės terminų trumpas enciklopedinis žodynas*. Klaipėda: Žvejų kolūkis „Baltija“, 1991, p. 268.

prognozių. Pastarųjų atlikimui nepakanka vien tik mokslinių tyrimų duomenų, nes gaunami duomenys riboti laiko atžvilgiu ir orientuoti į atitinkamų tyrimų projektų tikslus. Greta mokslinių tyrimų, reikalinga vykdyti nuolatinius, nenutrūkstamus vandenyno stebėjimus. Tokiu būdu, egzistuoja aiškus skirtumas tarp mokslinių tyrimų ir operatyvios stebėsenos veiklos.

III-oje JT Jūrų teisės konferencijoje nuspręsta, kad meteorologinių duomenų rinkimas nėra priskiriamas prie MJT, reglamentuojamų Jūrų teisės konvencijos XIII dalies³⁸. Nepertraukiamas vandenyno stebėsenos duomenų rinkimas analogiškai, kaip ir meteorologiniai duomenys, yra viešai prieinami ir nemokami siekiant apsaugoti natūralius išteklius, žmonių gyvybes ir nuosavybę ir šio pobūdžio stebėjimai nėra priskiriami prie MJT³⁹. Veikloms, susijusioms su operatyvia okeanografija, gali būti pritaikytas Jūrų teisės konvencijos 258 str., kuriame išdėstyta „Bet kokio tipo mokslinių tyrinėjimų įrenginiai ar įrengimai įrengiami ir naudojami bet kuriame jūros aplinkos rajone laikantis tų pačių sąlygų, kurios yra numatytos šioje Konvencijoje dėl MJT vykdymo tokiaime rajone“⁴⁰.

1.3. Tyrimų laivo, kaip pagrindinės mokslinių jūros tyrinėjimų vykdymo formos, samprata

Jūrų teisės konvencija naudoja „laivo“ sąvoką, neapibrėždama jos. Tik Konvencijos 29 straipsnis apibrėžia karo laivo sąvoką. Bendrai laivas gali būti apibrėžiamas kaip tam tikro dydžio laivas, kurį galima naudoti kaip transportavimo priemonę ant vandens. Šis apibrėžimas apima bet kokią įdubusią struktūrą, kuri dėl savo plūdrumo gali būti naudojama transportavimui, jiems gali būti priskiriami lichteriai, baržos, plūduriuojantys kranai, amfibiniai laiveliai, laivai su povandeniniais sparnais, povandeniniai laivai. Priešingai, valtys, varomos irklais, plaustai, plūduriuojantys dokai, plaukiojančios salos ir vandens lėktuvai paprastai nėra priskiriami laivams. Pažymėtina, kad viešoji tarptautinė teisė suteikia teisę pačioms valstybėms apibrėžti laivo sąvoką, nebent kitaip nurodo tarptautinė sutartinė teisė. Tai reiškia, kad valstybė ne tik nustato sąlygas laivui, tam kad jį įtraukti į nacionalinį registrą, bet valstybės nusistato kriterijus, kuriais vadovaujantis tam tikrą priemonę būtų galima įvardinti esant laivu. Tarptautinės sutartys gali nustatyti kitus apribojimus laivo apibrėžimui tam tikrų taisyklių ir standartų kontekste⁴¹.

1992 m. Helsinkio konvencijoje dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos laivas apibrėžiamas kaip „bet kokio tipo priemonė, eksploatuojama jūrinėje aplinkoje; į šią sąvoką įeina

³⁸ Roach, J. A., *supra* note 4, p. 544-545.

³⁹ Intergovernmental Oceanographic Commission. Advisory Body of Experts on the Law of the Sea (IOC/ABE-LOS) [interaktyvus]. Malaga, Spain: Sixth Meeting of Experts and Equivalent Bodies, 2006 [žiūrėta 2014-01-06]. <<http://ioc-unesco.org/images/stories/LawoftheSea/Documents/ABELOS/meetings/abelos6report.pdf>>.

⁴⁰ *supra* note 39.

ir laivas su povandeniniais sparnais, su oro pagalve, povandeninis laivas, priklausantys įrenginiai ir stacionarios ir plaukiojančios platformos⁴².

Jūrų teisės konvencijoje laivo sąvoka naudojama įvairiuose kontekstuose, todėl laivas turi būti atitinkamai ir suvokiamas. Konvencijos 21 straipsnis pateikia tam tikras nuorodas laivo sampratai. Kai laivas plaukia užsienio valstybės teritorine jūra pagal tarptautinę teisę jam taikomi tos valstybės reikalavimai. Tokiu būdu, pakrantės valstybė nustato taisykles ir standartus, keliamus laivams, kurie įeina į Jūrų teisės konvencijos reguliavimo sritį. To paties 21 straipsnio 2 dalis pripažįsta tarptautines normas ir standartus, susijusius su laivo projektavimu, statyba, įgulos komplektavimu ar įranga. Tai reiškia, kad laivai pagal tarptautinę teisę turi būti tam tikru būdu suprojektuoti, turėti tam tikrą konstrukciją, sukomplektuotą įgulą ir atitinkamą įrangą daugiau ar mažiau atitinkant standartus ir taisykles. 1974 metų Tarptautinė Konvencija dėl žmogaus gyvybės apsaugos jūroje (SOLAS) nustato tam tikrus standartus dėl laivo įgulos komplektavimo, bet taip pat nepateikia laivo apibrėžimo. Tokiu būdu, laivo sąvoka naudojama bendrąja prasme.

Jūrų teisės konvencijoje minimi „žvejybos laivai“ „prekybos laivai ir komerciniais tikslais naudojami valstybės laivai“, „karo laivai ir kiti laivai, kurie priklauso valstybei, naudojami tik valstybės nekomerciniais tikslais“, „povandeniniai laivai“. Galiausiai XIII dalyje „Moksliniai jūros tyrinėjimai“ minimas „tyrinėjimų laivas“ (248 str.) kaip atskiras laivo tipas⁴³.

LR Klaipėdos valstybinio jūrų uosto įstatymas⁴⁴ (2 str. 7 d.) bei LR Prekybinės laivybos įstatymas⁴⁵ (2 str. 17 d.) nustato, kad laivas tai „bet kurio tipo savaeigis ar nesavaeigis plaukiojantis statinys, kuris yra arba gali būti panaudojamas laivybai“. LR Prekybinės laivybos įstatyme (2 str. 8 d.) įvardijama ir jūrų laivo sąvoka - „jūrų laivas, suprojektuotas ir pastatytas laivybai jūroje bei turintis tai patvirtinančius dokumentus“⁴⁶. Apibendrinus šiuos apibrėžimus, jūrinį laivą galima būtų apibrėžti, kaip bet kokią konstrukciją suprojektuotą ir pastatytą laivybai jūroje, bei turinčią tai patvirtinančius dokumentus, taip pat nebaigtą statyti jūrinį laivą, atitinkantį tam tikrus reikalavimus. Laivas dažniausiai susideda iš laivo korpuso, įrangos, įrengimų, įvairių priklausinių.

Kriterijus, nulemiantis, ar laivas yra tyrimų laivas ar ne, yra laivo funkcija ir jo panaudojimas tyrimams kaip platformą. Tyrimų laivai gali būti suprojektuoti skirtingiems tikslams, pvz., žuvų išteklių, vandenyno dugno gręžimo, poliariniams, pakrantės ar gilių vandenu

⁴¹ Wegelein, F., *supra* note 5, p. 122-123.

⁴² 1992 m. Helsinio konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 21-499.

⁴³ Wegelein, F., *supra* note 5, p. 122-124.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Klaipėdos valstybinio jūrų uosto įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 53-1245.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Prekybinės laivybos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 101-2300.

⁴⁶ *supra* note 45.

tyrimams. Sąvokos „kroviny“, „tanklaivis“, ar „keleivinis“ nepašalina tyrimų funkcijos, nes pastarieji laivai gali pasitarnauti moksliniams matavimams ar įrangos dislokavimui ar būti panaudojami kaip tyrimų platforma. Terminas „tyrimų laivas“ turi būti suprantamas kaip laivas, skiriamas tyrimams. „Tyrimas“ kaip funkcija apimtų kiekvieną tyrimą, siekiant tam tikro atradimo ir faktų bei natūralių reiškinių interpretacijos. Remiantis MJT apibrėžimu visi laivai, skiriami šiai veiklai yra priskiriami tyrimų laivams. Jei tyrimų laivas panaudojamas tik praplaukimui, jis negali būti laikomas kaip vykdančias tyrimų funkciją, o turi būti laikomas kaip bet koks kitas laivas⁴⁷.

Europoje priskaičiuojami 46 tyrimų laivai, iš kurių 11 priskiriama Pasaulinės klasės (≥65 m ilgio), 15 – vandenyno klasės (≥55-<65 m ilgio) ir 20 – regioninės klasės (≥35-<55 m ilgio) laivų kategorijoms (žiūrėti Priedą Nr. 3)⁴⁸. Tipinis vandenyne plaukiojantis tyrimų laivas yra 50-80 m ilgio, 1000-2000 tonų talpos, su 10-20 mokslininkų įgula. Jame užtikrinama teritorija darbui ant denio. Laivas su įgula jūroje praleidžia ilgesnį laiko periodą⁴⁹. Tačiau tyrimų laivo dydis nėra lemiantis veiksnys tarptautinėje teisėje. Svarbu tai ar laivas vykdo tyrimus jūroje, o ne tik vidaus vandenyse. Nors Jūrų teisės konvencijoje nėra išskiriami laivai į jūroje plaukiojančius ir vidaus vandenyse plaukiojančius: laivai arba vykdo tyrimus už vėliavos valstybės jurisdikcijos ribų arba ne. Yra papildoma prielaida, kad laivai gali palikti vėliavos valstybę tam, kad vykdyti tyrimus kitos šalies jurisdikcijoje ar atviroje jūroje. Nekeičia laivo statuso ir tai ar jis veikia pasauliniu mastu ar tam tikrame jūros regione.

Dėl specifinių laivo dizaino ir konstrukcijų reguliavimo metu gali iškilti poreikis techninių pažymų saugumui ir stabilumui užtikrinti. Pvz., laivams su povandeniniais sparnais taikomi kiti saugumo standartai nei baržoms, netgi jei abu laikomi laivais bendrai ir naudojami kaip platformos MJT vykdyti⁵⁰.

Yra išskiriami hidrografinių, okeanografinių, žuvininkystės, karinių, poliarinių tyrimų laivai. Operatyvinėje okeanografijoje laivų vaidmuo kiek skirtingas. Paprastai tai prekybiniai laivai, kurie nėra pastatyti specialiai tyrimams, juose yra įmontuojami įvairūs sensoriai moksliniams stebėjimams vykdyti⁵¹. „Laivų galimybių programa“ (SOOP)⁵² yra Pasaulinės vandenyno stebėjimo sistemos (GOOS) komponentas, kurio misija padėti įrengti ir eksploatuoti okeanografinę įrangą laivuose pradėdant nuo prekybinių ir baigiant tyrimų. Pvz., „galimybių“

⁴⁷ Wegelein, F., *supra* note 5, p. 126.

⁴⁸ Long, R. Regulating Marine Scientific Research in the European Union: It Takes More Than Two Tango. *The Law of the Sea Convention: US Accession and Globalization* [interaktyvus]. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2012, p. 469—471 [žiūrėta 2013-02-07].

<http://www.liv.ac.uk/media/livacuk/odemmm/docs/ODEMM.Deliverable.14A.pdf>

⁴⁹ Wegelein, F., *supra* note 5, p. 400.

⁵⁰ Wegelein, F., *supra* note 5, p. 122-127.

⁵¹ Wegelein, F., *supra* note 5, p. 41

laivuose yra įmontuojami prietaisai ir laivui kursuojant laivybos keliu, renkami vandens temperatūros, druskingumo, srovių, fitoplanktono koncentracijų ir kiti duomenys. Pasauliniu mastu veikia JAV Nacionalinės Okeanų ir atmosferos administracijos (NOAA) Atlanto okeanografijos ir meteorologijos laboratorijos (AOML) (Majamyje, Florida) batitermografinis tinklas (XBT tinklas), į kurį įeina transektos visame vandenyne ir taip yra renkami temperatūros duomenys iki 1 km gylio. Tinklas svarbus kitiems operatyviems poreikiams (žvejybai, laivybai, gynybai, klimato pokyčių prognozavimui ir t.t.) panaudojant duomenis modeliuose ir kitose vandenyno analizių schemose⁵³.

Atsiradus naujoms technologijoms bei įrangai dauguma laivų (pvz., mokslinių tyrimų laivai, hidrografiniai laivai) naudoja panašią įrangą. Daugelis hidrografinių laivų pritaikyti ir okeanografinių tyrimų vykdymui. Todėl galima teigti, kad modernūs hidrografiniai laivai nebeapsiriboja vien tik informacijos surinkimu laivybos saugumui užtikrinti⁵⁴. Hidrografiniai laivai dažniausiai valdomi karinių jūrų laivynų ar apsaugos tarnybų, nors gali būti valdomi ir civilių organizacijų⁵⁵.

Tyrimų laivas turi atitikti visas taisykles ir standartus, susijusius su navigacija ir įgula. Yra bendrai priimtos IMO taisyklės ir standartai skirti projektavimui, statybai, įgulos komplektavimui ir įrenginiams. Laivai, vykdantys tyrimų darbus turi taip pat atitikti šias taisykles ir standartus per Jūrų teisės konvenciją. Kitų konvencijų (1974 metų Tarptautinė Konvencija dėl žmogaus gyvybės apsaugos jūroje (SOLAS), 1966 metų Tarptautinė Konvencija dėl laivų krovininės vaterlinijos nustatymo, 1978 metų Tarptautinė Konvencija dėl jūreivių parengimo, jų diplomavimo ir budėjimo laive (STCW)) reikalavimai taip pat taikomi tyrimų laivams⁵⁶.

1.4. Kitos mokslinių jūros tyrinėjimų vykdymo formos

Nors didžioji dalis tyrimų atliekama laivais, tačiau tyrimų atlikimui naudojamos ir kitos tyrimų ir stebėjimų priemonės pvz., stacionarūs įrenginiai, bujai, kitos jūroje plūduriuojančios sistemos, vandens lygių matuoklės, povandeniniai savaeigiai aparatai, nuotoliniu būdu valdomi įrenginiai. Jie gali būti suskirstyti į žmogaus valdomus ir savaeigius bei stacionarias ir laisvas platformas. Stacionarios platformos yra tos, kurios turi savo pastovią lokaciją, yra įmontuotos ar

⁵² IOC/WMO, Ship of Opportunity Programme SOOP [interaktyvus]. France: JCOMMOPS, 2001 - 2013 [žiūrėta 2013-02-07]. <http://www.jcommops.org/soopip/soopip_overview.html#INSTR>.

⁵³ National Oceanic and Atmospheric Administration, XBT Network [interaktyvus]. Miami, 2013. [žiūrėta 2013-02-07]. <http://www.aoml.noaa.gov/phod/goos/xbt_network/>.

⁵⁴ Bateman, S., *supra* note 24, p. 122.

⁵⁵ Bateman, S., *supra* note 15, p. 166.

pritvirtintos prie tam tikro pagrindo. Matavimai tokiu atveju vykdomi iš tos pačios vietos. Laisvos platformos gali būti naudojamos matavimų atlikimui prie tam tikrų sąlygų. Plūduriuojančių sistemų pagrindinės dalys: inkaras, inkaro grandinė ir vienas ar keli plūdrumų palaikantys elementai. Matavimai gali būti vykdomi tiek vandens paviršiuje, tiek vandens stulpe ar ant dugno.

Teisinį šių objektų, dar vadinamų okeanografijos duomenų gavimo sistemomis (ODAS), režimą pradėjo nagrinėti UNESCO Tarpvyriausybinė okeanografijos komisija (IOC), bendradarbiaujant su IMO 1960 metais. 1969 metais buvo publikuota ataskaita „Teisinės problemos, susijusios su okeanografinių duomenų surinkimo sistemomis“. Nors buvo parengtas konvencijos tekstas, bet galiausiai didžioji dalis klausimų, susijusių su šių duomenų surinkimo sistemų teisiniu režimu, yra įtraukta į Jūrų teisės konvenciją. Pagrindinėje jos nuostatoje (258 str.) teigiama, kad „bet kokio tipo mokslinių tyrinėjimų įrenginiai ar įrengimai įrengiami ir naudojami bet kuriame jūros aplinkos rajone laikantis tų pačių sąlygų, kurios yra nustatytos šioje Konvencijoje dėl MJT vykdymo tokiam rajone“. Tai reiškia, kad pvz., teritorinėje jūroje ir salyno vandenyse tyrimų įrenginių ir įrengimų dislokavimui būtinas pakrantės valstybės sutikimas. Nes šiuose vandenyse šių įrenginių ir įrengimų atžvilgiu taikoma pakrantės valstybės jurisdikcija. Išskirtinėje ekonominėje zonoje ir kontinentiniame šelfe taip pat reikalingas pakrantės valstybės sutikimas. Kadangi taikomieji tyrimai išskirtinėje ekonominėje zonoje ir kontinentiniame šelfe apima tyrimus, kurie susiję ir su dirbtinių salų, įrenginių ir statinių konstravimu ir eksploatavimu dislokavimas ir naudojimas tyrimų įrenginių ir įrengimų, kurie įtraukia ir dirbtines salas, įrenginius ir statinius, apsprendžiamas pakrantės valstybės, nepaisant tyrimų rūšies, kurie turi būti vykdomi iš šių įrenginių ir įrengimų. Taigi 60 ir 80 straipsniai įtvirtina pakrantės valstybės jurisdikciją šių įrenginių ir įrengimų atžvilgiu⁵⁷.

Jei plūduriuojantys įrenginiai naudojami fundamentiniams tyrimams, pakrantės valstybė neturėtų susilaikyti nuo leidimo išdavimo dislokuoti ir eksploatuoti juos. Atviroje jūroje tyrimai, kuriems reikalinga dislokuoti įrenginius ar įrengimus, gali būti laisvai vykdomi. Šioms priemonėms būtų taikoma tiriančiosios valstybės jurisdikcija.

Kitos nuostatos, susijusios su tyrimų įrenginių ir įrengimų dislokavimu, yra detalizuojami Konvencijos 259-262 straipsniuose. Įrenginiai ir įrengimai neturi salos statuso ir neturi jokios įtakos jūrinių zonų delimitavimui (259 str.). Tačiau gali būti sukurtos pagrįsto pločio saugumo zonos, neviršijančios 500 metrų atstumo. Vėliavos valstybės turi užtikrinti, kad jų laivai laikytųsi tokių saugumo zonų (260 str.). Taipogi šie įrenginiai ir įrengimai neturi sudaryti kliūčių nustatytiems tarptautiniams jūrų keliams (261 str.). Įrenginiai bei įrengimai turi būti pažymimi

⁵⁶ Wegelein, F., *supra* note 5, p. 128.

⁵⁷ Churchill, R.R.; Lowe A.V., *The law of the Sea*. USA: Manchester University Press, 1999, p. 412.

atpažinimo ženklais, rodančiais valstybę, kurioje jie yra registruoti, arba tarptautinę organizaciją, kuriai jie priklauso, ir turi turėti adekvačius tarptautiniu mastu pripažintus įspėjamuosius signalus, kad būtų užtikrintas saugumas jūroje ir oro navigacijos saugumas pagal kompetentingų tarptautinių organizacijų nustatytas normas ir standartus (262 str.).

II. MOKSLINIŲ JŪROS TYRINĖJIMŲ REGLAMENTAVIMAS PAGAL 1982 M. JT JŪRŲ TEISĖS KONVENCIJĄ

2.1. Bendrosios mokslinius jūros tyrinėjimus reglamentuojančios nuostatos ir principai

Iš pakrantės šalių perspektyvos išskiriami du MJT aspektai. Vienas jų, susijęs su tyrimų tikslu ir potencialiomis pasekmėmis pakrantės šalies interesams. Kitas aspektas liečia tyrimų vykdymo metu taikomą metodą ir technologijas, kurios potencialiai gali pakenkti pakrantės valstybės interesams⁵⁸. Atsižvelgiant į tai, tarptautinėje jūrų teisėje suformuoti ir Jūrų teisės konvencijos 240 straipsnyje išdėstyti MJT vykdymo bet kurioje jūros erdvėje bendrieji principai. MJT turi būti vykdomi: 1) tik taikiais tikslais, 2) tinkamais moksliniais metodais ir priemonėmis; 3) negali nepateisinamai trukdyti kitokio teisėto jūros naudojimo, taip pat į tokius tyrinėjimus turi būti deramai atsižvelgiama tokio jūros naudojimo metu; 4) vykdomi atsižvelgiant į teisės aktus dėl jūros aplinkos apsaugos ir išsaugojimo ir kt.⁵⁹. Iš paminėtų principų daugiau diskusijų sukelia MJT vykdymo tik taikiais tikslais principas. Pastarasis nėra konkretizuojamas Konvencijoje, bet siejasi su kitomis Konvencijos nuostatomis. 88 straipsnis numato atviros jūros naudojimą išimtinai taikiems tikslams, 141 ir 143 straipsniai – Rajono naudojimą tik taikiais tikslais ir visos žmonijos labui. Būtina paminėti ir 301 straipsnį, kuriame konstatuojama, kad „Valstybės Šalys, naudamosi savo teisėmis bei vykdydamos savo įsipareigojimus pagal šią Konvenciją, susilaiko nuo bet kokių grasinimų jėga ar jėgos panaudojimo prieš bet kurios valstybės teritorijos vientisumą ar politinę nepriklausomybę, taip pat nuo bet kokių kitų veiksmų, nesuderinamų su tarptautinės teisės principais, įtvirtintais Jungtinių Tautų Chartijoje“⁶⁰.

Jūrų teisės konvencijoje XIII dalyje kai kurios nuostatos taip pat laikomos kaip pagrindiniai principai, kuriais šalys turi vadovautis MJT vykdymo metu:

1) Lygybės vykdamas MJT principas. Tai vienas iš pagrindinių principų, kurį užtvirtina Konvencijos 238 straipsnis „visos valstybės, nesvarbu, kokia jų geografinė padėtis, taip pat kompetentingos tarptautinės organizacijos turi teisę vykdyti MJT atsižvelgdamos į kitų valstybių teises ir pareigas, numatytas šioje Konvencijoje.“ Ši teisė nėra absoliuti, ją riboja *bona fides* principas (300 str. „Sąžiningumas ir piktnaudžiavimas teisėmis“) ir specialus leidimų išdavimo MJT vykdymui režimas. Be to, negali būti pažeidžiamos kitos teisės ir pareigos, kylančios iš kitų tarptautinių konvencijų ar susitarimų (311 str.) bei bendros tarptautinės teisės⁶¹. MJT vykdymas

⁵⁸ Wegelein, F., *supra* note 5, p. 21.

⁵⁹ Churchill, R.R.; Lowe, A.V. *supra* note 57, p. 411.

⁶⁰ *supra* note 6, p. 179-180.

⁶¹ Gragl, P., *supra* note 13, p. 9-10.

neturėtų nepateisinamai trukdyti kitokiam teisėtam jūros naudojimui, o ir į tokius tyrinėjimus turi būti deramai atsižvelgiama tokio jūros naudojimo metu (240 str.).

2) MJT laisvės atviroje jūroje principas (87 str.);

3) Pakrantės valstybės sąlygų laikymasis, vykdamas MJT jų teritorinėje jūroje, kontinentiniame šelfe ir išskirtinėje ekonominėje zonoje (21 str., 249 str.);

4) MJT skatinimo, plėtojimo bei vykdymo principas (239 str.);

5) tarptautinio bendradarbiavimo MJT srityje principas (242 str.).

Šie principai, tarnaujantys žinių gerinimui apie jūros aplinką, detalizuojami atskirose Konvencijos nuostatose ir įpareigoja tiek valstybes, tiek tarptautines organizacijas skatinti ir sudaryti palankesnes sąlygas MJT vykdymui. Tuo tikslu Konvencijoje numatyta nuostata, kuria valstybės per kompetentingas tarptautines organizacijas skatinamos nustatyti bendrus kriterijus ir gaires, kurios padėtų valstybėms nustatyti MJT pobūdį ir pasekmes (251 str.). Be to, MJT vykdymo palengvinimą numato ir 255 straipsnis, įpareigojantis valstybes užtikrinti procedūras, palengvinančias mokslinių tyrinėjimų laivų įplaukimo į pakrantės šalies uostus galimybes.

Konvencijoje taip pat numatyta, kad „MJT nesukuria teisinio pagrindo pretenzijoms į jokią jūros aplinkos dalį ar jos išteklius.“ (241 str.). Bet kokios pretenzijos į atviros jūros dalį ar jos išteklius prieštarautų atviros jūros laisvės principui. Tas pats taikoma ir išskirtinėje ekonominėje zonoje (58 str. 2 d., 89 str.).

MJT teisinis režimas labai priklauso nuo to kokioje jūros erdvės zonoje jie vykdomi. Tai nulemia ir mokslinių tyrimų laivų ir įrenginių ar įrengimų teisinį statusą. Paminėti reiktų ir straipsnį, kuriame numatoma, kad „bet kokio tipo mokslinių tyrinėjimų įrenginiai ar įrengimai įrengiami ir naudojami bet kuriame jūros aplinkos rajone laikantis tų pačių sąlygų, kurios yra nustatytos šioje Konvencijoje dėl MJT vykdymo tokiaje rajone.“. Teisinis laivų ir įrenginių ar įrengimų statusas priklauso ir nuo to kam priklauso ir ar priklauso valstybei ar fiziniams asmenims⁶².

2.2. Mokslinių jūros tyrinėjimų reguliavimas atskirose jūros erdvėse

Prieš 1950 metus MJT buvo vykdomi laisvai bet kurioje Pasaulinio vandenyno vietoje, išskyrus teritorinę jūrą, kuri tuomet tęsėsi iki 3 jūrmylių pločio⁶³. Vienintelė svarbi išimtis buvo susijusi su tyrimų vykdymu kontinentiniame šelfe, kuriems buvo reikalingas pakrantės valstybės sutikimas⁶⁴. „Naujasis“ režimas radikaliai pasikeitė: teritorinė jūra praplatinta iki 12 jūrmylių

⁶² *supra* note 6, p. 179-180.

⁶³ Wegelein, F. *supra* note 5, p. 25.

⁶⁴ 1958 Convention on the Continental Shelf (adopted 29 April 1958, entered into force 10 June 1964), 15 UST 471; 499 UNTS 311.

plotio, priimta salyno koncepcija, įsteigta išskirtinė ekonominė zona iki 200 jūrmylių ir išplėsta kontinentinio šelfo sąvoka. Dėl šių pokyčių prasiplėtė jūros zona, kur mokslinių tyrimų vykdymas, kontroliuojamas pakrantės valstybės (ji išduoda leidimus) ir atitinkamai sumažėjo atviros jūros plotas, kur taikoma MJT vykdymo laisvė⁶⁵.

Jūrų teisės konvencija numato skirtingą MJT teisinį reglamentavimą atskirose jūros erdvėse. Todėl baigiamajame darbe toliau apžvelgiami pagrindiniai teisinio režimo skirtumai, ypatingai atkreipiant dėmesį kaip kinta MJT vykdymo laisvė ir kaip pasireiškia ir keičiasi pakrantės valstybės įtaka MJT vykdymui priklausomai nuo jūrų erdvės. Taip pat darbe svarbu įvertinti, koku būdu yra apsaugomos pakrantės valstybės teisės tyrinėti, eksploatuoti, valdyti ir saugoti natūralius gamtos turtus, esančius jos jurisdikcijos vandenyse, o kartu kaip užtikrinama visų valstybių ir tarptautinių organizacijų teisė vykdyti MJT.

2.2.1. Moksliniai jūros tyrinėjimai teritorinėje jūroje

Remiantis 1958 m. Konvencija dėl teritorinės jūros ir gretutinės zonos (1 straipsnio 1 dalimi), teritorinė jūra yra gretima pakrantės jūros juosta, kurios atžvilgiu taikomas pakrantės valstybės suverenitetas. Jūrų teisės konvencijos 2 straipsnis iš esmės atkartoja šį apibrėžimą: „pakrantės valstybės suverenitetas, be jos sausumos teritorijos ir vidaus vandenių, o salyno valstybės atveju – be jos salyno vandenių, apima ir gretimą jos pakrantės jūros juostą, kuri vadinama teritorine jūra“. Taip pat Konvencijos 3 straipsnis nurodo, kad kiekviena valstybė turi teisę nustatyti savo teritorinės jūros plotį, neviršijantį 12 jūrmylių, matuojamą nuo bazinių linijų, nustatytų pagal Jūrų teisės konvenciją. LR teritorinė jūra yra Lietuvos pakrantės 12 jūrmylių pločio Baltijos jūros vandenių juosta, kuri yra sudėtinė LR teritorijos dalis ir kurios ribas su gretimomis valstybėmis nustato LR tarptautinės sutartys, visuotinai pripažinti tarptautinės teisės principai bei normos⁶⁶ (žr. Priedą Nr. 8).

Jūrų teisės konvencijos 245 straipsnis pripažįsta pakrantės valstybės „išimtinę teisę savo teritorinėje jūroje reglamentuoti MJT, duoti jiems leidimą ir juos vykdyti“ bei nurodo, kad teritorinėje jūroje MJT vykdomi tikslai gavus pakrantės valstybės sutikimą ir jos nustatytais sąlygomis. Konvencija (21 str.) pakrantės valstybėms numato teisę priimti įstatymus ir kitus teisės aktus, susijusius su taikiu plaukimu teritorine jūra, Konvencijos nurodytose, įskaitant MJT ir hidrografinių stebėjimų, srityse. Taigi, tikslus suverenių teisių teritorinės jūros atžvilgiu turinys priklauso nuo pakrantės valstybės suvereniteto interpretacijos per jos nacionalinę teisę⁶⁷.

⁶⁵ Soons, A.H.A. *The Legal Regime of Marine Scientific Research: Current Issues*. Law, Science & Ocean Management. Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 2007, p. 141-142.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos jūros aplinkos apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1997, Nr.108-2731.

⁶⁷ Wegelein, F., *supra* note 5, p. 179.

Iš to seka, kad tyrimus vykdančios užsienio valstybės ir tarptautinės organizacijos turi laikytis skirtingų sąlygų priklausomai nuo pakrantės valstybės, kurioje vykdomi tyrimai, nes kiekviena jų nustato savas taisykles. Nors nėra aiškiai išsireiškiama, bet tos pačios taisyklės užsienio valstybėms ir tarptautinėms organizacijoms, ketinančioms vykdyti ar vykdančioms MJT, taikomos ir vidaus bei salyno vandenyse, remiantis Jūrų teisės konvencijos 2 straipsnio 1 dalimi⁶⁸.

Vienas esminių teritorinės jūros režimą charakterizuojančių aspektų yra tai, kad pakrantės valstybės suverenitetą iš dalies riboja užsienio laivų taikaus plaukimo teritorine jūra teisė (17 str.). Pakrantės valstybės negali trukdyti užsienio laivams naudotis šia teise, išskyrus Konvencijoje numatytus atvejus, ir turi paskelbti apie bet kokius žinomus pavojus laivybai jos teritorinėje jūroje (24 str.). Taikaus plaukimo metu negali būti vykdomi jokie tyrimai ar stebėjimai, nes plaukimas, kurio metu vykdomi tyrimai ar stebėjimai, nebelaikomas taikiu (19 str.). Plaukimas turi būti nenutrūkstamas ir greitas, povandeniniai laivai turi būti iškilę virš vandens bei neturi kelti grėsmės pakrantės valstybės taikai, tvarkai ir saugumui (18 str. 2 d.; 20 str.).

MJT teisinį reguliavimą teritorinėje jūroje galima būtų išskirti į tris dalis: 1) reglamentavimą arba pakrantės valstybės teisės aktų taikymą, 2) leidimų išdavimą ir 3) MJT vykdymą. Reglamentavimo kompetencija reiškia pakrantės valstybės teisę nurodyti įstatymus ir taisykles, kurių reikia laikytis vykdant MJT. Pakrantės valstybė gali nurodyti ar uždrausti naudoti tam tikrus tyrimų metodus. Leidimų, vykdyti MJT, suteikimo teisė kiek skiriasi nuo reglamentavimo, nes taikoma individualiais sprendimais, priklausomai nuo konkrečios situacijos (*case by case*). Vienais atvejais išduodant leidimus gali būti taikomi griežtesni reikalavimai, kitais atvejais suteikiamos išimties taisyklių atžvilgiu. Terminas „vykdyti“ priskiriamas pačiai veiklai nuo tyrimų atlikimo pradžios iki visų įsipareigojimų, susijusių su MJT, įvykdymu⁶⁹.

Jau buvo minėta anksčiau (šio darbo 1.2. skyriuje), kad kai kurie tyrimai (pvz. hidrografiniai stebėjimai), vykdomi taikaus plaukimo metu, užtikrinant saugų plaukimą ir neatsiejami nuo tokio plaukimo, gali būti vykdomi ir be pakrantės valstybės sutikimo⁷⁰. Kol kas nėra pateikta aiškios nuomonės ar tokio pobūdžio tyrimai įeina į MJT apimtį⁷¹.

Jūrų teisės konvencijos 19 straipsnio 2(j) dalyje teigiama, kad dėl tyrimų ir stebėjimų vykdymo taikus plaukimas teritorine jūra, tampa nebetaikiu. Tačiau jau 21 straipsnio 1(g) dalyje pripažįstama pakrantės valstybės teisė priimti teisės aktus MJT bei hidrografinių stebėjimų atžvilgiu. Tai veda prie diskutuotinos išvados, kad sonarų, radarų ir kitų matavimų įrenginių

⁶⁸ Gragl, P, *supra* note 13, p. 25.

⁶⁹ Wegelein, F., *supra* note 5, p. 180.

⁷⁰ Churchill R.R., Lowe A.V., *supra* note 57, p. 401.

⁷¹ Wegelein, F., *supra* note 5, p. 181.

naudojimas saugios laivybos tikslais būtų klasifikuojamas kaip „tyrimai“ tyrimų laivuose, bet kaip „navigacinę priemonę“ ne tyrimų laivuose. Remiantis 245 straipsniu, kuriame teigiama, kad „pakrantės valstybės turi išimtinę teisę savo teritorinėje jūroje reglamentuoti MJT“, t.y. jau apsiribojama MJT. Tad vadovaujantis vien tik šiuo straipsniu, atrodytų kad kiti tyrimai teritorinėje jūroje yra galimi be jokių kliūčių.

Operatyvios okeanografijos tyrimus vykdo daugelis laivų visame pasaulyje nepertraukiamai, visose jūros zonose ir netgi taikaus plaukimo zonose. Vieni autoriai operatyvios okeanografijos tyrimus priskiria prie MJT (nes duomenys gali būti panaudojami mokslui), kuriems vykdyti reikalingas pakrantės valstybės sutikimas, nes dėl tokių tyrimų, plaukimas teritorine jūra negali būti laikomas taikiu, remiantis 19 str. Tuo tarpu Pasaulinės meteorologijos organizacijos teigimu šie duomenys svarbūs orų prognozėms, saugiai laivybai, pakrančių saugumui užtikrinti ir pan., todėl tokios veiklos, pripažįstamos kaip rutininis stebėjimų vykdymas ir duomenų rinkimas, ir neįeina į MJT, reglamentuojamų Jūrų teisės konvencijos XIII dalies, apimtis. Priešingu atveju iškiltų grėsmė tolesniam duomenų surinkimui, nes prie šių operatyvių stebėjimų prisideda Savanoriško stebėjimo laivai, kurie yra Pasaulinės orų stebėsenos programos (angl. *World Weather Watch*) dalis. Jei šių duomenų rinkimas būtų pripažįstamas kaip MJT veikla, tuomet globali monitoringo schema nusilptų, o prekybos laivai, įtraukti į savanoriško stebėjimo laivų tinklą, rimtai svarstyti ar dalyvauti toliau šioje veikloje dėl papildomų pareigų. Praėjus 20 metų po Jūrų teisės konvencijos įsigaliojimo pakrantės šalių teisės aktai nebeužsimena, kad šios veiklos pažeidžia taikų plaukimą teritorine jūra. Tuo labiau, kad operatyvi okeanografija tapo svarbiu IOC pasaulinės klimato programos duomenų šaltiniu. Pakrantės šalies susirūpinimas gali iškilti tuo atveju, jei šie operatyvios okeanografijos duomenys būtų perduodami tretiesiems asmenims ar panaudojami kitiems tikslams.

Taip pat vien tik išankstinio pakrantės valstybės sutikimo vykdyti MJT (245 str.) reikalavimas gali modifikuoti tyrimų laivų taikaus plaukimo metu reikšmę. Kalbant apie pačius tyrimų laivus, kurie tam tikrais atvejais neketina vykdyti jokių tyrimų, o tik pasinaudoti taikaus plaukimo teise, teoriškai yra priskiriami prie „kitų“ laivų, kuriems taikomos bendrosios Konvencijos nuostatos. Tačiau praktiškai gali susidaryti ir kitokia situacija, nes kontroliuojančios pakrantės valstybės institucijos gali suabejoti, kad tyrimų laivas tik „praplaukia“ teritorine jūra, nepažeidžiant pakrantės valstybės teisių. Tam, kad patikrinti ar nevykdo jokių MJT, pakrantės valstybė gali inicijuoti laivo patikrinimą, o tai nukryptų nuo taikaus plaukimo teisės.

Vis dėlto Jūrų teisės konvencijoje nėra išspręsta kaip atskirti „uždraustus“ tyrimus taikaus plaukimo teritorine jūra metu nuo „leistinų“ veiklų, kurie būtų neatsiejami nuo reiso vykdymo.

Užsienio valstybės moksliniai tiriamieji laivai teritorinėje jūroje naudojami imunitetu pagal civilinės teisės reikalavimus. Tokia išvada išplaukia iš valstybių ir jos nuosavybės imuniteto

principo, įtvirtinto Jūrų teisės konvencijoje (32 str.), kuri pripažįsta: 1) karo laivų ir 2) ne komerciniais tikslais naudojamų valstybės laivų imunitetą. Valstybės moksliniai tiriamieji laivai priklauso antrajai laivų kategorijai. Taip pat tokios pat taisyklės turėtų būti taikomos ir mokslinių tyrinėjimų įrengimams ar įrenginiams. Pakrantės valstybės, vis dėlto, taip pat nepraranda teisės pagal savo įstatymus imtis vykdomųjų veiksmų, įskaitant laivo areštą dėl civilinės bylos⁷².

2.2.2. Moksliniai jūros tyrinėjimai išskirtinėje ekonominėje zonoje ir kontinentiniame šelfe

Išskirtinėje ekonominėje zonoje teisinis režimas buvo suformuotas 3-ioje JT Jūrų teisės konferencijoje derybų metu. Prieš tai nė vienoje Ženevos konvencijoje išskirtinės ekonominės zonos sąvokos nebuvo. Išskirtinės ekonominės zonos idėja buvo siejama su teritorinės jūros išplėtimu, tačiau reikėjo rasti kompromisą tarp pakrantės valstybės teisių ir tarptautinės bendrijos interesų ir nustatyti šios zonos plotą ir režimą. Išskirtinės ekonominės zonos plotis negali viršyti 200 jūrmylių nuo bazinių linijų, nuo kurių yra matuojamas teritorinės jūros plotis. Išskirtinės ekonominės zonos plotis negali viršyti 200 jūrmylių nuo bazinių linijų, nuo kurių yra matuojamas teritorinės jūros plotis. Taip ši zona išplėtė pakrantės valstybių jurisdikciją dar papildomai 37% Pasaulinio vandenyno.

Išskirtinė ekonominė zona apibrėžta ir jos teisinis režimas nustatytas Jūrų teisės konvencijos V dalyje, kuria remiantis ši zona suprantama kaip už pakrantės valstybės teritorinės jūros esantis rajonas, kuriame galioja specialus teisinis režimas, pagal kurį visos pakrantės valstybės teisės ir jurisdikcija bei kitų valstybių teisės ir laisvės yra reguliuojamos atitinkamomis Konvencijos nuostatomis (55 str.). Ypatingas išskirtinės ekonominės zonos statusas išreikštas 55 straipsnyje atsispindi faktu, kad ši zona yra pripažinta kaip *sui generis*, nepanaši nei į teritorinę jūrą, nei į atvirąją jūrą.

Lietuvos įstatymuose išskirtinė ekonominė zona apibrėžiama kaip už teritorinės jūros ribų esanti Baltijos jūros dalis, kurioje LR turi tam tikras suverenias teises, jurisdikciją ir pareigas, nustatytas pagal LR įstatymus ir tarptautinius susitarimus, ir kurios ribas su kaimyninėmis valstybėmis nustato LR tarptautinės sutartys ir visuotinai pripažinti tarptautinės teisės principai bei normos⁷³.

Tuo tarpu kontinentiniam šelfui būdinga ilgesnė istorija, nusikeliant į 1945 metus, kai jos koncepcijos susiformavimui didelės reikšmės turėjo JAV Prezidento H. Trumano deklaracija dėl kontinentinio šelfo. Šios zonos ribos ir teisinis režimas buvo apibrėžtas 1958 m. Konvencijoje dėl kontinentinio šelfo (1 straipsnyje), kur kontinentiniu šelfu laikomas jūros dugnas ir jūros

⁷² *supra* note 6, p. 183—184.

⁷³ *supra* note 66, 3 straipsnio 16 dalis

gelmės, gretimos krantui, tačiau esančios už teritorinės jūros ribų, 200 metrų gylio, arba už šių ribų iki vietos, kurioje galima minėtų rajonų gamtos išteklių eksploatacija; tokių pačių jūros rajonų, esančių šalia salų krantų, jūros dugnas ir jūros gelmės.

Jūrų teisės konvencijos VI dalyje „Kontinentinis šelfas“ 76 straipsnyje nustatyta, kad kontinentinis šelfas yra pakrantės valstybės jūros dugnas ir jo gelmės tų povandeninių rajonų, kurie tęsiasi už valstybės teritorinės jūros per visą jos sausumos teritorijos natūralų tęsinį iki žemyno povandeninio krašto išorinės ribos arba per 200 jūrmylių nuo bazinių linijų, nuo kurių yra matuojamas teritorinės jūros plotis, jeigu kontinentinio šelfo povandeninio krašto išorinė riba nesiekia šio atstumo. Kontinentinis šelfas gali tęstis ir už 200 jūrmylių ribos, tačiau negali viršyti 350 jūrmylių. Pakrantės valstybės naudojami suvereniais teisėmis į kontinentinį šelfą, kiek tai susiję su jo tyrimu ir gamtos turtų eksploatavimu, kurios nepriklauso nei nuo aiškaus pareiškimo tuo klausimu, nei nuo faktinio ar teorinio užėmimo (Konvencijos 77 str. 3 d.). Kontinentinio šelfo sąvoka Lietuvos teisės aktuose minima, tačiau nė vienas teisės aktas kontinentinio šelfo apibrėžimo nepateikia.

Daugelis XIII dalies nuostatų taikomos abejoms zonoms, nes jos geografiškai persidengia: išskirtinė ekonominė zona apima vandens plotą virš kontinentinio šelfo, o šelfas - jūros dugną ir jo gelmes⁷⁴.

Išskirtinėje ekonominėje zonoje ir kontinentiniame šelfe nustatyta liberalesnė tvarka dėl MJT reglamentavimo lyginant su jų režimu teritorinėje jūroje. Pakrantės valstybės įgyvendina jurisdikciją MJT atžvilgiu šiose jūros erdvėse. Reguluodama ir leisdama vykdyti MJT užsienio valstybėms ar kompetentingoms tarptautinėms organizacijoms pakrantės valstybė privalo laikytis Jūrų teisės konvencijos nuostatų ir neturi teisės griežtinti taisyklių reguliuojant MJT išskirtinėje ekonominėje zonoje⁷⁵.

Pakrančių valstybių teisės ir pareigos. Pakrantės valstybės, įgyvendindamos savo jurisdikciją, turi teisę savo išskirtinėje ekonominėje zonoje ir kontinentiniame šelfe reglamentuoti MJT, leisti ar pačiai juos atlikti. Tokiu būdu, MJT šiose zonose gali būti vykdomi tik gavus pakrantės valstybės sutikimą (246 str. 1, 2 d.). Tai patvirtina ir 56 straipsnis, pagal kurį pakrantės valstybės turi Konvencijos numatytą jurisdikciją dėl MJT. Skirtingai nei teritorinėje jūroje jurisdikcijos suteikimas nesuteikia išimtinių teisių, nes Jūrų teisės konvencijos 246 straipsnio 3 dalis įpareigoja pakrantės valstybes įprastomis aplinkybėmis duoti sutikimą kitoms valstybėms arba kompetentingoms tarptautinėms organizacijoms vykdyti MJT, atliekamus išskirtinai taikiems tikslams ir siekiant visos žmonijos labui pagerinti mokslo žinias apie jūros

⁷⁴ Wegelein, F. *supra* note 5, p. 183.

⁷⁵ *Supra* note 6, p. 185.

aplinką, ir kartu užtikrinti, kad sutikimas nebūtų vilkinamas arba, kad nebūtų nepagrįstai atsisakyta jį išduoti⁷⁶.

Kontinentiniame šelfe pakrantės valstybės turi suverenias teises tyrinėti bei eksploatuoti jo gamtos turtus. Suverenių teisių suteikimas pakrantės valstybei šioje zonoje (o tuo pačiu ir išskirtinėje ekonominėje zonoje) esančių gamtos išteklių atžvilgiu sukelia mažiausiai tris teisinius padarinius. Pirmiausia, kitos valstybės negali užsiimti gamtinių išteklių tyrimu ir eksploatacija be pakrantės valstybių leidimo, net jei ji pati gamtinių išteklių nenaudoja. Antra, pakrantės valstybė gali priimti įstatymus ir taisykles dėl ekonominės zonos išteklių tyrimo bei eksploatacijos. Trečia, pakrantės valstybės, įgyvendindamos savo suverenias teises tyrinėti, eksploatuoti, saugoti ir valdyti gyvuosius išteklius išskirtinėje ekonominėje zonoje, gali imtis priemonių (pvz., laivo apžiūra, patikrinimas, areštas), tam, kad užtikrinti pakrantės valstybės įstatymų bei kitų teisės aktų laikymosi (73 str. 1 d.)⁷⁷.

Jūrų teisės konvencijos 246 straipsnio 5 dalyje išvardijami tyrimai, priskirtini prie „taikomųjų“ MJT⁷⁸. Pakrantės valstybės gali savo nuožiūra neduoti sutikimo vykdyti šiuos MJT: a) turintiems tiesioginės svarbos tiriant ir eksploatuojant tiek gyvuosius, tiek negyvuosius gamtos turtus, nes tokių tyrimų rezultatai suteikia informaciją apie pakrantės valstybės išteklius; b) apimantiems kontinentinio šelfo gręžimą, sprogstamųjų medžiagų panaudojimą arba kenksmingų medžiagų išmetimą į jūros aplinką. Šio pobūdžio tyrimai gali tiesiogiai daryti įtaką gamtos išteklių eksploatavimui ar neigiamai paveikti jūros aplinką; c) apimantiems dirbtinių salų, įrenginių ir statinių statybą, eksploatavimą bei naudojimą, nes pakrantės valstybės tiek išskirtinėje ekonominėje zonoje, tiek kontinentiniame šelfe turi išimtinę teisę leisti ir reglamentuoti jų statybą, naudojimą ir eksploatavimą (60 ir 80 str.); d) tyrimus, apie kuriuos pateikta netiksli informacija arba jei tyrinėjimus atliekanti valstybė ar kompetentinga tarptautinė organizacija turi dar neįvykdytų įsipareigojimų.

Pakrantės valstybės negali savo nuožiūra neduoti sutikimo vykdyti MJT projektus, kuriuos rengiamasi įgyvendinti pagal Konvencijos XIII dalies nuostatas kontinentiniame šelfe už 200 jūrmylių nuo bazinių linijų, nuo kurių yra matuojamas teritorinės jūros plotis, ribos, už tų specifinių rajonų, kuriuos pakrantės valstybės gali bet kuriuo metu oficialiai paskelbti rajonais, kuriuose yra arba po konkretaus pagrįsto laiko bus eksploatuojama arba atliekami išsamūs tyrinėjimai, ribų (246 str. 6 d.).

Prašymų pateikimo ir leidimų išdavimo procedūros. Valstybių ar kompetentingų tarptautinių organizacijų, ketinančių vykdyti MJT pakrantės valstybės išskirtinėje ekonominėje zonoje arba kontinentiniame šelfe, prašymai pakrantės valstybei turi būti pateikti ne mažiau kaip

⁷⁶ *Supra* note 9, p. 81.

⁷⁷ Katuoka, S. *Tarptautinė Jūrų teisė*. Vilnius: Eugrimas, 1997, p. 81.

prieš šešis mėnesius iki numatytos MJT projekto pradžios oficialiais kanalais, nebent buvo susitarta kitaip. Su prašymu taip pat turi būti pateikta informacija apie a) projekto pobūdį ir tikslus; b) metodus ir priemones, kuriuos ketina naudoti, taip pat informaciją apie laivus bei mokslinę įrangą; c) tikslus tyrimų geografinius rajonus; d) numatytas tyrinėjimų laivų pirmojo pasirodymo ir galutinio išvykimo datas arba įrengimų sumontavimo bei išvežimo laiką; e) informaciją apie remiančią instituciją; f) mastą, kuriuo projekte galėtų dalyvauti arba būti atstovaujama pakrantės valstybė (248 str.).

Tyrimai pakrantės šalies išskirtinėje ekonominėje zonoje ar kontinentiniame šelfe gali būti vykdomi tik tai gavus aiškų tos pakrantės valstybės sutikimą (246 str.). Tačiau sutikimas gali būti ir numanomas. Remiantis 252 straipsniu MJT gali būti vykdomi praėjus 6 mėnesiams po to, kai valstybė ar kompetentinga tarptautinė organizacija, ketinanti vykdyti MJT, pateikė informaciją pakrantės valstybei apie tyrimų projektą, nebent pakrantės valstybė per 4 mėnesių laikotarpį po prašymo vykdyti tyrimus gavimo dienos, pranešė, kad atsisako duoti sutikimą, arba jei pateikta informacija apie tyrimų projekto pobūdį ir tikslus neatitinka akivaizdžių faktų, arba jei reikia papildomos informacijos, ar dėl neįvykdytų tos valstybės ar tarptautinės organizacijos įsipareigojimų, susijusių su ankstesniu tyrimų projektu. Tačiau jei pakrantės valstybė nepateikė atsakymo, gali pagrįstai manyti, kad sutikimas duotas.

Tuo atveju, jei pakrantės valstybė yra kompetentingos tarptautinės organizacijos narė arba su ja yra sudariusi dvišalį susitarimą ir jos išskirtinėje ekonominėje zonoje ar kontinentiniame šelfe organizacija nori įgyvendinti ar remti MJT projektą skaitoma, kad pakrantės valstybė davė sutikimą, jei ta valstybė patvirtino detalų projektą tuomet kai tarptautinė organizacija priėmė sprendimą įgyvendinti projektą ar jei ta valstybė pareiškė pageidavimą dalyvauti projekte ir nepareiškė jokių prieštaravimų per 4 mėn. nuo tos dienos, kai tarptautinė organizacija pranešė pakrantės valstybei apie projektą (247 str.). Ši nuostata ypač svarbi jei tyrimų projektui įgyvendinti numatyti darbai keliose pakrantės valstybės jurisdikcijos zonose ir reikalinga gauti sutikimus iš visų šalių.

Jūrų teisės konvencija taip pat numato pareigas, kurių tiriančioji valstybė ar kompetentinga tarptautinė organizacija privalo laikytis, vykdydama MJT projektą (249 str. 1 d.). Pažymėtina, kad tais atvejais, kai pakrantės valstybei suteikta teisė savo nuožiūra spręsti ar duoti sutikimą tyrimams, turintiems tiesioginės svarbos tiriant ir eksploatuojant gamtos turtus ar yra pakrantės valstybės nepageidaujami, ar neduoti (246 str. 5 d.) pakrantės valstybė turi galimybę reikalauti jos nuožiūra būtinų papildomų sąlygų įgyvendinant projektą (249 str. 2 d.). Bet kokie ginčai dėl pakrantės valstybės sprendimo neduoti sutikimo, manant kad toks sprendimas nepakankamai ar

⁷⁸ Gragl, P, *supra* note 13, p. 9-10.

netinkamai pagrįstas taikomos taikamosios procedūros, įtvirtintos Jūrų teisės konvencijos V priede⁷⁹.

Mokslinių jūros tyrinėjimų vykdymas. MJT vykdymo pakrantės valstybės išskirtinėje ekonominėje zonoje ar kontinentiniame šelfe metu tiriančios valstybės ar tarptautinės organizacijos įpareigos laikytis joms nustatytų sąlygų (249 str.), iš kurių viena reikalauja užtikrinti pakrantės valstybės teisę dalyvauti ar būti atstovaujama MJT projekte, ypač tyrimų laivuose, mokslinių tyrinėjimų įrenginiuose, nemokant atlyginimo pakrantės valstybės mokslininkams bei neįsipareigojant prisidėti padengiant projekto išlaidas.

Kaip nurodyta 249 straipsnio 2 dalyje, pakrantės valstybei leidžiama savo nuožiūra ne tik išduoti, bet ir atšaukti leidimą MJT išskirtinėje ekonominėje zonoje ir kontinentiniame šelfe. Tačiau MJT gali būti sustabdomi arba nutraukiami laikantis 253 straipsnyje nurodytų sąlygų. Paprastai tyrimai sustabdomi jeigu: a) tyrimo veikla prieštarauja pateiktai informacijai, kuria remiantis pakrantės valstybė davė savo sutikimą, arba b) valstybei ar kompetentingai tarptautinei organizacijai, atliekančiai tyrimų darbus, nepavyksta laikytis sąlygų, apibrėžiančių pakrantės valstybės teises dėl MJT projekto. Pakrantės valstybė gali reikalauti nutraukti MJT veiklas, jei neatitikimai per nustatytą laiką nėra pašalinti ir toliau nesilaikoma nustatytų sąlygų arba kai konstatuojami esminiai tyrimo projekto ar tyrimo eigos pasikeitimai. Kai visos sąlygos, dėl kurių buvo sustabdyti MJT, yra įvykdomos, MJT sustabdymas nutraukiamas ir tyrimų darbai gali būti tęsiami toliau.

Gavus pakrantės valstybės pranešimą apie jos sprendimą dėl MJT veiklos sustabdymo ar nutraukimo, valstybės ar kompetentingos tarptautinės organizacijos, įgaliotos atlikti mokslinius tyrimus, privalo sustabdyti tyrimo veiklą.

MJT įvykdžiusi šalis turi tam tikras pareigas: a) pakrantės valstybei pateikti pirmines ataskaitas bei galutinius rezultatus ir išvadas; b) pakrantės valstybės prašymu sudaryti sąlygas jai gauti visus duomenis ir pavyzdžius, gautus MJT projekto vykdymo metu, taip pat jai pateikti paimitus pavyzdžius, kurie gali būti padalyti be žalos jų mokslinei vertei; c) jei yra prašymas, pakrantės valstybei pateikti duomenų, pavyzdžių bei tyrinėjimų rezultatų įvertinimą arba padėti jai pačiai juos įvertinti ar išaiškinti; d) užtikrinti, kad, kai tik įmanoma, su tyrinėjimų rezultatais būtų suteikta galimybė susipažinti tarptautiniu mastu, tinkamais nacionaliniais arba tarptautiniais kanalais; e) jei nebuvo susitarta kitaip, baigus tyrinėjimus išvežti mokslinių tyrinėjimų įrangą bei priemones.

Jūrų teisės konvencijoje numatyta, kad išskirtinėje ekonominėje zonoje visos valstybės naudojasi laivybos laisve (87 str.), laivai plaukioja tik su vienos valstybės vėliava, išskyrus ypatingus atvejus, numatytus tarptautinėse sutartyse arba Konvencijoje (92 str.). Laivai, kurie

⁷⁹ *Supra* note 9, p. 81.

priklauso valstybei ar yra jos eksploatuojami ir kurie yra naudojami tik valstybės ne komerciniais tikslais atviroje jūroje turi visišką imunitetą nuo bet kurios valstybės jurisdikcijos, išskyrus valstybės, su kurios vėliava plaukioja laivas, jurisdikciją (96 str.).

Mokslinių tyrimų įrenginių teisinis statusas pakrantės valstybės išskirtinėje ekonominėje zonoje ir kontinentiniame šelfe Konvencijoje nėra galutinai išaiškintas. Joje yra pateikta tik keletas bendrų nuostatų, susijusių su bet kokiais įrenginiais ir įrengimais jūroje. Pakrantės valstybės išskirtinėje ekonominėje zonoje turi jurisdikciją dėl dirbtinių salų, įrenginių ir statinių statymo ir naudojimo ir kontinentiniame šelfe, kur jiems turėtų būti taikomas imunitetas nuo užsienio valstybių jurisdikcijos civilinėse bylose.

2.2.3. Mokslinių jūros tyrinėjimų veiksmai atvirojoje jūroje ir Rajone

1958 m. Konvencija dėl atvirosios jūros buvo pirmoji tarptautinė sutartis, kurioje buvo kodifikuotos tarptautinės jūrų teisės normos dėl atviros jūros. Šios Konvencijos 1 straipsnyje nurodoma, kad atviroji jūra apima tas jūros dalis, kurios neįeina nei į teritorinę jūrą, nei į vidaus vandenį, o nuo 1982 m. ir į valstybės išskirtinę ekonominę zoną ar salyno vandenį. Tiek 1958 m. Konvencijoje dėl atvirosios jūros (2 str.), tiek Jūrų teisės konvencijoje (89 str.) nurodoma, kad valstybės neturi teisės bandyti pajungti atviros jūros dalį savo suverenitetui – atviroji jūra yra atvira visoms valstybėms. Ši esminė nuostata ne tik išsamiai apibūdina atvirosios jūros statusą, bet ir kartu sudaro lygias galimybes visoms valstybėms laisvai ja naudotis. Labai svarbi atvirosios jūros statusą papildanti nuostata, pažyminti, kad atviroje jūroje MJT vykdomi tik taikiais tikslais (240 str.). Mokslinių tyrimų laisvė atvirojoje jūroje nėra absoliuti, valstybės, vykdydamos MJT, privalo deramai atsižvelgti į kitų valstybių interesus.

MJT laisvė taikoma ir tarptautiniame Rajone, t.y. ant jūros dugno ir jo gelmėse už nacionalinės jurisdikcijos ribų (kontinentinio šelfo). MJT Rajone yra vykdomi tik taikiais tikslais ir visos žmonijos labui (143 str.). Visos teisės į Rajono išteklius priklauso visai žmonijai, kurios vardu veikia Jūros dugno institucija, todėl ištekliai negali būti nusavinti (137 str. 2 d.). Institucija gali atlikti MJT, sudaryti sutartis tam tikslui, bet kartu turi pareigą skatinti MJT vykdymą Rajone ir platinti tyrinėjimų rezultatus. Konvencija „tyli“ apie Institucijos reguliavimo kompetencijas, tačiau ji gali pritaikyti draudimus vykdyti taikomojo pobūdžio tyrimus, susijusius su gamtos išteklių tyrinėjimu ir eksploatacija⁸⁰.

Nei Konvencijos VII dalis „Atvira jūra“, nei XIII dalis neapima įrenginių ir įrengimų dislokavimo uždraudimo. Tiriančioji valstybė gali naudoti šiuos įrenginius ir įrengimus tyrimams atviroje jūroje. XIII dalies 4 skyrius numato eilę apribojimų, kurie būtų pritaikomi, kol kas jie

nesukelia rimtos grėsmės tyrimų laisvei. Bet kokio mokslinių tyrinėjimų įrenginių ar įrengimų statyba ir naudojimas neturi sudaryti kliūčių nustatytiems tarptautiniams jūrų keliams (261 str.), o įrenginiai ar įrengimai turi būti pažymimi atpažinimo ir įspėjamaisiais signalais (262 str.).

MJT laivų (o taip pat mokslinių tyrinėjimų įrenginių ir įrengimų) atžvilgiu, jiems esant atvirojoje jūroje, taikoma laivo valstybės jurisdikcija, išskyrus atvejus nurodytus tarptautinėse sutartyse bei Jūrų teisės konvencijoje arba kitaip tariant jurisdikcijos išimtis taikomos tais atvejais, kai laivo veikla prieštarauja teisėtumui⁸¹.

Apibendrinant galima būtų teigti, kad kuo labiau tolstama nuo pakrantės valstybės kranto linijos atviros jūros link, tuo pakrantės valstybės įtaka MJT reglamentavimui mažėja. Vertinant pakrantės valstybės įtaką MJT vykdymui, galima būtų išskirti MJT teisinį režimą pakrantės valstybės nacionalinės jurisdikcijos vandenyse ir režimą už šių vandenų ribos. Nacionalinės jurisdikcijos vandenyse – teritorinėje jūroje, išskirtinėje ekonominėje zonoje ir kontinentiniame šelfe – užsienio valstybių ir kompetentingų tarptautinių organizacijų MJT vykdymą apsprendžia pakrantės valstybės leidimų išdavimo procedūros, sprendimą tyrimus ketinančiai vykdyti valstybei ar kompetentingai organizacijai pateikiant oficialiais kanalais (250 str.). Be to, nacionalinės jurisdikcijos vandenyse pakrantės valstybei priklauso suverenios teisės MJT teritorinėje jūroje atžvilgiu ir jurisdikcija šiems tyrinėjimams išskirtinėje ekonominėje zonoje ir kontinentiniame šelfe. Taip pat jei tyrimų darbai planuojami išskirtinėje ekonominėje zonoje ar kontinentiniame šelfe – užsienio valstybės ir tarptautinės organizacijos turi pateikti detalius numatomų tyrimų darbų aprašymus (248 str.) ir privalo laikytis Konvencijos (249 str.), o taip pat pakrantės valstybės, nustatytų sąlygų. Tuo tarpu, Konvencija numato sąlygas pakrantės valstybėms, kurių privalo laikytis sprendžiant, ar duoti sutikimą MJT ar ne⁸². Tos sąlygos ypač skiriasi fundamentinių tyrimų ir tyrimų, potencialiai keliančių grėsmę pakrantės valstybės gamtos turtams, atžvilgiu. Konvencija įpareigoja pakrantės valstybes suteikti leidimą vykdyti fundamentinius tyrimus įprastomis aplinkybėmis, o tyrimų, turinčių tiesioginės svarbos natūralių išteklių tyrinėjimui ir eksploatavimui, atžvilgiu numato teisę pakrantės valstybei pačiai spęsti dėl sutikimo.

Tuo tarpu režimas vandenyse už nacionalinės jurisdikcijos ribų siejamas su *mare liberum* principu bei Jūrų teisės konvencijos 89 straipsniu, kuriame teigiama, kad „bet kurios valstybės bandymas pajungti bet kurią atviros jūros dalį savo suverenitetui yra negaliojantis“. Tai reiškia, kad teisė vykdyti MJT jūroje už nacionalinės jurisdikcijos ribų – atviroje jūroje ir Rajone yra iš esmės nevaržoma. Be to, Konvencijos 256 ir 257 straipsniai suteikia teisę vykdyti MJT Rajone ir

⁸⁰ Gragl, P., *supra* note 13, p. 29.

⁸¹ Katuoka, S. Atviroji jūra: sąvoka ir laisvės. *Jurisprudencija*. 1999, 13 (5), p. 123.

atviroje jūroje už išskirtinās ekonominās zonas ribū visoms valstybām, nesvarbu koka jū
geografinā padētis, ir kompetētingoms tarptautinām organizacijoms⁸³.

⁸² Gragl, P. *supra* note 13, p. 17, 24, 28.

⁸³ Gragl, P. *supra* note 13, p. 24, 28.

III. TEISINIO MOKSLINIŲ JŪROS TYRINĖJIMŲ REŽIMO ĮGYVENDINIMAS BALTIJOS JŪROS ŠALYSE IR EUROPOS SAJUNGOJE

3.1. Baltijos jūros išskirtinumas tarptautinėje jūrų teisėje išskiriamų jūros erdvių atžvilgiu

Baltijos jūra yra priskiriama prie nedidelių jūrų, kurios bendras paviršiaus plotas siekia 415 000 km², yra apie 1600 km ilgio ir apie 193 km pločio. Tai kartu ir viduržemyninė jūra, plytinti Europos žemyno viduje ir skalaujanti devynių Baltijos jūros šalių krantus: Danijos, Švedijos, Suomijos, Rusijos, Estijos, Latvijos, Lietuvos, Lenkijos ir Vokietijos. Baltijos jūrą su Šiaurės jūra jungia siauri ir seklūs Danijos sąsiauriai – Mažasis ir didysis Beltai bei Zundas, t.y. per juos ji susisiečia su Kategatu, o per Kategatą ir Skageraką – su Šiaurės jūra. Baltijos jūra taip pat yra labai sekli jūra, kurios vidutinis gylis siekia vos 52 m, išskyrus įdubas, kur gylis siekia 200-450 m⁸⁴. Remiantis šiomis Baltijos jūros charakteristikomis, pagal Jūrų teisės konvencijos IX dalies nuostatas ji priskiriama prie „uždarų ar pusiau uždarų jūrų“ sąvokos. Ši sąvoka apibūdinama kaip įlanka, baseinas ar jūra, kuriuos supa dvi ar daugiau valstybių ir kurie jungiasi su kita jūra ir vandenynu siauru išėjimu arba kuriuos visiškai ar iš esmės sudaro dviejų ar daugiau valstybių teritorinės jūros ir išskirtinės ekonominės zonos. MJT vykdymas siauroje ir pusiau uždaroje jūroje labai priklauso nuo aiškiai atskirtų jurisdikcijos zonų. Svarbu žinoti kurioje jūros erdvės zonoje numatoma atlikti MJT. Priklausomai nuo to kurioje zonoje planuojami MJT sprendžiama ar būtų taikomas tarptautinis MJT režimas pagal Jūrų teisės konvenciją/ar HELCOM ar nacionalinis⁸⁵. 1980 metų pabaigoje dėl glaudaus bendradarbiavimo Baltijos šalims pavyko susitarti dėl jūros zonų pasidalinimo ir ribų nustatymo, išskyrus kelias išimtis pietų Bornholme (Lenkija-Danija) ir rytinėje Suomijos įlankos dalyje (Estija-Rusija). Baltijos jūroje išskiriamos teritorinės jūros iki 12 jūrmylių ribos su tam tikromis išimtimis (pvz., Suomijos įlankoje siauruose jūros praėjimuose, kur praeina svarbūs laivybos keliai, siekta neapriboti laivybos) (žr. Priedus Nr. 4 ir 5), kurioje pakrantės valstybės turi išimtinę teisę MJT atžvilgiu. Iš viso Baltijos valstybių teritorinės jūros užima 15-20% bendro Baltijos jūros ploto. Pakankamai dramatiškai skamba mokslo interesų atžvilgiu, nes tyrimų įgyvendinimas priklauso nuo pakrantės valstybės valios suteikti leidimą darbams ar atsisakyti⁸⁶.

Už teritorinės jūros visa Baltijos jūra atitenka išskirtinei ekonominei zonai, kurią pasidalino Baltijos jūros šalys. Ši zona, taipogi, persidengia su kontinentiniu šelfu. Kadangi tai

⁸⁴ HELCOM *Atlas of the Baltic Sea*. Finland: 2010, p. 15.

⁸⁵ Jenisch, U. Jurisdictional aspects of marine scientific research in the Baltic Sea. *10 Int'l J. The International Journal of Marine and Coastal Law* 106 [interaktyvus]. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 1995, p. 107 [žiūrėta 2013-11-05]. <<http://home.heinonline.org/>>.

nedidelė jūra, ypač kalbant apie jos plotį, Baltijos jūros pakrantės valstybės neturi tarptautinės teisės leidžiamo maksimalaus išskirtinės ekonominės zonos, o taip pat ir kontinentinio šelfo pločio. Išskirtinė ekonominė zona, o taip pat ir kontinentinis šelfas tęsiasi iki vidurio linijos arba ribos, dėl kurios susitarta su kitomis Baltijos šalimis (kaimynėmis arba esančiomis priešais pakrantės valstybės išskirtinę ekonominę zoną) tarptautinėmis sutartimis. Sunku būtų surasti jūrą panašią į Baltijos, kurioje būtų panašus jūros zonų pasidalinimas tarp šalių⁸⁷, o taip pat būdingas didelis mokslinis suinteresuotumas dėl išskirtinių Baltijos jūros savybių.

Baltijos jūroje taip pat nerasta ir atviros jūros, kurioje galėtų MJT vykdymo laisvė. Tai reiškia, kad kiekvienu atveju valstybei ar tarptautinei organizacijai, ketinančiai vykdyti tyrimus kitos šalies teritoriniuose ar išskirtinės ekonominės zonos vandenyse, reikalingas pakrantės valstybės sutikimas. Visos valstybės, būdamos Jūrų teisės konvencijos šalimis, yra numačiusios MJT režimą remiantis Konvencijos nuostatomis.

Jūrų teisės konvencija skatina intensyvesnį uždarų ar pusiau uždarų jūrų pakrantės valstybių bendradarbiavimą įgyvendinant savo teises ir pareigas ir tam tikslui nurodo, kad valstybės tiesiogiai bendradarbiaudamos ar per regioninę organizaciją (šiuo atveju per Helsinkio komisiją) turi siekti koordinuoti jūros gyvųjų išteklių valdymą, tyrinėjimą, jūros aplinkos apsaugą, mokslinių tyrimų politikos kryptis, o tam tikrais atvejais vykdyti bendras mokslinių tyrimų programas, pakviečiant ir kitas suinteresuotas valstybes arba tarptautines organizacijas⁸⁸. Baltijos jūros šalys suinteresuotos bendradarbiauti ir keistis informacija bendrų projektų metu. Užsienio autorių (Uwe Jenisch⁸⁹, Ronan Long⁹⁰) straipsniuose, o taip pat HELCOM darbo grupių susitikimuose pradėta kalbėti, kad būtų priimtinau turėti suvienodintas taisykles MJT atžvilgiu (bent dėl leidimų suteikimo užsienio laivams MJT ar monitoringo darbų vykdymui), tokiu būdu projektų ir programų įgyvendinimas vyktų sklandžiau⁹¹. Regioninio režimo ir taisyklių suderinimas bei parengimas suteiktų pranašumą Baltijos regionui. Jį būtų galima taikyti tyrimų laivams ir iš kitų regionų, ypač fundamentinių tyrimų atžvilgiu. Šiuo metu dėl šalyse esančių MJT režimo skirtumų pakankamai mažai tyrimų vykdo šalys, kurios neįeina į Baltijos regioną. Tačiau tai pakankamai sudėtingas ir daug diskusijų reikalaujantis klausimas politiniu aspektu⁹².

⁸⁶ Jenisch, U., *supra* note 85, p. 108.

⁸⁷ HELCOM, UNCLOS overview. Helsinki: HELCOM Spatial WS 1/2009, doc. 2/8, p.3.

⁸⁸ Jungtinių tautų Jūrų teisės konvencija. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 107-4786

⁸⁹ Jenisch, U., *supra* note 85, p. 111.

⁹⁰ Long, R. *supra* note 48, p. 472 [žiūrėta 2013-02-07].

⁹¹ HELCOM, Progress of BALSAM Project. Helsinki: HELCOM GEAR 6/2014, doc. 3/3, p. 3.

⁹² Jenisch, U., *supra* note 85, p. 106–113.

3.2. Helsinkio komisijos Baltijos jūros aplinkos monitoringo programa ir ją įgyvendinančios rekomendacijos

Baltijos jūroje viena iš svarbiausių MJT vykdymo formų, turinčių pakankamai ilgas tradicijas, yra jūros aplinkos monitoringas. Tai ilgalaikė regioninio pobūdžio programa, įtraukianti į programos įgyvendinimo procesą visas Baltijos šalis, motyvuojanti tarpusavio bendradarbiavimą, duomenų apsikeitimą, būklės vertinimą. Kadangi dažniausiai monitoringo darbai vykdomi moksliniais tyrimų laivais ir daugelio valstybių laivai kreipiasi į kitas pakrantės valstybes su prašymu leisti įplaukti į tos šalies jurisdikcijos vandenį ir atlikti vandens, dugno nuosėdų, biologinių išteklių tyrimus jų atžvilgiu yra taip pat taikomos Jūrų teisės konvencijos normos bei Baltijos šalių nacionalinės taisyklės, reglamentuojančios MJT. Kadangi duomenys gaunami dėka monitoringo vykdymo turi svarbią regionui reikšmę yra būtina išnagrinėti šio pobūdžio tyrimus ir tarptautinių, regioninių ir nacionalinių nuostatų poveikį monitoringo vykdymo efektyvumui.

Siekiant tikslingos aplinkos ir visuomenės sąveikos, reikia turėti pakankamai išsamią ir tikslią informaciją apie aplinkos faktinę būklę, žmogaus poveikį aplinkai ir tokio poveikio galimus padarinius. Naujausia informacija ir duomenys, gaunami kartojant matavimus bei stebint pokyčius per tam tikrą laiką, reikalingi darnaus vystymosi programoms pagrįsti, aplinkos būklei valdyti. Monitoringas kaip tik ir yra pagrindinis objektyvių duomenų apie aplinką informacijos šaltinis⁹³. Kitaip tariant, aplinkos monitoringas – sistemingas gamtinės aplinkos bei jos elementų būklės ir antropogeninio poveikio stebėjimas, vertinimas ir prognozė⁹⁴. Lietuva, kaip ir kitos valstybės, besiribojančios su jūromis ir vandenynais, taip pat vykdo jūros aplinkos bei jos gyvųjų išteklių monitoringą. Jūros aplinkos monitoringas vykdomas reguliariai organizuojant ekspedicijas į jūrą mokslinių tyrimų laivais su atitinkama vandens, dugno nuosėdų, biotos mėginių paėmimo bei fizinių-cheminių, biologinių ir kitų parametrų matavimų ir stebėjimų įranga. Baltijos jūros tyrimai Lietuvos institucijų pradėti vykdyti 1959 metais. Lietuvos mokslininkai tiriamaisiais laivais „Neringa“, „Okeanografas“, „Vėtra“ vykdė sisteminius visos atviros Baltijos jūros dalies tyrimus. Nuo 1992 metų pagrindinis dėmesys skiriamas Lietuvos ekonominei zonai⁹⁵.

Jūros aplinkos monitoringas (parametrų sąrašas, tyrimų vietų tinklas, stebėjimų ir tyrimų metodika, duomenų kokybės užtikrinimas), kaip ir visa aplinkosauginė strategija yra derinama jūrų regionuose. Baltijos jūros regione 1974 metais buvo įsteigta Baltijos jūros aplinkos apsaugos komisija arba Helsinkio komisija (HELCOM), kurios bendras tikslas apsaugoti Baltijos

⁹³ Venckus, Z. *Aplinkos apsaugos politika ir teisė*. Vilnius, „Technika“, 2007, p. 181-182.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos aplinkos monitoringo įstatymas, 2 str., 1 dalis. *Valstybės žinios*. 1997, Nr.112-2824.

jūrą nuo bet kokios taršos. Taip pat ši komisija užtikrina koordinuotą Baltijos jūros aplinkos monitoringo įgyvendinimą. Atviros jūros monitoringas vykdomas nuo 1979 metų, siekiant įvertinti jūros pokyčius ir to pagrindu parengti rekomendacijas ir gaires tam, kad paskatinti Baltijos jūros šalis labiau užtikrinti jūros aplinkos apsaugą, būklės gerinimą ar jos atstatymą. Baltijos jūros šalys (būdamos HELCOM šalimis) buvo skatinamos dalyvauti šios programos įgyvendinime. Tuo tikslu, 1988 metais HELCOM priėmė rekomendaciją 9/7, kuri skatino šalis įgyvendinti Baltijos monitoringo programą pagal HELCOM parengtą vadovą bei teikti duomenis HELCOM. 1992 metais monitoringo programa buvo papildyta priekrantės monitoringu ir 1998 metais priimta nauja HELCOM rekomendacija 19/3 dėl Jungtinės Baltijos jūros monitoringo programos vadovo, kuria vadovaujantis Baltijos jūros šalys peržiūrėjo savo nacionalines programas ir kasmet teikė hidrografinius, cheminius, biologinius ir pavojingų medžiagų duomenis. 2005 metais papildomai priimta dar viena rekomendacija 26/3*, kuria skatino šalis vykdyti radioaktyvių medžiagų monitoringą, o 1989 metais - rekomendacija 10/1 dėl jūros aplinkos anomalių/nejprastų situacijų, kuria šalys rekomenduotos naudotis išankstinio perspėjimo sistemomis apie neįprastas situacijas, vykdyti šių anomalinių situacijų (dumblių žydėjimo) tyrimus, gerinti žinias apie žydinčius dumblis ir riziką žmonių sveikatai.

Pagrindinis aplinkos monitoringo įgyvendinimo būdas - matavimų ir mėginių ėmimas pastoviose tyrimų vietose mokslinių tyrimų laivais su tam skirta įranga ir laboratorijomis. Dažnai vykdamas monitoringo darbus ir kitus mokslinius tyrimus reikalinga įplaukti į kitos šalies jurisdikcijos vandenį. Šie darbai dažniausiai sietini su:

1. monitoringo darbai pagal sudarytas programas visoje Baltijos jūroje. Pvz., Suomijos aplinkos institutas MTL „Aranda“ vykdo įvairaus pobūdžio tematinės ekspedicijas visoje Baltijos jūroje ar atskirame jos regione, ar kaimyninėse šalyse⁹⁶;
2. monitoringo darbai ar kitais moksliniais tyrimais įgyvendinant tarptautinius projektus;
3. monitoringo ar kitais moksliniais tyrimais atliekant ūkinės veiklos tarptautinius poveikio aplinkai vertinimus (pvz., dujotiekio Nord Stream);
4. tarptautinio lygio palyginamaisiais tyrimais siekiant palyginti mėginių paėmimo metodus ir laboratorines analizes;
5. tarptautinio masto taršos avarijų padarinių likvidavimo/gelbėjimo darbai ir kt.

Baltijos jūros šalyse galiojo nacionalinės MJT režimo taisyklės, parengtos pagal Jūrų teisės konvencijos nuostatas, tačiau tos taisyklės buvo pakankamai skirtingos. Todėl HELCOM ieškojo būdų harmonizuoti ir supaprastinti procedūras. Iš pradžių 1988 metais parengtame Baltijos jūros monitoringo programos vadove pateikė sąlygas, kurių reikalauja Baltijos jūros

⁹⁵ Stankevičius, A.; Kubiliūtė, A. Baltijos jūros monitoringas. *Baltijos jūros aplinkos būklė*. Kaunas: 2003, p. 11.

šalys vykdant mokslinius tyrimus ir bendru sutarimu priimta tyrimų ekspedicijos notifikacija (Notification of Proposed Research Cruise), kurią buvo būtina pateikti pakrantės valstybei prašant leidimo atlikti tyrimus jos jurisdikcijos vandenyse (žiūrėti Priedą Nr. 6). 1991 m. HELCOM priėmė rekomendaciją 12/1 „Leidimų išdavimo monitoringo ir tyrimų darbų vykdymui teritorinėje jūroje, išskirtinėje ekonominėje zonoje, žvejybos zonoje ir kontinentiniame šelfe, procedūros“. Šia rekomendacija konvencijos šalys buvo paragintos išduoti leidimus atlikti iš anksto suplanuotus mokslinius tyrimus, susijusius su Helsinkio komisijos vykdoma Baltijos jūros stebėsenos programa, vieneriems metams. Per tuos metus pakrantės šalims, turėtų būti pateikiamos išankstinės notifikacijos prieš kiekvieną ekspediciją. Taip pat šalys paragintos užtikrinti, kad sutikimas monitoringo darbams vykdyti, o taip pat Baltijos jūros šalių mokslinių tyrimų laivams, vykdantiems jungtinio pobūdžio tyrimus bendriems interesams, nebus nepagrįstai vilkinamos ir kvietė teikti informaciją HELCOM apie pastangas įgyvendinant šią rekomendaciją. Šia rekomendacija buvo siekiama, visų pirma, pagerinti sąlygas įgyvendinant HELCOM monitoringo programas.

Remiantis 2003 metų HELCOM ataskaita apie rekomendacijos 12/1 įgyvendinimą įvertinta, kad tik keletas prašymų buvo pateikta prašant leidimo tyrimų atlikimui vieneriems metams. Tokiam laikotarpiui išduodamas leidimas gerokai sumažina administracinių procedūrų našta, todėl šalys buvo paskatintos šia galimybe intensyviau naudotis. Taip pat įvertinta, kad tik keli atvejai pasitaikė, kai nebuvo išduoti leidimai tyrimų/monitoringo vykdymui teritoriniuose vandenyse ar išskirtinėje ekonominėje zonoje/žvejybos zonoje. Estija 2001 metais atsisakė duoti leidimą dėl vėlai pateikto prašymo. Suomijos prašymai keletą kartų buvo atmesti Rusijos Federacijos, nepaisant organizuotų dvišalių susitikimų. Nebuvo duotas leidimas tyrimams, susijusiems su dugno nuosėdų mėginių paėmimu (bentoso monitoringas) mokslinių tyrimų laivu „Aranda“ bei dviem ekspedicijoms 2000 metais tyrimų laivu „Muikku“, siekiant įvertinti vidinius maistingųjų medžiagų srautus Suomijos įlankoje. Bet kadangi ne visos šalys (Danija, Lietuva, Rusija) buvo pateikusios informaciją, todėl nebuvo galimybės įvertinti situacijos visose Baltijos šalyse⁹⁷. Nors šalys 2003 metais sutarė dėl ataskaitos apie rekomendacijos 12/1 įgyvendinimą formato⁹⁸, bet kadangi tiek rekomendacija, tiek informacijos teikimas nėra privalomojo pobūdžio, informacijos teikimas buvo menkas. Nuo to laiko rekomendacijos įgyvendinimas nebuvo aktyviai prižiūrimas, apsiribota, kad šalys pateikdavo informaciją apie atvejus, prieštaraujančius rekomendacijai. Dažniausiai informaciją apie sunkumus gaunant

⁹⁶ The Baltic Sea Portal. Aranda cruises [interaktyvus]. Finland: SYKE Marine Research Center [žiūrėta 2014-02-07]. <http://www.itameriportaali.fi/en/aranda/aranda_matkat/en_GB/2013/>.

⁹⁷ HELCOM, Implementation of HELCOM Recommendations in the field of HELCOM MONAS. Helsinki: HELCOM MONAS 5/2003, doc. 4/1, p. 9-10.

⁹⁸ HELCOM, Matters connected with HELCOM Recommendation under HELCOM MONAS. Helsinki: HELCOM MONAS 6/2003, doc. 4/1, p. 1-3.

leidimus tyrimų darbams teikdavo Suomija ir visi atvejai (2007, 2011) susiję su prašymais atlikti monitoringo ekspedicijas Rusijos vandenyse.

2013 m. Suomija informavo, kad 2011-2012 metais po prašymų pateikimo, siekiant gauti leidimus vieneriems metams vykdyti monitoringo darbus laivu „Aranda“, Latvija, Lietuva, Lenkija ir Danija suteikė leidimus atlikti tyrimus apibrėžtais laikotarpiais. Tai sukelia sunkumų nesant lankstumo planuojant ir įgyvendinant ekspedicijas, nes dažnai dėl nepalankių hidrometeorologinių sąlygų ar kitų svarbių priežasčių monitoringo darbus reikalinga atšaukti ar atidėti⁹⁹.

HELCOM kartu su Baltijos jūros šalių ekspertais vertina monitoringo duomenis reguliariais intervalais siekiant periodiškai vertinti jūros būklę. Vertinimo kokybė labai priklauso nuo duomenų, gautų vykdant monitoringo programas. Duomenų pagrindu teikiama informacija politiniams sprendimams dėl būklės gerinimo priemonių priimti. 2010 metais Baltijos šalių aplinkos ministrai Maskvoje pasirašė Deklaraciją, kuria nuspręsta, kad HELCOM funkcionuos kaip koordinuojanti platforma įgyvendinant tiek HELCOM strateginių dokumentų, tiek ES direktyvų reikalavimus. Tam tikslui pažymėta „jungtinės monitoringo programos“ svarba bei nuspręsta peržiūrėti HELCOM monitoringo programą, kuri atitiktų naujus iššūkius, kylančius iš HELCOM Baltijos jūros veiksmų plano, HELCOM monitoringo ir vertinimo strategijos, ES direktyvų (ES BVPD, Nitratų direktyva, Buveinių ir rūšių direktyva, Pavojingų medžiagų direktyva, JSPD ir t.t.) pasiekti gerą aplinkos būklę iki 2020 metų. Tai lemia naujų duomenų poreikį (pvz., povandeninio triukšmo, šiukšlių poveikio jūros aplinkai, naujos kartos pavojingų medžiagų, invazinių rūšių tyrimų, jūros dugno vientisumo ir buveinių tyrimų ir pan.) o kartu modernių technologijų (nuotoliniai metodai satelitų pagalba, automatinio valdymo nuotolinė įranga, naujų galimybių laivų naudojimo) taikymo ir šalių bendradarbiavimo.

Keliant aukštus reikalavimus tyrimams ir tyrimų technologijoms svarbu vadovautis ir ekonominio naudingumo principu, kuo ekonomiškiau vykdyti darbus, o kartu patenkinti augantį duomenų poreikį. Jau yra numatytas labiau koordinuotas ir ekonomiškai efektyvesnis tyrimų laivų panaudojimas Baltijos jūroje. Siekiama užtikrinti bendrą laivų panaudojimą, dalyvaujant ekspedicijoje kelių šalių atstovams bei vykdant ekspedicijas kelių šalių teritorijose, koordinuotą planavimą, laivų bei automatinių monitoringo sistemų pasidalinimą¹⁰⁰.

2013 metais HELCOM nuspręsta labiau užtikrinti rekomendacijos 12/1 įgyvendinimą ir atsižvelgiant į šalių informaciją bei ieškant būdų lengviau gauti leidimus svarstyti

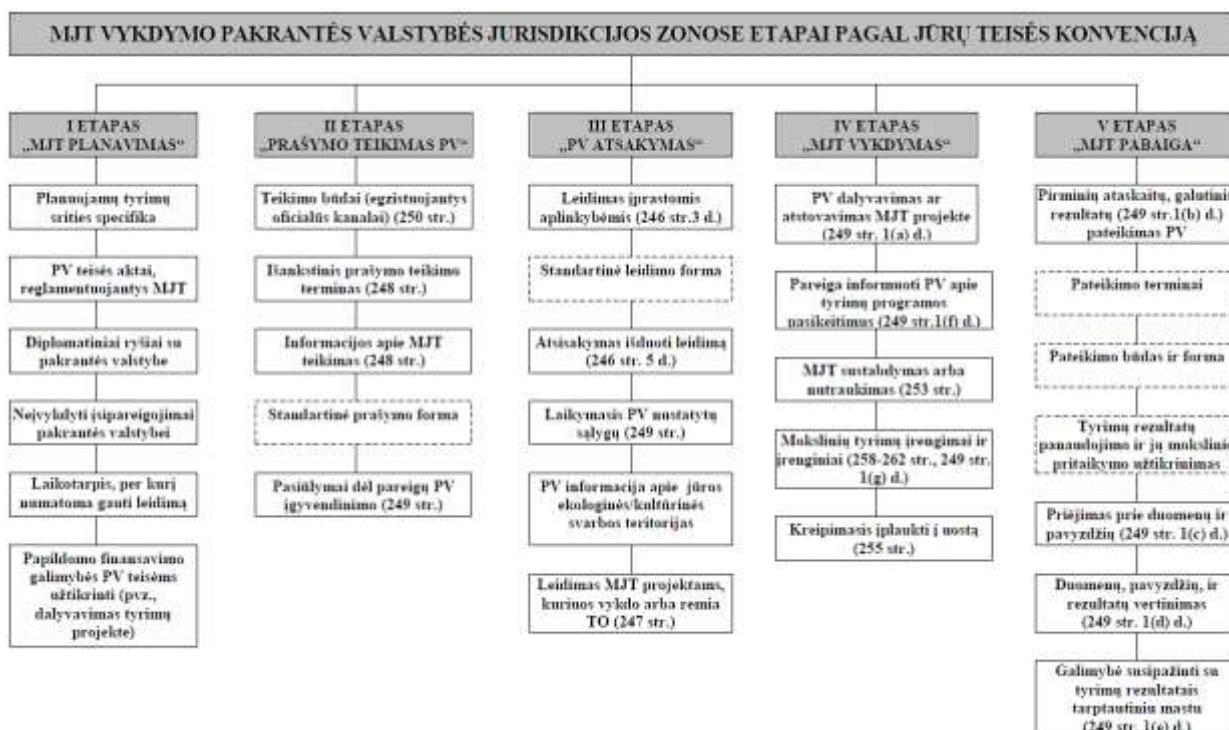
⁹⁹ HELCOM, Minutes of HELCOM MONAS, doc. 19/2013, p. 22.

¹⁰⁰ HELCOM, Baltic Sea Pilot Project: Testing new concepts for integrated environmental monitoring of the Baltic Sea (BALSAM). Progress report of BALSAM Project. Helsinki: HELCOM GEAR, doc. 6/2014 Document 1-2 Annotated Agenda, Agenda Item 3 Paragraph 2. <http://helcom.fi/helcom-at-work/projects/balsam>

rekomendacijos patobulinimą. Šalys pakviestos informuoti HELCOM apie kylančias problemas, susijusias su leidimų vykdyti darbus kitų šalių jurisdikcijos vandenyse gavimu¹⁰¹.

3.3. Mokslinių jūros tyrinėjimų reglamentavimas Baltijos jūros šalyse

Šiame skyriuje pateikiama informacija apie MJT reglamentavimo praktiką Baltijos jūros šalyse. Šiame darbe MJT įgyvendinimas padalintas į atskirus etapus, kurių kiekvienas aprašytas detaliau pateikiant konkrečius pavyzdžius iš Baltijos šalių praktikos. Atliekant šią analizę buvo remtasi Baltijos valstybių atsakymais į: 1) autorės sudarytą ir 2014 metų pradžioje Baltijos jūros šalims pateiktą klausimyną („*The practices of Baltic coastal States in the field of Marine Scientific Research in waters under sovereignty or jurisdiction of a State*“) (žr. Priedą Nr. 9) bei 2) IOC klausimyną („*Practice of States in the Fields of Marine Scientific Research and Transfer of Marine Technology (Q3)*“), pateiktą valstybėms 2003 metais. Klausimyne pateikti klausimai, susiję su valstybių taikomais teisės aktais, leidimų vykdyti MJT išdavimo procedūromis, reikalavimais užsienio valstybėms, ketinančioms vykdyti MJT, procedūromis po MJT įvykdymo.

1 pav. MJT įgyvendinimo schema

Šaltinis: sudaryta pagal A revised guide to the implementation of the relevant provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea, United Nations, 2010

¹⁰¹ HELCOM. Implementation of the MONAS work programme 2012-2014. HELCOM MONAS 19/2013, doc.2/3, p. 5.

MJT planavimas. Šiame etape kitų šalių jurisdikcijos vandenyse tyrimus planuojančioms valstybėms naudinga dar prieš tyrimų projektą turėti bendradarbiavimo ryšius su atitinkamos pakrantės valstybės mokslininkais, ypač stengiantis juos supažindinti su MJT projektų tikslais bei įtraukti juos į tyrimus. Planuojant MJT pranašumas yra, jei valstybės daugiau ar mažiau yra susipažinusios su pakrantės valstybės taisyklėmis, normomis ir procedūromis dėl MJT, įskaitant nuostatas, susijusias su Jūrų teisės konvencijos 255 straipsniu, kuriame nurodoma, kad valstybės turi siekti bei skatinti MJT už pakrantės valstybės teritorinės jūros ribų, o taip pat palengvinti galimybes naudotis jų uostais¹⁰² (žr. 1 pav.).

Išanalizavus šalių informaciją, pateiktą klausimynuose įvertinta, kad visos Baltijos jūros valstybės reglamentuoja tarptautinio pobūdžio MJT vykdymą. Kai kuriose Baltijos šalyse (Švedijoje, Suomijoje, Danijoje) nuostatos, kuriomis reglamentuojami MJT, yra labiau išbarstytos atskiruose nacionaliniuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose atskirų jūros zonų režimą (žr. Priedą Nr. 7). Nors Danijos Karalystėje papildomai vadovaujamasi aprašytais administracinėmis procedūromis ir nustatytais tarpinstituciniais ryšiais, siekiant reguliuoti užsienio fizinių ar juridinių asmenų vykdomus MJT Danijos jurisdikcijos vandenyse¹⁰³. Bet yra šalių, kurios turi pasitvirtinusios teisės aktus, skirtus vien tik MJT teisiniam režimui. Vokietijos Federacinėje Respublikoje, kurioje vyrauja stiprios jūros mokslo tradicijos, MJT režimą šalies teritorinėje jūroje, išskirtinėje ekonominėje zonoje ir žvejybos zonoje reglamentuoja atskiras teisės aktas, o taip pat nuostatos, reglamentuojančios MJT, įtvirtintos ir 1982 m. Federaliniame gavybos įstatyme ir susijusiuose poįstatyminiuose aktuose¹⁰⁴. Lenkijos Respublika nuo 1991 m. taiko plačios apimties Lenkijos jūros erdvių ir jūrų administravimo įstatymą, apimančią MJT teisinio reguliavimo klausimus. Reikalavimai tyrimams, susijusiems su jūros dugnu, įtraukti į Geologijos ir kasybos įstatymą. Latvijos Respublikoje 1998 m. įstatymas dėl kontinentinio šelfo ir išskirtinės ekonominės zonos numato užsienio institucijų, fizinių ir juridinių asmenų teisę vykdyti MJT Latvijos išskirtinėje ekonominėje zonoje ir kontinentiniame šelfe ir nustato jų sąlygas. Taip pat nuo 2012 m. galioja Latvijos Vyriausybės patvirtintas reglamentas dėl specialių leidimų užsienio valstybių mokslinių tyrimų laivams, vykdančioms MJT teritorinėje jūroje, kontinentiniame šelfe ir išskirtinėje ekonominėje zonoje, išdavimo procedūrų. Estijos Respublikos išskirtinės ekonominės zonos, įskaitant MJT, režimui reglamentuoti skirtas 1993 m. Ekonominės zonos įstatymas.

Apibendrinant daugumos valstybių veikiančios nuostatos, nepaisant to, kad vienoje šalyse yra vos keli teisės aktai, kitose jų yra žymiai daugiau, atsispindi tai, kad MJT

¹⁰² *supra* note 9, p. 38.

¹⁰³ Long, R., *supra* note 48, p. 467.

¹⁰⁴ Decree on foreign marine scientific research in the territorial sea, on the continental shelf and in the fishery zone of the German Democratic Republic Marine Research Decree of 23 March 1989.

reglamentavimas atskirose jūros zonose skiriasi, taip pat šalys turi papildomus teisės aktus dėl veiklų jūros dugne (kontinentinio šelfo tyrimai). Kaip jau buvo minėta anksčiau, šių tyrimų atžvilgiu tam tikrais Jūrų teisės konvencijos numatytais atvejais (246 str. 5 d.) turi teisę savo nuožiūra priimti sprendimus dėl leidimo suteikimo atlikti tyrimus bei nurodyti sąlygas, kurių šalys MJT vykdymo metu turi laikytis. Todėl prieš pradėdant įgyvendinti MJT projektą visų pirma yra svarbu įvertinti planuojamų tyrimų specifiškumą, nes nuo to priklauso leidimų išdavimo procedūra. Baltijos jūros šalių praktika rodo, kad tyrimai, susiję su dugno nuosėdomis, gali būti traktuojami dvejopai. Pavyzdžiui, 2007 m. rugsėjo 21 d. Estijos Respublika atsisakė Nord Stream AG konsorciui leisti vykdyti jūros dugno tyrimus prieš tiesiant dujotiekio atkarpą Suomijos įlankoje¹⁰⁵. Po šio sprendimo iškilo klausimas, ar formuojant šalies poziciją deramai atsižvelgta į Jūrų teisės konvencijos 246 straipsnio 3 dalį, kuri įpareigoja pakrantės valstybes suteikti leidimą įprastomis aplinkybėmis vykdyti MJT projektus išskirtinėje ekonominėje zonoje ar kontinentiniame šelfe ir užtikrinti, kad sutikimas nebūtų vilkinamas ar nepagrįstai atsisakyta duoti sutikimą. Svarstant kas įeina į įprastas aplinkybes pabrėžtina, kad tyrimų veiklos neturi būti susijusios su seisminiais ar kitokiais tyrinėjimais, būtų vykdomi taikiems tikslams ir siekiant visos žmonijos labai padidinti mokslo žinias apie jūros aplinką, vykdomi tinkamais metodais ir priemonėmis, atsižvelgia į jūros aplinkos apsaugą ir jos išsaugojimą, netrukdyti kitokiam teisėtam jūros naudojimui¹⁰⁶.

Visų pirma nustatant MJT pobūdį būtina vadovautis prašyme pateikta informacija apie tyrimus. 2007 m. gegužės 31 d. Estijos Respublikos URM pateiktas Nord Stream AG prašymas, susijęs su geotechninių ir geofizinių tyrimų vykdymu Estijos išskirtinėje ekonominėje zonoje. Tarp numatomų tyrimų buvo paminėtas dugno įspaudimas (iki 5 metrų gylio) naudojant kūgius, mėginių ėmimas vibro ir gravitaciniais dugno nuosėdų paėmimo vamzdžiais. Šios informacijos pagrindu Estijos aplinkos ministerija ir kitos tyrimų institucijos nusprendė, kad šie tyrimai atitinka kontinentinio šelfo grėžimą (246 str. 5(b)d.) ir „rezultatai, vykdant grėžimo darbus kontinentiniame šelfe, suteiktų informacijos apie Estijos Respublikos gamtos išteklius ir jų panaudojimo galimybes, todėl Estijos Vyriausybė turi teisę atmesti prašymą“.¹⁰⁷ Nors pareiškėjas savo 2007 m. rugsėjo 4 d. laiške teigė, kad dugno nuosėdų ėmimas vibro ir gravitacinių vamzdžių pagalba nėra kontinentinio šelfo grėžimas ir, kad tyrimai nebuvo

¹⁰⁵ Refusal to give consent for conducting marine research. 2007 September 21 nr. 60 [interaktyvus], Unofficial translation. Tallinn [žiūrėta 2014-02-16]. <<http://www.vm.ee/?q=en/node/4037>>.

¹⁰⁶ Lott, A. Marine Environmental Protection and Transboundary Pipeline Projects: A Case Study of the Nord Stream Pipeline. *Utrecht Journal of International and European Law. Mercurios* [interaktyvus], vol. 27/Issue 73. 2011. P. 55-67 [žiūrėta 2013-02-16].

<<http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CC4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.utrechtjournal.org%2Farticle%2Fdownload%2Fujjel.aq%2F17&ei=OexQU9iBForNygOYh4DADA&usq=A FQjCNEMPUcdi9BZbhFUhm9amOsFNqNxbw&bvm=bv.65058239.d.bGQ>>

motyvuoti informacijos surinkimui apie jos gamtos išteklių kiekius (nors rezultatai gali būti susiję su gamtos turtų tyrinėjimu ir eksploatavimu) ir panaudojimo galimybes. Todėl, pasak pareiškėjo, tyrimų darbai, susiję su dujotiekio tiesimu, gali būti laikomi kaip MJT, kurių atžvilgiu būtų taikomas 246 straipsnio 3 dalis. Atsakydama į pareiškėjo teiginį, Estija pažymėjo, kad jos jurisdikcijos vandenyse surinkta informacija apie mineralinius išteklius gali pasitarnauti ateityje jos išteklių eksploatavimo tikslais, nors Estijos Respublika artimiausioje ateityje ir neplanuotų jų naudojimo, o be to, išvelgė, kad tyrimų rajonas apima ir šiek tiek teritorinės jūros. Tačiau reikėtų paminėti, kad nors pakrantės valstybė turi teisę savo nuožiūra spręsti dėl tyrimų pobūdžio (Estija tyrimus priskyrė prie turinčių tiesioginės svarbos gamtos išteklių tyrinėjimui ir eksploatavimui), bet visų pirma tyrimų apibrėžimas turi remtis objektyviais faktais, pateiktais prašyme (248-251 str.). Tokiu būdu, Estijos Respublikos sprendimas galėtų būti ginčijamas (297 str. 2(b) d.). Galutiniame sprendime Estijos Respublika įvertino, kad tyrimai, paremti kontinentinio šelfo grėžimo darbais, suteiks informacijos apie išteklių kiekius ir panaudojimo galimybes ir remdamsi nacionaliniu Ekonominės zonos įstatymu bei Jūrų teisės konvencijos 245 bei 246 straipsnio 5(b) dalimi atsisakė duoti leidimą vykdyti tyrimų darbus.

Šis pavyzdys parodo, kad tyrimai gali būti apibrėžiami dvejopai ir yra didelė rizika ginčų iškilimui, ypač kai dalyvauja ekonominiais-politiniais interesais veikiantys asmenys, todėl būtina labai aiškiai nusimatyti kriterijus ir gaires, leidžiančius atlikti teisingą ir objektyvų tyrimų vertinimą.

Taip pat planuojant tyrimų darbus būtina įvertinti, ar esama neįvykdytų įsipareigojimų pakrantės valstybei įgyvendinant ankstesnius tyrimų projektus. Autorė analizuodama šalių atsakytus klausimynus, HELCOM dokumentus apie rekomendacijos 12/1 įgyvendinimą nerado atvejų, kada pakrantės valstybė atmestų prašymą dėl neįvykdytų įsipareigojimų¹⁰⁸.

Planuojant MJT svarbiausia yra iš anksto žinoti, kada būtina pateikti prašymus, koku būdu ir kokia forma siekiant gauti leidimą MJT vykdyti. Terminai gerokai skiriasi tarp šalių pradedant nuo 6 mėnesių kaip nurodyta ir Jūrų teisės konvencijoje (248 str.) iki 6 darbo dienų, o Lietuvoje pateikimo terminas visai nereglamentuojamas (žr. 1 lentelę). Jei prašymas vykdyti MJT pateikiamas praėjus nurodytam terminui, pakrantės valstybė susilaiko nuo leidimo išdavimo¹⁰⁹. Švedijos atstovas į klausimyne pateiktą klausimą, kaip pasiekti labiau koordinuotų ir suderintų tarp šalių leidimo suteikimo procedūrų pabrėžė, kad šiuo metu situacija priverčia MJT planuotojus atsidurti keblioje situacijoje dėl šalyse esančių skirtingų prašymo vykdyti MJT pateikimo terminų.

¹⁰⁷ Refusal to give consent for conducting marine research. 2007 September 21 nr. 60 [interaktyvus], Unofficial translation. Tallinn [žiūrėta 2014-02-16]. <<http://www.vm.ee/?q=en/node/4037>>.

¹⁰⁸ *supra* note 9, p. 38

1 lentelė. Baltijos valstybių institucijų gautų prašymų per nurodytą terminą statistika

Valstybė	Terminas prašymo pateikimui ¹	Institucija, kuriai pateikiamas prašymas ²	1998-2002 m. prašymai per metus		2008-2013 m. prašymai per metus	
			Gauta	Patvirtinta, %	Gauta	Patvirtinta, %
Lietuva	neregamentuojama	URM	7-17	100	3	100
Estija	6 mėn.	URM			60-70	98
Latvija	3 mėn.	URM				
Lenkija	3 mėn.	URM	n.d.	n.d.	40	100
Švedija	6 sav.	Pakrančių apsaugos tarnyba	300	98	120-130	98
Suomija	6 mėn. (notifikacijai 6 d.d.)	Suomijos gynybos pajėgos	20	100		
Danija	30 d.	URM	200	95		
Vokietija	8 sav.	Federalinė jūrų ir hidrografijos agentūra	36	100		
Rusija	6 mėn.	Federalinė mokslo ir inovacijų agentūra	106	83		

¹Terminas prašymo pateikimui: – laikotarpis iki numatomų tyrimų pradžios.

²Institucija, kuriai pateikiamas prašymas: 2 – prašymai pateikiami oficialiais kanalais (pvz., per šalių ambasadas).

n.d. – nėra duomenų.

Šaltinis: sudaryta pagal Baltijos šalių pateiktus atsakymus į klausimynus (2004, 2014)

Praktikoje pasitaiko nemažai situacijų, kai pakrantės valstybės, gavusios prašymus tinkamu laiku, atsakymus pateikia vėlai, nes dėl užsitęsusių procedūrų nepavyksta atlikti tyrimų, įskaitant monitoringo darbus. 2006 metais Suomija, ketinanti atlikti monitoringo programą visoje Baltijos jūroje laivu „Aranda“, Rusijos Federacijai pateikė prašymą įplaukti ir į rytinę Suomijos įlankos dalį dirbti čia tris dienas nuo 2007 m. sausio 10 d. Prašymas buvo pateiktas URM oficialiu formatu likus 6,5 mėnesio iki numatomų darbų pradžios. Tačiau 2006 m. gruodžio mėn. buvo gautas neigiamas atsakymas, o po antrojo pakartotinio Suomijos kreipimosi Rusija sutiko duoti leidimą, tačiau gerokai vėliau, kai visi darbai jūroje, išskyrus Rusijos dalį, buvo atlikti. Suomija kvietė ateityje pagreitinti administracines leidimų išdavimo procedūras¹¹⁰.

Tai parodo, kad administracinės procedūros gavus pareiškėjo prašymą reikalauja nemažai laiko, nes sprendimui priimti prašymai, priklausomai nuo tyrimų objekto, nagrinėjami įvairių nacionalinių institucijų¹¹¹.

Papildomai, jei planuojama įplaukti į teritorinę jūrą, būtina gauti papildomai atskirą leidimą, vadovaujantis kitais teisės aktais, nei tais, kurių pagrindu išduodamas leidimas vykdyti tyrimus teritorinėje jūroje ir išskirtinėje ekonominėje zonoje.

¹⁰⁹ HELCOM, Implementation of HELCOM Recommendations in the field of HELCOM MONAS. Helsinki: HELCOM MONAS 5/2003, doc. 4/1, p. 9-10.

¹¹⁰ HELCOM, Information by Finland on conducting monitoring cruises. Helsinki: HELCOM 28/2007. doc. 8/1, p. 2.

¹¹¹ Jenisch, U. Jurisdictional aspects of marine scientific research in the Baltic Sea. 10 Int'l J. The International Journal of Marine and Coastal Law 106 [interaktyvus]. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 1995, p. 107

Prašymo pateikimas pakrantės valstybei leidimui MJT vykdymui gauti. Šio pobūdžio prašymo pateikimas reiškia užsienio valstybės oficialų kreipimąsi į pakrantės valstybės instituciją atitinkamais oficialiais kanalais pateikiant jai pakrantės valstybės nustatyta forma informaciją apie numatomus tyrimus iki tam tikro laikotarpio, siekiant gauti leidimą vykdyti MJT pakrantės valstybės jurisdikcijos vandenyse. Užsienio valstybės (ar kompetentingos tarptautinės organizacijos) prašymus Baltijos pakrantės valstybėms, kurių jurisdikcijos vandenyse numato atlikti MJT, pateikia oficialiais kanalais per ambasadas URM ar kitoms institucijoms nustatytais terminais (žr. 1 lentelę). 2012 m. Švedija informavo, kad dėl ribotų galimybių gauti laivą monitoringo darbams 2011 metais teko pradėti planuoti ekspedicijas likus nedaug laiko iki darbų pradžios. Todėl šalis susidūrė su sunkumais gaunant leidimus iš kitų Baltijos šalių, kurių vandenyse numatytos tyrimų vietos. Tai susiję su valstybių nurodytais terminais, iki kada būtina pateikti prašymus. Kadangi Latvija reikalauja pateikti prašymus prieš tris mėnesius, tai nebebuvo galimybių gauti leidimo vykdyti darbus tyrimų vietose, esančiose Latvijos jurisdikcijos vandenyse. Šiuo pavyzdžiu atkreiptas šalių dėmesys dėti didžiausias pastangas spartinant leidimų vykdyti MJT išdavimo procedūras, siekiant užtikrinti tyrimų darbų atlikimą bei duomenų gavimą HELCOM¹¹².

Jei tik įmanoma prašymus reikia pateikti netgi anksčiau nei nurodo pakrantės valstybė, ypač tais atvejais, kai yra didelė rizika, kad pakrantės valstybė paprašys papildomos informacijos ar užtruks dėl administracinių procedūrų. Todėl kuo kontaktas tarp pakrantės bei tiriančiosios šalies mokslininkų bus užmegztas anksčiau tuo bus lengviau leidimo išdavimo procese. Pakrantės šalys prieš sprendimo priėmimą prašymus perduoda kompetentingoms institucijoms, tam kad gauti jų nuomonę apie planuojamus MJT. Pvz., Rusijoje užsienio šalių prašymus be Federalinės mokslo ir inovacijų agentūros taip pat nagrinėja: Rusijos Federacijos Gynybos ministerija, Saugumo tarnyba, Federalinė Žemės gelmių naudojimo agentūra, Federalinė hidrometeorologijos ir aplinkos monitoringo tarnyba, Federalinė technologijų ir eksporto kontrolės tarnyba, Rusijos valstybinis žuvininkystės komitetas, Rusijos federalinė muitų tarnyba¹¹³. Šalyje gali būti kelios institucijos, priimančios sprendimus priklausomai nuo tyrimų objekto. Prašymai, susiję su gyvųjų jūros išteklių tyrimais, dažniausiai pateikiami sprendimui priimti ministerijoms, kuruojančioms žuvų ar kitų gyvųjų išteklių tyrimus; prašymus, susijusius su jūros dugno tyrimais – aplinkos ministerijai ar jos įgaliotai institucijai, kito pobūdžio prašymai – ministerijai, atsakingai už užsienio reikalus.

¹¹² HELCOM, Minutes of HELCOM MONAS, doc. 16/2012, p. 17.

¹¹³ Priamikov, S. Report on access issues in operating in the Arctic region – tariffs and supporting infrastructure requirements. European Research Icebreaker Consortium-AURORA BOREALIS. Grant agreement no. 211796, Project report Deliverable 3.3. P. 4-5.

Daugiausiai prašymų kasmet gauna Švedija, Danija, Rusija. Remiantis pastarųjų šalių, o taip pat Suomijos, Vokietijos, Lenkijos ir Lietuvos klausimynuose pateikta informacija dauguma prašymų buvo susiję su žuvų išteklių, okeanografiniais ir geologiniais tyrimais. Kaip jau užsiminta ankstesniame skyriuje, Baltijos jūroje yra intensyviai vykdomi aplinkos monitoringo darbai, tad nemažai paminėtų tyrimų įeina į aplinkos ar žuvų išteklių monitoringo apimtį. Iš to sektų, kad didesnė dalis tyrimų priklausytų fundamentinio pobūdžio tyrimų sričiai, kuriems leidimas turėtų būti suteikiamas įprastomis aplinkybėmis ir užtikrinant, kad nebūtų delsiama ar atsisakoma duoti sutikimą. Taip pat vadovaujantis HELCOM rekomendacija 12/1 Baltijos jūros šalys yra raginamos teikti prašymus monitoringo darbams vykdyti iš karto vienems metams.

Teikiant prašymą pakrantės valstybei taip pat būtina pateikti informaciją apie MJT remiantis Jūrų teisės konvencijos 248 straipsniu. Visose Baltijos šalyse informacijos pateikimui valstybei, kurios prašoma suteikti leidimą vykdyti MJT, yra naudojama speciali forma, t.y. Tarptautinės jūrų tyrinėjimo tarybos (ICES) sukurta forma „*Format for Notification of Proposed Monitoring and Research Cruises*“, kurią 1992 m. priėmė ir HELCOM (žr. Priedą Nr. 6). Forma susideda iš A ir B dalių (iš viso 20 klausimų). A dalis susijusi su bendresnio pobūdžio klausimais, kuriais prašoma pateikti informaciją apie tyrimų laivą, jo savininką, laivo technines charakteristikas, įgulą, laivo plaukiojimo rajoną, tyrimų pradžią ir pabaigą, tikslą, įplaukimo į uostą datą ir šaukinį, o B dalis – tyrimų rajoną su koordinatėmis, reiso maršrutą, mėginių ėmimą, naudojamą įrangą, informaciją apie sprogdinimo darbus, ankstesnes ir numatomas ekspedicijas, publikuotus leidinius, susijusius su ekspedicijų rezultatais, pakrantės šalies mokslininkų kontaktus, su kuriais anksčiau buvo bendrauta.

Kadangi „tiriančioji“ šalis privalo užtikrinti pareigų įvykdymą pakrantės valstybei, pateikiant prašymą dėl leidimo vykdyti tyrimus notifikacijos B dalyje įeina klausimai, susiję su pakrantės valstybės galimybėmis dalyvauti tyrimuose, stebėtojo dalyvavimu laive, priėjimu prie duomenų.

Kaip anksčiau šiame darbe buvo minėta, kad Jūrų teisės konvencija numato ir „numanomo“ pakrantės valstybės sutikimo galimybę (252 str.). Jei pakrantės valstybė, gavusi užsienio valstybės prašymą likus 6 mėnesiams iki numatomų darbų pradžios, per 4 mėn. laikotarpį pareiškėjui nepateikia atmetimo ir neprašo papildomos informacijos tuomet laikoma, kad galima vykdyti tyrimus numanomo sutikimo pagrindu. Tačiau iš Baltijos šalių tik Estija ir Rusija nacionaliniuose teisės aktuose yra numačiusios tokį sutikimo būdą. Estijoje numanomas sutikimas preziumuojamas ir tuo atveju, jei tarptautiniame projekte ją atstovaujanti institucija patvirtino tarptautinės organizacijos sprendimą vykdyti tyrimus išskirtinėje ekonominėje zonoje ir Užsienio reikalų ministerija nepateikė prieštaravimų per 4 mėn. laikotarpį. Tuo tarpu Švedija klausimyne (2004 metais) teigė, kad ji siekia išnagrinėti kiekvieną gautą prašymą ir taip išvengti

numanomų leidimų, nes tokiu atveju gali susidurti su informacijos trūkumu ir neaiškiais situacijomis dėl kitų šalių vykdomų MJT.

Pakrantės valstybės atsakymas. Tai pakrantės valstybės „standartizuotas“ atsakymas į užsienio valstybės prašymą leisti vykdyti MJT pakrantės valstybės jurisdikcijos vandenyse, kuri pakrantės valstybė priėmė po pateiktos informacijos apie MJT išnagrinėjimo. Tokiu atsakymu tiriančioji šalis yra informuojama, kad pakrantės valstybė leidžia vykdyti tyrimus ir nurodo MJT vykdymo sąlygas ir esant reikalui pateikia kitą aktualią informaciją arba prašo papildomos informacijos apie numatomus tyrimus, arba atsisako duoti sutikimą vykdyti MJT. Kaip žinia, pakrantės šalis pagal gautą prašymą duoda oficialų (angl. *express*) sutikimą (246 str. 2 d.), o kai kurios aukščiau minėtos šalys numato ir numanomo (angl. *implied*) sutikimo (252 str.) galimybę.

Remiantis šalių pateikta informacija klausimynuose beveik visi prašymai buvo patvirtinti pakrantės šalių (žr. 1 lentelę). Taip pat praktika rodo, kad sprendimai į gaunamus prašymus yra pateikiami laiku, dar iki tyrimų pradžios, išskyrus tais atvejais, kai susiduriama su biurokratinėmis kliūtimis ir administracinėmis procedūromis. Kai kurios šalys (Latvija, Lietuva, Lenkija) nacionaliniuose teisės aktuose yra apsibrėžusios atsakymą pateikti per 30 dienų. Remiantis Estijos pateiktu atsakymu klausimyne (2014 metai), atsakymas pateikiamas per 2 sav.-1,5 mėn. priklausomai nuo tyrimų pobūdžio ir apimties. Leidimas surašomas į pakrantės valstybės pasitvirtintą formą, kurioje pateikiami duomenys apie laivą, darbus vykdančią instituciją, laivo savininką, įgulą, darbų pobūdį, tikslus ir tyrimų objektą, ir kitą svarbią informaciją apie tyrimų įrangą, ketinamus aplankyti uostus, darbų vykdymo geografinę vietą, išdėstomi tyrimų vykdymo laikotarpiai.

Taigi šiame etape pakrantės valstybės vertina, ar leidimas gali būti išduodamas remiantis 246 straipsnio 2 dalimi (įprastomis aplinkybėmis). Jei leidimas gali būti išduodamas įprastomis aplinkybėmis, tokiu atveju, pakrantės valstybės raginamos sutikimą duoti kuo anksčiau¹¹⁴. Tuo tarpu, jei gauti prašymai, susiję su tyrimais, atitinkančiais kriterijus, išdėstytus Jūrų teisės konvencijos 246 straipsnio 5 dalyje, pakrantės valstybė pasinaudodama jai suteiktomis diskrecinėmis teisėmis, gali prašyti papildomos informacijos apie tyrimų pobūdį ir kitus duomenis, reikalingus sprendimui priimti arba turi teisę atsisakyti duoti sutikimą. Yra rekomenduojama pateikiant neigiamą atsakymą nurodyti visus argumentus, kuriais buvo vadovaujama, tam, kad besikreipiančios šalys su prašymu vykdyti MJT galėtų ateityje „pasimokyti“ ir išvengti panašių situacijų¹¹⁵. Baltijos šalys savo nacionaliniuose teisės aktuose numato tuos pačius kriterijus, kurie nurodyti Konvencijoje (įskaitant ir pavėluotą prašymo teikimą), kada ji turi teisę atsisakyti išduoti leidimą.

¹¹⁴ Supra note, p. 41.

¹¹⁵ Supra note, p. 29-30.

Šiame MJT įgyvendinimo etape svarbiausias ir daugiausia pastangų reikalaujantis aspektas yra susijęs būtent su pakrantės valstybės teigiamo ar neigiamo sprendimo priėmimu dėl priežasčių, kurios paminėtos analizuojant pirmus du etapus.

MJT vykdymas. MJT vykdymas tai tyrimų darbų vykdymas po pakrantės valstybės oficialaus sutikimo (angl. *express*) ar numanomo sutikimo (angl. *implied*) pagal pakrantės valstybei pateiktą informaciją apie MJT, taip pat laikantis pakrantės valstybės nustatytų sąlygų ir užtikrinant pareigų pakrantės valstybės atžvilgiu vykdymą.

MJT vykdymo pradžia ir pabaiga paprastai yra nurodyta pakrantės valstybės leidime. Užsienio valstybės ar tarptautinės organizacijos, vykdančios MJT pakrantės šalies jurisdikcijos vandenyse, turi užtikrinti pakrantės valstybės teisę, jai pageidaujant, dalyvauti arba būti atstovaujama MJT projekte (249 str. 1(a) d.). Peržiūrėjus Baltijos šalių (Vokietijos, Lenkijos, Estijos, Lietuvos) nacionalinius teisės aktus, darytina išvada, kad jos yra perkėlusios Konvencijos 249 straipsnį. Tyrimus vykdančios valstybės paprastai turi pasirūpinti pakrantės šalies atstovo dalyvavimo tyrimų laive apgyvendinimo išlaidomis. Tačiau tam tikrais atvejais išlaidos gali būti pernelyg didelės, ypač, jei tyrimų laivas numato vykdyti tyrimų darbus toli nuo pakrantės valstybės kranto ar uosto, kas gerokai apsunkina šalies atstovo priėmimą į laivą arba jei pakrantės valstybė praneša apie atstovo dalyvavimą per vėlai, kai nebėra galimybių dėl papildomų lėšų pasirūpinimo¹¹⁶. Remiantis 6 šalių pateikta informacija pusė jų (Rusija, Danija, Lenkija) siunčia savo stebėtojus į užsienio tyrimų laivą, siekiant užtikrinti, kad tyrimai būtų vykdomi pagal leidime nurodytą informaciją (Rusija), pateikti ataskaitą apie vykdytus tyrimus (Rusija, Danija), tarpininkauti tarp tyrimų laivo ir jo šalies vyriausybės (Rusija, Danija), kelti kvalifikaciją ar įgyti praktikos tam tikrose tyrimų srityse (Danija) (žr. 2 lentelę). Danijos Karalystėje, jei MJT vykdomi 3 jūrmylių ribose (~ 5,6 km), stebėtojo dalyvavimas yra privalomas. Besikreipianti institucija anksčiau aptartoje notifikacijoje (žr. Priedą Nr. 6) B dalyje ties 9 klausimu privalo pateikti informaciją: stebėtojo vardą ir pavardę, profesiją, kontaktinę informaciją¹¹⁷. Rusija ir Danija taip pat siunčia stebėtojus atstovauti jų šalies vyriausybei. Lenkija taip pat siunčia stebėtojus į tyrimų laivą. Suomija ir Danija priima atstovus iš užsienio šalių į savo tyrimų laivus.

¹¹⁶ Supra note, p. 30.

¹¹⁷ Priamikov, S. Report on access issues in operating in the Arctic region – tariffs and supporting infrastructure requirements. European Research Icebreaker Consortium-AURORA BOREALIS. Grant agreement no. 211796, Project report Deliverable 3.3. p. 6.

2 lentelė. Pakrantės valstybės atstovo (ar stebėtojo) dalyvavimas užsienio valstybių vykdomuose MJT projektuose (249 1(a) str.)

Valstybė	Ar šalis siunčia savo stebėtojus į užsienio valstybės tyrimų laivą, vykdančių tyrimus tos šalies jurisdikcijos vandenyse	Ar užsienio šalies atstovai dalyvavo Jūsų šalies tyrimų laivuose vykdančių tyrimų projektus	Ar šalis siunčia stebėtojus atstovauti jų vyriausybę į užsienio valstybės tyrimų laivą	Kokios stebėtojo pareigos užsienio tyrimų laive? ¹
Lietuva	Ne	Ne	Ne	2
Rusija	Taip	Ne	Taip	1;2;3;
Suomija	Ne	Taip		
Švedija	Ne	Ne		
Danija	Taip	Taip	Taip	2;3;4
Lenkija	Taip	n.d.	Ne	n.d.

¹**Kokios stebėtojo pareigos užsienio tyrimų laive?:** 1- Užtikrinti, kad tyrimai būtų vykdomi pagal leidime nurodytą informaciją; 2-pateikti ataskaitą apie vykdytus tyrimus; 3-tarpininkauti tarp tyrimų laivo ir jo šalies vyriausybės; 4-kvalifikacijos kėlimas;

n.d. – nėra duomenų.

Šaltinis: sudaryta pagal Baltijos šalių pateiktus atsakymus į klausimynus (2004. 2014).

MJT vykdymo metu apie visus tyrimų programų pasikeitimus MJT vykdanči šalis ar tarptautinė organizacija privalo informuoti pakrantės valstybę, priešingu atveju pakrantės valstybė turi teisę reikalauti stabdyti tyrimus (249 str. 1(f) d.). Kaip parodė Baltijos šalių apklausa (už 1998-2002; 2008-2013 metų laikotarpius) nebuvo nei vieno pateikto atvejo, kada būtų reikėję stabdyti ar nutraukti MJT (žr. 3 lentelę). Tačiau vis dėlto pasitaiko atvejų, kai laivai dirba kitos šalies jurisdikcijos vandenyse be pakrantės šalies leidimo. Pvz., 2005 metais tariamai nelegalius tyrimus (be Estijos Respublikos leidimo) Estijos išskirtinėje ekonominėje zonoje vykdė Rusijos laivas „Pjotr Kotsov“. Laivą užfiksavo Estijos pakrantės apsaugos tarnyba. Rusija ginčijosi, kad tyrimai buvo vykdomi už teritorinės jūros ir dėl to leidimo nereikia, nes 238 straipsnis numato, kad visos valstybės turi teisę vykdyti MJT bei šią teisę papildė 242 straipsnio 1 dalis, kuriuo skatinamas tarptautinis bendradarbiavimas taikiems tikslams MJT srityje, o straipsnio 2 dalis teigia, kad šalys turi teikti kitoms šalims pakankamai galimybių gauti informaciją reikalingą apsaugoti žmonių sveikatą ir kontroliuoti žalą žmonėms ir jūros aplinkai. Tačiau pakrantės valstybės įgyvendindamos savo jurisdikciją turi teisę eglamentuoti MJT išskirtinėje ekonominėje zonoje bei kontinentiniame šelfe (246 str.). 246 straipsnio 2 dalis teigia, kad reikalingas sutikimas išskirtinėje ekonominėje zonoje ir kontinentiniame šelfe. Tokiu būdu, ginčai iš Rusijos pusės, kad tyrimai Estijos išskirtinėje ekonominėje zonoje buvo teisėti, nes laivas buvo už teritorinės jūros ribų buvo nepagrįsti. Tyrimų vykdymas buvo nutrauktas.

3 lentelė. Pakrantės valstybės teisių, susijusių su priėjimu prie tyrimų duomenų, pavyzdžių ir teise reikalauti užsienio valstybės nutraukti ar sustabdyti MJT

Valstybė	Ar valstybė prašo tyrimų duomenų ir pavyzdžių (249 str. 1(c) d.)?	Ar valstybė prašo, duomenų, pavyzdžių bei tyrinėjimų rezultatų įvertinimo ar pagalbos juos vertinant (249 str. 1(d) d.)?	Jei Jūsų valstybė atlieka tyrimus ar tyrimų rezultatus publikuoja nacionaliniu ir tarptautiniu mastu (249 str. 1(e) str.)?	Ar Jūrų šalis kada reikalavo nutraukti/sustabdyti tyrimų projektą Jūsų jurisdikcijos vandenyse neįvykdant konvencijos nuostatų: 248 ir 249 straipsnių?
Lietuva	Ne	Taip	n.d.	Ne
Estija	Taip	Taip		n.d.
Rusija	Taip	Taip	Taip	Ne
Suomija	Taip	Ne	Taip	Keistas maršrutas dėl karinių pratybų
Švedija	Taip	Taip	Taip	Ne
Danija	Taip	Ne	Taip	Ne
Vokietija	CSR ¹	CSR ¹	Nėra bendros taisyklės ²	Ne
Lenkija	Taip	Taip	Taip	n.d.

CSR¹ - šalis naudojasi ekspedicijų ataskaitomis, kurios yra prieinamos tinklapyje SeaDataNet (Cruise Summary Report Inventory (CSR)); Nėra bendros taisyklės² – Sprendžia pati tyrimus atliekanti institucija.

n.d. – nėra duomenų.

Šaltinis: sudaryta pagal Baltijos šalių pateiktus atsakymus į klausimynus (2004. 2014).

Mokslinių jūros tyrinėjimų pabaiga. MJT pabaiga siejama su pakrantės valstybės pareiga tinkamai kaupti ir saugoti gautus tyrimų rezultatus. Dauguma pakrantės valstybių naudojami joms suteikta teise prašyti tyrimų metu gautų duomenų, pavyzdžiu, ataskaitų, išvadų (žr. 3 lentelę). Paprastai išduodamuose pakrantės valstybių leidimuose yra nurodyti terminai dėl ataskaitų, duomenų pateikimo pakrantės valstybei.

3.4. Mokslinių jūros tyrinėjimų reglamentavimas Lietuvos jūros erdvėse

Prieš pradėdant nagrinėti Lietuvoje galiojančius reikalavimus MJT būtina išsiaiškinti, ar šio darbo ankstesniuose skyriuose aptartos tarptautinės konvencijos yra taikomos Lietuvoje ir koks jų teisinis statusas.

2003 m. rugsėjo 9 d. LR Seimas ratifikavo 1982 m. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvenciją bei Susitarimą dėl Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijos XI dalies įgyvendinimo ratifikavimo, o nuo 2003 m. gruodžio 12 d. įsigaliojo Lietuvoje 2003 m. birželio 30 d. Aiškinamajame rašte Nr. IXP-2735 dėl Konvencijos bei Susitarimo teigiama, kad įgyvendinant Konvencijos 115 straipsnį turi būti papildytas LR prekybinės laivybos įstatymas, numatant pareigą atlyginti nuostolius, atsiradusius siekiant išvengti povandeninio kabelio ar vamzdyno pažeidimo. Tuo

tarpu kitų teisės aktų priimti nereikia¹¹⁸. Atsižvelgiant į tai preziumuojama, kad Lietuvos teisės aktai, įskaitant tuos, kurie reglamentuoja MJT, atitinka JT jūrų teisės konvencijos nuostatas, visuotinai pripažintas kaip jūrų teisės srities standartai, ir jas įgyvendina.

1997 m. vasario 25 d. įstatymu¹¹⁹ LR Seimas ratifikavo 1992 m. Helsinkio konvenciją dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos¹²⁰, kuri Lietuvoje įsigaliojo 2000 m. sausio 17 d. Be pagrindinio įsipareigojimo saugoti Baltijos jūros jūrinę aplinką ir jos baseiną, Lietuva, kaip ir kitos Baltijos šalys, šia Konvencija taip pat įsipareigojo bendradarbiauti mokslo ir tyrimų srityse bei palengvinti mokslinius tyrimus bei monitoringo veiklą Baltijos jūros baseine, suderinant savo politiką, atsižvelgdamos į leidimo procedūras tokios veiklos vadovavimui. Helsinkio konvencijos nuostatomis ir reikalavimams įgyvendinti Helsinkio komisija rengia įvairaus pobūdžio rekomendacijas ir kontroliuoja jų įgyvendinimą. Pažymima, kad MJT ir monitoringo vykdymą reglamentuojantys LR įstatymai ir kiti teisės aktai turi būti derinami su HELCOM rekomendacijomis.

Vienas iš LR teisės aktų, reglamentuojančių MJT, yra 1997 m. lapkričio 13 d. LR jūros aplinkos apsaugos įstatymas¹²¹, 30 straipsniu numatantis Aplinkos ministerijos ar jos įgaliotos institucijos atsakomybę koordinuojant LR fizinių ir juridinių asmenų mokslinius tyrimus, susijusius su LR jūros rajono gamtos ištekliais, jų naudojimu ir aplinkos apsauga, išduodant leidimus užsienio šalių fiziniams ir juridiniams asmenims, jų filialams ar kitoms organizacijoms atlikti Lietuvos Respublikos jūros rajone mokslinius tyrimus bei nustatant leidimų išdavimo tvarką suderinus su Užsienio reikalų ministerija. Įstatymas taip pat numato, kad jei tyrimai susiję su Helsinkio komisijos vykdoma Baltijos jūros stebėsenos programa išskirtinėje ekonominėje zonoje, leidimų tyrimams nereikia.

Leidimų išdavimo procedūra. Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis leidimų išdavimą atlikti mokslo tiriamuosius darbus jūros rajone yra 2000 m. kovo 30 d. LR aplinkos ministro ir LR užsienio reikalų ministro įsakymas Nr. 123/43 „Dėl leidimų išdavimo užsienio valstybių fiziniams ir juridiniams asmenims aplinkos monitoringui ir mokslo tiriamiesiems darbams jūros rajone vykdyti tvarkos“¹²². Pagal įsakyme aprašytą tvarką užsienio valstybių juridiniai ir fiziniai asmenys, jų filialai ar tarptautinės organizacijos, planuojančios atlikti aplinkos monitoringo ar

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos aiškinamasis raštas Nr. IXP-2735 „Dėl Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijos ir Susitarimo dėl 1982 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijos XI dalies įgyvendinimo ratifikavimo“ [žiūrėta 2013-02-08].
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=214386&p_query=&p_tr2=>.

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl 1992 m. Helsinkio konvencijos dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos ratifikavimo. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 21-494.

¹²⁰ 1992 m. Helsinkio konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos. *Vastybės žinios*. 1997, Nr. 21-499.

¹²¹ Lietuvos Respublikos jūros aplinkos apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 108-2731.

mokslo tiriamuosius darbus Lietuvos jūros rajone, visų pirma turi kreiptis į LR URM su prašymu leidimui gauti ir pateikia užpildytą specialią Helsinkio komisijos patvirtintą paraišką „Notification of proposed research cruise” (A ir B dalys) (žr. Priedą Nr. 6). LR URM gavusi prašymą kartu su savo išvadomis pateikia jį Aplinkos ministerijai, kuri per 30 d. darbo dienų nuo prašymo gavimo dienos (jei nenustatyta kitaip) per URM išduoda leidimą ir išdėsto darbų vykdymo sąlygas arba pateikia argumentuotą atsisakymą išduoti leidimą. AM prieš pateikdama savo išvadas turi teisę konsultuotis su kitomis valstybės institucijomis. Ir tik gavę LR aplinkos ministerijos leidimą, išduotą tarpininkaujant LR užsienio reikalų ministerijai, fiziniai ir juridiniai asmenys ar tarptautinės organizacijos gali vykdyti tyrimus. Nuo 2011 metų leidimą AM išduoda specialia „Leidimo užsienio šalių fiziniams ir juridiniams asmenims, jų filialams ar kitoms organizacijoms forma“.

AM kartu su kitomis institucijomis vertina informaciją, pateiktą paraiškoje „Notification of proposed research cruise”. Tuo atveju, jei numatoma naudoti žvegybinę įrangą tiriant žuvų išteklius, privalu nurodyti Lietuvos institucijoms apie planuojamas sugauti žuvų rūšis ir kiekius.

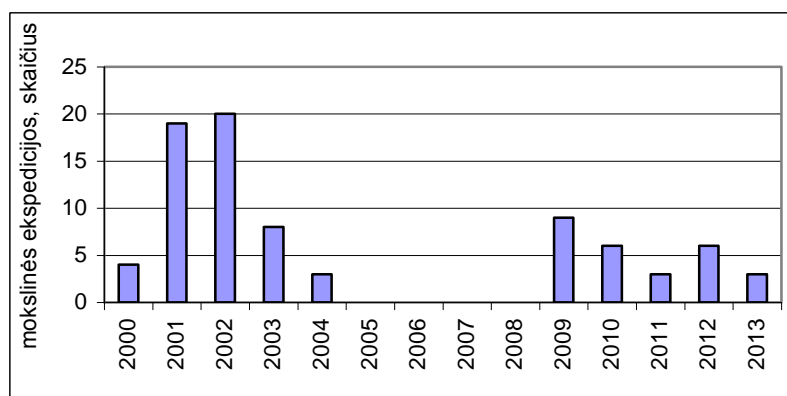
Įvertinusi pateiktą informaciją Aplinkos ministerija taip pat gali reikalauti esant galimybei, sudaryti Lietuvos specialistams sąlygas dalyvauti tyrimų darbuose; nustatytu terminu gauti tyrimų ataskaitas (nuo 2011 m. tyrimus vykdančių subjektų pareiga iki kalendorinių metų pabaigos Aplinkos apsaugos agentūros Jūrinių tyrimų departamentui pateikti tyrimų ataskaitas, galutinius rezultatus ir kitus duomenis, informaciją apie sužvegotų žuvų rūšis ir kiekį), galutinius rezultatus bei kitus duomenis, informaciją apie sužvegotų žuvų rūšis ir kiekius; skubiai gauti informaciją apie tyrinėjimo programos pakeitimus.

Numatytos pakankamai plačios galimybės atsisakyti išduoti leidimus monitoringo ir mokslo tiriamųjų darbų projektams (programoms) įgyvendinti, būtent, jei projektas yra nacionalinės svarbos ir yra susijęs su gyvųjų ar negyvųjų gamtos išteklių žvalgyba bei eksploatacija; numatomi grėžimo darbai, sprogstamųjų medžiagų naudojimas ar kenksmingų medžiagų emisijos į jūros aplinką, taip pat dirbtinių salų, įrenginių ir statinių statyba ar naudojimas, galintis kelti pavojų laivybai; užsienio valstybių fiziniai ir juridiniai asmenys, tarptautinės organizacijos yra pateikę netikslią informaciją apie planuojamo projekto pobūdį ir tikslus arba nėra įvykdę ankstesnių įsipareigojimų, t.y. nepateikę ankstesnių tyrimų ataskaitų, informacijos ir kt.; planuojami tyrimai prieštarauja bendriesiems tarptautiniams susitarimams ir tarpvalstybiniais santykiams.

¹²² Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro įsakymas dėl leidimų išdavimo užsienio valstybių fiziniams ir juridiniams asmenims, jų filialams ar kitoms organizacijoms atlikti mokslinius tyrimus jūros rajone tvarkos aprašo patvirtinimo. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 30-842.

Išdavus leidimą jį galima sustabdyti ar nutraukti, jeigu vykdomi tyrimai prieštarauja prašyme pateiktai informacijai arba nesilaikoma leidime nustatytų sąlygų. Tuo būdu atsakingoms institucijoms suteikta teisė kontroliuoti, kad būtų laikomasi leidimo sąlygų.

MJT koordinavimas. Siekiant geriau koordinuoti aplinkos monitoringo ir mokslo tiriamuosius darbus, vykdomus Lietuvos jūros rajone, bei vadovaujantis LR aplinkos ministro 2000 m. kovo 23 d. įsakymu Nr. 104 “Dėl Jūros aplinkos monitoringo ir mokslo tiriamųjų darbų registravimo tvarkos“ Aplinkos apsaugos agentūra (iki 2009 gruodžio 31 d. Jūrinių tyrimų centras) registruoja aplinkos monitoringo ir mokslo tiriamuosius darbus, susijusius su jūros aplinkos komponentų – vandens, oro, dugno ir gelmių – gamtos ištekliais, jų naudojimu ir apsauga. Pagal aplinkos ministro įsakyme nustatytą registravimo tvarką, LR fiziniai ir juridiniai asmenys, prieš vykdydami monitoringo ir mokslo tiriamuosius darbus jūros rajone, turi užregistruoti juos Aplinkos apsaugos agentūroje užpildę darbų registravimo formą. Aplinkos apsaugos agentūra taip pat registruoja nacionalinės svarbos bei dvišales ar daugiašales tyrimų, stebėjimų programas ar projektus; užsienio valstybių juridinių ir fizinių asmenų, tarptautinių organizacijų monitoringo ir mokslo tiriamųjų darbų projektus, kuriems vykdyti LR aplinkos ministerija, tarpininkaujant URM, yra išdavusi leidimus. Nuo 2000 metų kasmet užregistruojama nuo 0 iki 20 užsienio valstybių (Rusijos, Vokietijos, Švedijos, Suomijos, Danijos, Latvijos, Lenkijos, Didžiosios Britanijos) vykdomų ekspedicijų (žr. 2 pav.).

2 pav. Aplinkos apsaugos agentūroje užregistruoti užsienio valstybių monitoringo ir mokslo tiriamieji darbai (skaičius) 2000-2013 metais¹²³

Šių ekspedicijų ataskaitos yra kaupiamos 2002 m. gegužės 2 d. LR aplinkos ministro įsakymu Nr. 222 įsteigtame Jūros aplinkos duomenų fonde, esančiame Aplinkos apsaugos

¹²³ Jūros aplinkos monitoringo ir mokslo tiriamųjų darbų registravimas [interaktyvus]. Aplinkos apsaugos agentūra, 2014 [žiūrėta 2014-03-10]. < <http://vanduo.gamta.lt/cms/index?rubricId=4acd0ded-a777-4522-914c-14fd0f367356> >

agentūroje¹²⁴. Remiantis šiuo įsakymu (14 punktas) „kiekvienas Fondo duomenų teikėjas turi teisę, raštu pateikęs prašymą, susipažinti su Fonde esančiais jo pateiktais duomenimis, pateikti tvarkymo įstaigai paklausimus“. Fondo duomenys LR valstybės valdžios ir valdymo institucijoms teikiami Viešojo administravimo įstatyme nustatyta tvarka, o kitiems duomenų vartotojams vadovaujantis LR teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldos įstaigų įstatymu bei 1999 m. spalio 22 d. LR Vyriausybės nutarimu Nr. 1175 patvirtinta Informacijos apie aplinką Lietuvos Respublikoje teikimo visuomenei tvarka.

3.5. Mokslinių jūros tyrinėjimų ir jų reglamentavimo svarba Europos Sąjungoje

Jūrų mokslas, jūrų technologijos ir moksliniai tyrimai yra svarbiausi dalykai tausiai vystant jūrinę veiklą¹²⁵. Europos mokslinių tyrimų erdvė tapo pagrindine Europos mokslinių tyrimų politikos charakteristika¹²⁶. ES valstybės narės kasmet jūrų moksliniams tyrimams išleidžia apie 1,85 mlrd. eurų. Apie pusė šios sumos skiriama stebėjimo gerinimo infrastruktūrai. Tai apima laivus, povandenines observatorijas, plūdurus, dreifuojančius įrenginius, nuotolinio valdymo arba autonomiškas povandenines transporto priemones, kuriuose įrengti įvairūs sensoriai ir užtikrinti analitiniai pajėgumai. Kasmetinis ES indėlis į veiksmus, susijusius su jūrų ir jūrininkystės moksliniais tyrimais ir vykdomus pagal 7-ąją bendrąją programą, sudarė 350 mln. eurų. Iš šios sumos 25–30 mln. eurų per metus skiriama jūrų mokslinių tyrimų infrastruktūrai ir jūrų stebėjimo technologijų moksliniams tyrimams (jūrų stebėjimo sensoriams ir sistemoms)¹²⁷. MJT jau yra įtraukti ir į 8-ąją ES mokslinių tyrimų programą (*Horizon 2020*). MJT skatina integruota ir mokslą remianti jūrų politika: Jūrų strategijos pagrindų direktyva, Biologinės įvairovės strategija, Bendroji vandens politikos direktyva, Buveinių direktyva, Atsinaujinančių energijos išteklių direktyva, Bendroji žuvininkystės politika. Šios programos, iniciatyvos ir teisės aktai demonstruoja ES norą skatinti žinių apie jūros aplinką rinkimą¹²⁸. Be to, valstybės narės aplinkos rodiklius perduoda regioninių jūrų konvencijų (Šiaurės Rytų Atlanto jūros aplinkos apsaugos konvencijos (OSPAR), Baltijos jūros aplinkos apsaugos konvencijos (HELCOM), Barselonos ir Bukarešto aplinkos apsaugos konvencijų) organams. Pagal Jūrų strategijos pagrindų direktyvą valstybės narės yra teisiškai įpareigos Komisijai ir Europos

¹²⁴ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas dėl Jūros aplinkos duomenų fondo nuostatų patvirtinimo. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 49-1910.

¹²⁵ Galimybių vandenynas Integruota jūrų politika Europos Sąjungai. Europos Bendrijos, 2008. P. 17-19.

¹²⁶ Europos Bendrijų Komisijos Žalioji knyga „Europos mokslinių tyrimų erdvė. Naujos perspektyvos“, 2007 // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0161:FIN:lt:PDF>

¹²⁷ Europos Komisija. Žalioji knyga „Žinios apie jūrą 2020 m. – nuo jūros dugno kartografavimo iki procesų vandenynuose numatymo“ [interaktyvus]. 2012, p. 15. [žiūrėta 2013-05-06]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0473:FIN:LT:PDF>>

¹²⁸ Gragl, P., *supra* note 13, p. 37.

aplinkos agentūrai perduoti duomenis, kuriais grindžiami pradiniai vertinimai ir kurie gauti iš stebėsenos programų¹²⁹.

Poreikis supaprastinti MJT reglamentavimą, ypač leidimų išdavimo procedūras, iškeltas ir Europos Komisijoje, kurioje svarstymai šiuo klausimu vyksta jau nuo 1989 metų¹³⁰. Supaprastinant ir suvienodinant administracines procedūras ES leistų sutrumpinti MJT planavimą tyrimų laivais. Tai ypač naudinga institucijoms, kurios turi glaustus terminus ir dirba nepalankiomis aplinkos sąlygomis¹³¹.

ES lygmeniu diskutuojama apie tai kokių priemonių reikėtų imtis:

1) kokių būdu ir kada pareiškėjams, įskaitant ir tas šalis, kurios neturi priėjimo prie jūros, turėtų teikti prašymus, vykdyti mokslines ekspedicijas, pakrantės šalims, kurių vandenyse siekiama vykdyti šiuos tyrimus. Diskutuojama ar būtina prašymus teikti oficialiais kanalais URM ar ne geriau būtų ES šalyse įsteigti atskirus MJT leidimų išdavimo ofisus (*MSR Clearance Office*), su kuriais būtų galima tiesiogiai bendrauti ir taip sutrumpinti prašymų teikimo terminą. Sudarant galimybes teikti prašymus elektroniniu būdu šį laikotarpį būtų įmanoma sutrumpinti nuo 6 iki 1 mėnesio. Leidimų išdavimo proceso paspartinimą paskatintų ir prašymų standartinių formų (pvz., ICES Standartinė forma ar JT Standartinė forma A) naudojimas, kuriose būtų pateikiama informacija apie MJT. Šalys turėtų teikti informaciją apie projekto pobūdį ir tikslus, tyrimų metodus ir priemones, tyrimų rajonus, tyrimų laiką ir kt. informaciją, nurodytą Jūrų teisės konvencijoje (248 str.). Ši standartinė prašymo forma būtų prieinama 23 oficialiomis ES kalbomis.

2) standartizuota pakrantės šalių leidimų išdavimo procedūra paskiriant pakrantės šalyse centrinį MJT ofisą, dirbantį su prašymais, atsakingą už prašymo persiuntimą atitinkamoms nacionalinėms institucijoms, siekiant gauti jų nuomonę ir priimti sprendimą dėl leidimo suteikimo. Neabejotinai šalys narės turėtų suteikti leidimus tyrimams išskirtinėje ekonominėje zonoje ar kontinentiniame šelfe nebent tyrimai susiję su Jūrų teisės konvencijos 246 straipsnio 5 dalyje nurodytais aspektais (tyrimai, susiję su gamtos išteklių tyrimais ir eksploatavimu, kontinentinio šelfo grėžimu, pavojingų medžiagų naudojimu, dirbtinių salų, įrenginių ir statinių statyba, eksploatavimu ir naudojimu, esant neįvykdytų įsipareigojimų). Svarstoma, kad būtų logiška, jei paskirta leidimų išdavimo institucija stebėtų tiek vyriausybinių, tiek nevyriausybinių tyrimų institucijų vykdomų pareigų atitikimą Jūrų teisės konvencijos ir ES teisės aktų nuostatoms. Svarstoma apie išsamų sąrašą sąlygų, kurių „tiriančioji“ šalis turi laikytis pakrantės valstybės atžvilgiu (249 str.).

¹²⁹ Europos Komisija. Žalioji knyga „Žinios apie jūrą 2020 m. – nuo jūros dugno kartografavimo iki procesų vandenynuose numatymo“ [interaktyvus]. 2012, p. 15. [žiūrėta 2013-05-06]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0473:FIN:LT:PDF>>

¹³⁰ Jenisch, U., *supra* note 77, p. 106–113.

3) valstybių, neturinčių priėjimo prie jūros, teisių (254 str.) įgyvendinimo užtikrinimas.

5) Nepaisant to, kad Jūrų teisės konvencija to tiesiogiai nenurodo, tačiau būtų naudinga visus ES tyrimų laivus įtraukti į laivų monitoringo sistemą, siekiant palengvinti harmonizavimo ir koordinavimo priemonių įgyvendinimą.

Pagrindinės aukščiau pateiktų svarstymų priežastys yra:

1. Tarptautinės teisės įgyvendinimas. ES šalyse esamų procedūrų ir praktikos supaprastinamas MJT atžvilgiu padėtų labiau įgyvendinti Jūrų teisės konvenciją ir jos XIII dalį ir padėtų tarptautinėms organizacijoms tokioms kaip Tarptautinė okeanografijos komisija (IOC) ir Tarptautinė jūrų tyrinėjimų komisija (ICES), geriau atlikti savo pareigas, susijusias su MJT koordinavimu ir vykdymu pasauliniame, regioniniame ir sub-regioniniame lygmenyse.

2. Ekosisteminio požiūrio, įtvirtinto Jūrų strategijos pagrindų direktyvoje, vystymas regioniniu mastu vertinant aplinkos būklę, planuojant būklės gerinimo priemones. Sėkmingas įgyvendinimas priklauso nuo gauto išsamaus mokslinio poveikio, atspindinčio jūros ekosistemų funkcionavimą. Tokiu būdu, ši direktyva reikalauja daug duomenų apie jūros vandenų aplinkos sąlygas. Vieninga leidimų išdavimo procedūra šį procesą žymiai pagerintų.

3. Jūros erdvinio planavimo ir integruoto pakrantės zonos valdymo įgyvendinimas, nes tai labai priklauso nuo profesionalių žinių ir kokybiškų duomenų.

Vertinant pastarųjų 30 metų Europos praktiką, pripažįstama, kad ilgai užtrunkančios ir sudėtingos procedūros siekiant gauti leidimus MJT vykdymui kitos šalies vandenyse. Nors leidimai retai kada visai neišduodami, bet nacionalinės institucijos ir galiojančios procedūros nelengvina šalių ir ES pareigų, nurodytų Jūrų teisės konvencijoje, vykdymo¹³².

¹³¹ Long, R., *supra* note 48, p. 469-471.

¹³² Long, R., *supra* note 48, p. 472-488.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Atlikus mokslinį tiriamąjį darbą, darytina išvada, kad autorės įvade iškelta hipotezė, jog nepakankamas MJT reglamentavimo suderinimas tarp valstybių nulemia netinkamą HELCOM rekomendacijos bei Jūrų teisės konvencijos įgyvendinimą bei užkerta kelią efektyviam tokių tyrinėjimų vykdymui praktikoje, pasitvirtino.

1. Jūrų teisės konvencija pakankamai detaliai reglamentuoja MJT, tačiau yra ir trūkumų. Pirmiausia tai, kad nėra aiškaus fundamentinių ir taikomojo pobūdžio tyrimų atskyrimo. Tai veda prie praktinių sunkumų ir nulemia, ar priimant sprendimą dėl tyrimų bus taikomas „įprastų aplinkybių“ režimas, ar visgi valstybė turi teisę nepritari tyrimams.

2. Siekiant apibrėžti MJT sąvoką, darbe taip pat analizuota hidrografinių ir karinių stebėjimų, operatyviosios okeanografijos samprata. Galima teigti, kad šio pobūdžio stebėjimai neįeina į MJT apimtį tol, kol vykdomi ne mokslo, o kitais tikslais: saugios laivybos užtikrinimui, kariniais tikslais, įvairaus pobūdžio prognozėms. Tačiau tobulėjant duomenų rinkimo technologijoms hidrografiniai ir kariniai laivai, tampa vis labiau pajėgūs rinkti informaciją ir duomenis, kurie gali būti panaudojami daug plačiau (pvz., pakrantės išteklių eksploatavimui), perduodami tretiesiems asmenims. Tad ateityje vis dėl to turėtų būti parengti bendri kriterijai ir gairės, padėsiančios nustatyti MJT pobūdį ir pasekmes.

3. Jūrų teisės konvencijos nuostatos, susijusios su MJT, yra visų Baltijos jūros šalių pagrindinis tarptautinis teisės aktas, kurio pagrindu yra nustatytas MJT reglamentavimas jų šalyse. Tačiau išaugęs duomenų poreikis, įgyvendinant ES ir regioninę aplinkosauginę politiką, atskleidė reglamentavimo trūkumus. Vienas jų susijęs su leidimo išdavimo procedūra. Jūrų teisės konvencijos reikalavimas, kad prašymai pakrantės valstybei būtų pateikiami likus 6 mėnesiams iki planuojamų tyrimų pradžios šiuo metu netenkina daugelio Baltijos jūros šalių lūkesčių, ypač tų, kurios aktyviai dalyvauja duomenų rinkime taikiems tikslams. Baltijos šalių praktika rodo, kad reikalavimai prašymų pateikimui skiriasi nuo 6 mėn. iki 6 d.d. Tai gerokai apsunkina tyrimų planavimą. Todėl būtina svarstyti galimybę suvienodinti terminus prašymo pateikimui.

4. Jūrų teisės konvencija numato skirtingą MJT teisinį reglamentavimą atskirose jūros erdvėse. Nacionalinės jurisdikcijos vandenyse – teritorinėje jūroje, išskirtinėje ekonominėje zonoje ir kontinentiniame šelfe – MJT vykdymą apsprendžia pakrantės valstybė sprendimas, tuo tarpu režimas vandenyse už nacionalinės jurisdikcijos ribų siejamas su *mare liberum* principu ir draudimu pajungti dalį atviros jūros savo suverenitetui. Sudėtingiausias režimas būdingas

išskirtinėje ekonominėje zonoje, kur pakrantės valstybės turi teisę nepritarti MJT, jei įžvelgia grėsmę jos jurisdikcijos vandenyse esantiems natūraliems ištekliams, bet kartu jos teises apriboja Jūrų teisės konvencijos įpareigojimas taikyti „įprastinių aplinkybių“ režimą tyrimų, vykdomų taikiais tikslais ir visos žmonijos labui, atžvilgiu. Dėl MJT sąvokų apibrėžimų ir kriterijų, padėsiančių atskirti fundamentinius tyrimus nuo taikiųjų, trūkumo galimi ginčai tarp pakrantės ir tyrimus planuojančios valstybės dėl priimto sprendimo.

5. Leidimų išdavimo procedūra yra svarbiausias MJT vykdymo etapas. Tačiau dėl biurokratinių kliūčių ir ilgų leidimo derinimo procedūrų, kuriose dalyvauja nemažai institucijų, ši procedūra stokoja operatyvumo. Dėl pavėluotų leidimų nepavyksta įgyvendinti suplanuotų tyrimų. ES svarsto galimybę, kad kiekvienoje ES šalyje veiktų institucija (MSR Clearance Office), užsiimanti prašymo nagrinėjimu ir leidimų išdavimo procedūros vykdymu. Rekomenduotina apsvarstyti šį siūlymą Baltijos regiono mastu.

6. Helsinkio komisija, ieškodama būdų harmonizuoti ir supaprastinti leidimų išdavimo procedūras ir tuo tikslu priimdama 1991 m. rekomendaciją, kuria Baltijos jūros šalys ragintos išduoti leidimus atlikti monitoringo darbus vieneriems metams, gerų rezultatų nepavyko pasiekti. Dėl to Rekomendacija turi būti peržiūreti ir atnaujinta. Tos valstybės kurios išduoda leidimus pagal rekomendacijos nuostatas, nurodo griežtus darbų vykdymo terminus. Dėl Baltijos jūros pakankamai atšiaurių gamtinių sąlygų ir kitų nenumatytų aplinkybių rekomendacijos peržiūrėjimo metu rekomenduotina vadovautis lankstumo principu ir taip neapsiribojant darbų vykdymo griežtais terminais.

7. Lietuvos Respublikoje MJT reglamentavimui skirtas nacionalinis teisės aktas daugiausiai įgyvendina pagrindines Jūrų teisės konvencijos nuostatas, susijusias su leidimų išdavimu užsienio tyrimų laivams, ir atsižvelgdamas į HELCOM rekomendaciją numato galimybę vykdyti monitoringo darbus be leidimo išdavimo procedūros. Rekomenduojama šaliai dalyvauti aukščiau minėtos HELCOM rekomendacijos peržiūrėjimo procese.

Darbas pabaigtas 2014-04-18

LITERATŪRA

Teisės aktai

Tarptautiniai teisės aktai

1. 1958 Convention on the Continental Shelf (adopted 29 April 1958, entered into force 10 June 1964), 15 UST 471; 499 UNTS 311.
2. 1969 m. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 13-480.
3. 1982 m. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija. *Valstybės žinios*. 2003, Nr.107-4786.
4. 1992 m. Helsinkio konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 21-499.
5. 1994 m. Susitarimas dėl 1982 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų Konvencijos dėl jūrų teisės XI dalies įgyvendinimo. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 107-4787.
6. Geneva Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas // <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20559/volume-559-I-8164-English.pdf>
7. Geneva Convention on the High Seas // <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20450/volume-450-I-6465-English.pdf> [žiūrėta 2013 10 26]
8. Jungtinių Tautų Chartija. *Valstybės žinios*. 2002-02-13, Nr. 15-557.
9. Konvencija „Dėl teritorinės jūros ir gretutinės zonos“. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 40-1472.
10. Lietuvos Respublikos ir Latvijos Respublikos sutartis „Dėl teritorinės jūros, išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo atribojimo Baltijos jūroje“. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 100-2893.
11. Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutarties „Dėl išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo atribojimo Baltijos jūroje“ ratifikavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr.100-2886.
12. Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartis „Dėl išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo atribojimo Baltijos jūroje“. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 100-2892

Europos Sąjungos dokumentai

13. Europos Bendrijų Komisijos Žalioji knyga „Europos mokslinių tyrimų erdvė. Naujos perspektyvos“, 2007 // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0161:FIN:lt:PDF>

14. Europos Komisijos reglamentas Nr. 1581/2004/EB, OL L 289, 2004-09-10. P. 6.
15. Europos Komisijos reglamentas Nr. 1639/2001 /EB, OL L 222, 2001-08-17. P. 0053 – 0115.
16. Europos Komisijos Žalioji knyga „Žinios apie jūrą 2020 m. – nuo jūros dugno kartografavimo iki procesų vandenynuose numatymo“, 2012 // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0473:FIN:LT:PDF>
17. Galimybių vandenynas Integruota jūrų politika Europos Sąjungai. Europos Bendrijos, 2008. P. 24.

Nacionaliniai teisės aktai

18. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
19. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. kovo 12 d. įsakymas Nr. 106 “Dėl aplinkos monitoringo duomenų fondo nuostatų patvirtinimo”. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 2002, Nr. 28-1008.
20. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro 2000 m. kovo 30 d. įsakymas Nr. 123/43 “Dėl leidimų išdavimo užsienio valstybių fiziniams ir juridiniams asmenims aplinkos monitoringui ir mokslo tiriamiesiems darbams jūros rajone vykdyti tvarkos”. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 30-842.
21. Lietuvos Respublikos aplinkos monitoringo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 112-2824.
22. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl 1992 m. Helsinkio konvencijos dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos ratifikavimo. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 21-494.
23. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Jungtinių tautų jūrų teisės konvencijos ir Susitarimo dėl 1982 m. gruodžio 10 d. Jungtinių tautų jūrų teisės konvencijos XI dalies įgyvendinimo ratifikavimo. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 107-4784.
24. Lietuvos Respublikos jūros aplinkos apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 108-2731.
25. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 60-1948.
26. Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos aiškinamasis raštas Nr. IXP-2735 „Dėl Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijos ir Susitarimo dėl 1982 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijos XI dalies įgyvendinimo ratifikavimo“ [žiūrėta 2013-02-08]. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=214386&p_query=&p_tr2=>.
27. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 6 d. nutarimas Nr. 1597 „Dėl Lietuvos Respublikos teritorinės jūros, gretutinės zonos, išskirtinės ekonominės zonos ir

kontinentinio šelfo ribų patvirtinimo ir pavedimo ministerijoms ir Vyriausybės įstaigoms parengti reikiamus teisės aktus“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 177-6573.

28. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. balandžio 4 d. nutarimas Nr. 365 „Dėl Leidimų tirti žemės gelmes išdavimo tvarkos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 45-1448.

29. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. 277 „Dėl užsienio valstybių karo ir valstybinį statusą turinčių laivų įplaukimo į Klaipėdos valstybinį jūrų uostą ir buvimo jame taisyklių, paraiškų švartuoti Lietuvos karo laivus teikimo ir nagrinėjimo taisyklių ir Klaipėdos valstybinio jūrų uosto nekarinėje teritorijoje esančių krantinių, rezervuojamų budintiems Lietuvos karo laivams ir užsienio valstybių karo laivams pirmumo teise švartuoti ir stovėti, sąrašo patvirtinimo. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 32-1134.

30. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. birželio 1 d. nutarimas Nr. 642 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės “1996 m. liepos 30 d. Nutarimo Nr. 914 „Dėl valstybės sienos jūroje ir teritorinės jūros apsaugos sistemos funkcionavimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 71-3388.

31. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. kovo 2 d. nutarimas Nr. 315 „Dėl Valstybinės aplinkos monitoringo 2011–2016 metų programos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 34-1603.

32. Lietuvos Respublikos žemės gelmių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 63-1582; pakeistas 2001, Nr. 35-1164.

33. Lietuvos stojimo į Europos Sąjungą sutartis. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 1-1.

34. Republic of Latvia Cabinet Regulation No 126. Procedures for the Issuance of a Special Permit for Performance of Scientific Research Activities in the Territorial Sea, the Continental Shelf and the Exclusive Economic Zone of the Republic of Latvia for a Ship of Scientific Research of a Foreign State. 2012.

Tarptautinių organizacijų dokumentai

35. HELCOM *Atlas of the Baltic Sea*. Finland: 2010, p. 349.

36. HELCOM Commission. HELCOM SPATIAL WS 1/2009. UNCLOS overview. Document code 2/8.

37. HELCOM Secretariate, Minutes of the 28th meeting of Baltic Marine Environment Protection. HELCOM 28/2007. P 34.

38. HELCOM Secretariate. Minutes of . HELCOM MONAS 16/2012. P.31

39. HELCOM, Implementation of HELCOM Recommendations in the field of HELCOM MONAS. Helsinki: HELCOM MONAS 5/2003, doc. 4/1, p. 31.

40. HELCOM, Matters connected with HELCOM Recommendation under HELCOM MONAS. Helsinki: HELCOM MONAS 6/2003, Doc. 4/1, p. 5.
41. HELCOM, Minutes of HELCOM MONAS, doc. 16/2012, p. 56.
42. HELCOM, Minutes of HELCOM MONAS, doc. 19/2013, p. 22.
43. HELCOM, Progress of BALSAM Project. Helsinki: HELCOM GEAR 6/2014, doc. 3/3, p. 16.
44. HELCOM, UNCLOS overview. Helsinki: HELCOM Spatial WS 1/2009, doc. 2/8, p.3.
45. HELCOM. Implementation of the MONAS work programme 2012-2014. HELCOM MONAS 19/2013, doc. 2/3, p. 17.
46. HELCOM. Information by Finland on conducting monitoring cruises. Helsinki: HELCOM 28/2007. doc. 8/1, p. 2.
47. Intergovernmental Oceanographic Commission. Advisory Body of Experts on the Law of the Sea (IOC/ABE-LOS) [interaktyvus]. Malaga, Spain: Sixth Meeting of Experts and Equivalent Bodies, 2006, p. 39 [žiūrėta 2014-01-06]. <<http://ioc-unesco.org/images/stories/LawoftheSea/Documents/ABELOS/meetings/abelos6report.pdf>>.
48. IOC, UNESCO. Technical Report on Scoping of Operational Oceanography. Information Document IOC/INF-1291. Paris. 2013.
49. IOC/WMO, Ship of Opportunity Programme SOOP [interaktyvus]. France: JCOMMOPS, 2001 - 2013 [žiūrėta 2013-02-07]. <http://www.jcommops.org/soopip/soopip_overview.html#INSTR>.

Specialioji literatūra

50. Bateman S., Hydrographic Surveying in Exclusive Economic Zones – Is it Marine Research? *Freedom of Seas. Passage Rights and the 1982 Law of the Sea Convention*. Leiden, The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 2009, p. 623.
51. Bateman, S. Hydrographic surveying in the EEZ: differences and overlaps with marine scientific research. *Marine Policy* 29 [interaktyvus]. New South Wales, Australia: Centre for Maritime Policy, University of Wollongong, 2005, p. 136-174 [žiūrėta 2013-11-06]. <<http://202.114.89.60/resource/pdf/2341.pdf>>.
52. Bateman, S.W. Hydrographic surveys and marine scientific research: differences, overlaps and implications [interaktyvus]. Australia: University of Wollongong, Research online, 2003 [žiūrėta 2013-11-06]. <<http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1743&context=lawpapers>>.

53. Caflisch, L., Piccard, J. *The Legal Regime of Marine Scientific Research and the Third United Nations Conference on the Law of the Sea*. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht [interaktyvus], 1978. [žiūrėta 2013-04-06]. <http://www.zaoerv.de/38_1978/38_1978_3_4_a_848_901.pdf>.
54. Chircop A. *Advances on Ocean Knowledge and Skill: Implications for the MSR regime*. Law, Science and Ocean Management. Nijhoff, 2007.
55. Churchill, R.R.; Lowe, A.V. *The law of the Sea*. USA: Manchester University Press, 1999.
56. Craig, R. K. Regulation of U.S. Marine Resources: An Overview of the Current Complexity. *Natural Resources & Environment, No. 19, Vol. 3* [interaktyvus]. New York: University of Utah S.J. Quinney College of Law, 2004, [žiūrėta 2013-12-11]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1279122>.
57. Dromgoole, S. Revisiting the Relationship between Marine Scientific Research and the Underwater Cultural Heritage. *The International Journal of Marine and Coastal Law 25* [interaktyvus]. UK: University of Nottingham, Martinus Nijhoff Publishers, 2010, p. 33-61 [žiūrėta 2013-11-06]. <http://home.heinonline.org/>.
58. Ehlers P. Intergovernmental Oceanographic Commission: An International Organisation for the Promotion of Marine Research, The, 15 *Int'l J. Marine & Coastal L.* 533 (2000).
59. Gorski T. The Legal Aspects of Marine Scientific Research in Polish Maritime Areas. *Baltic Coastal Zone, No. 10* [interaktyvus]. Poland: Institute of Geography Pomeranian Pedagogical University, 2006, p. 75—76. [žiūrėta 2014-02-07]. <http://bcz.apsl.edu.pl/10_BCZ/a073_T_Gorski.pdf>.
60. Gragl, P. Marine Scientific Research. *IMLI Manual on International Maritime Law, Vol.1. The Law of the Sea* [interaktyvus]. Oxford University Press, 2014. P. 41. [žiūrėta 2014-03-06]. <https://www.academia.edu/6290024/Marine_Scientific_Research>.
61. *Guidelines for Navigation and Overflight in the Exclusive Economic Zone. A Commentary* [interaktyvus]. Tokyo: The Nippon foundation Library, 2005 [žiūrėta 2013-12-15]. <<http://nippon.zaidan.info/seikabutsu/2005/00817/mokuji.htm>>.
62. Guifang X. *Surveys and Research Activities in the EEZ: Issues and Prospects. Military Activities in the EEZ A U.S.-China Dialogue on Security and International Law in the Maritime Commons* // ed. Dutton P. No. 7. China Maritime Studies Institute, U.S. Naval War College Press, 2010.
63. Heffernan P. *Perspectives on Marine Scientific Research*. Law, Science & Ocean Management / ed. by Nordquist M. H. [et al.]. Nijhoff, 2007.
64. Isokaitė I. Baltijos regiono valstybių jūros erdvių reglamentavimo teisiniai ypatumai. *Teisė* Nr. 73. 2009. VU. 75-88 P.

65. Jarmache E. *Marine scientific research and the United Nations Convention on the Law of the Sea. Troubled Waters. Ocean Science and Governance* / ed. Holland G., Pugh D., Cambridge University Press, 2010.
66. Jenisch, U. Jurisdictional aspects of marine scientific research in the Baltic Sea. *10 Int'l J. The International Journal of Marine and Coastal Law* 106 [interaktyvus]. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 1995, p. 106–113 [žiūrėta 2013-11-05]. <<http://home.heinonline.org/>>.
67. Jilu W. *The Concept of Marine Scientific Research. Military Activities in the EEZ A U.S.-China Dialogue on Security and International Law in the Maritime Commons* // ed. Dutton P. No. 7. China Maritime Studies Institute, U.S. Naval War College Press, 2010.
68. Jurisdictional Aspects of Marine Scientific Research in the Baltic Sea. *The International Journal of Marine and Coastal Law*. Vol. 10, No. 1, 1995.
69. Katuoka S. Atviroji jūra: sąvoka ir laisvės. V. Tarptautinė teisė. *Jurisprudencija*, t. 13(5); 117-125. Lietuvos teisės akademija, Vilnius 1999.
70. Katuoka, S. Atviroji jūra: sąvoka ir laisvės. *Jurisprudencija*. 1999, 13 (5): 117-125.
71. Katuoka, S. *Tarptautinė Jūrų teisė*. Vilnius: Eugrimas, 1997, p. 229.
72. Kiss A., Shelton D. *Manual of European Environmental Law*. Second Editon. Cambridge University Press, 1997.
73. König D. Genetic Resources of the Deep Sea-How can they be preserved. *International Law Today: New Challenges and the Need for Reform? Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht* // ed. König D., Stoll P.T., Röben V., Matz-Lück N. Vol. 193, pp 141-163. Springer, 2008.
74. Kriščiūnas, K.; Staniškis, J.K.; Tričys, V. *Mokslinė veikla: šiuolaikinės tendencijos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2007. p. 32, 58.
75. Legal Aspects of Marine Scientific Research (MSR) and Part XIII of the UN Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), T. Daniel, ABLOS Conference - Monaco – 10-12 October 2005.
76. Long, R. Regulating Marine Scientific Research in the European Union: It Takes More Than Two Tango. *The Law of the Sea Convention: US Accession and Globalization* [interaktyvus]. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2012, p. 428—491 [žiūrėta 2013-02-07]. <<http://www.liv.ac.uk/media/livacuk/odemmm/docs/ODEMM,Deliverable,14A.pdf>>.
77. Marine Scientific Research and the Law of the Sea: the Balance between Coastal State and International Rights, RIGHTS AND RESPONSIBILITIES- TIME FOR A RETHINK? <http://www.gmat.unsw.edu.au/ablos/ABLOS05Folder/GuyPaper.pdf>

78. Marine Scientific Research. A revised guide to the implementation of the relevant provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea [interaktyvus]. United Nations, 2010, p. 81. [žiūrėta 2013-11-25]. <https://www.un.org/depts/los/doalos_publications/publicationtexts/msr_guide%202010_final.pdf>.
79. McDorman T.L., Bolla A.J., Johnston D.M., Duff J. International Ocean Law: Materials And Commentary. Karolina Academic Press, 2005.
80. Moore, J. N. Some Specific Suggestions for Resolving Two Lingering Law of the Sea Problems: Packages of Amendments on the Status of the Economic Zone and Marine Scientific Research, 19 Va. J. Int'l L. 401 (1978-1979), 10 pages, 401 to 410.
81. Nordquist, M. H., *et al.* *UN Convention on the Law of the Sea 1982: A Commentary*, Vol. IV. Dordrecht, Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 1991. p. 759.
82. Pavliha, M.; Gutierrez, N.A.M. Marine scientific research and the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea. *Ocean and Coastal Law Journal*, Vol.16, No.1 [interaktyvus]. Great Britain: Marine Law Institute, 2010 [žiūrėta 2013-10-08]. <http://mainelaw.maine.edu/academics/oclj/pdf/vol16_1/vol16_oclj_115.pdf>.
83. Pedrozo, R. P. Coastal State Jurisdiction over Marine Data Collection in the Exclusive Economic Zone. *Military Activities in the EEZ. A U.S.-China Dialogue on Security and International Law in the Maritime Commons* [interaktyvus]. Rhode Island: Naval War College, China Maritime Studies Institute, No. 7, 2010, p. 27 [žiūrėta 2014-01-07]. <http://www.usnwc.edu/Research---Gaming/China-Maritime-Studies-Institute/Publications/documents/China-Maritime-Study-7_Military-Activities-in-the-.pdf>.
84. Platzoder R., Verlaan P. The Baltic Sea: New developments in National Policies and International Cooperation. European workshops on the Law of the Sea. Martinus Nijhoff Publishers, 1996.
85. Roach J. A., Smith R.W. Excessive Maritime Claims. Third Edition. Martinus Nijhoff Publishers, 2012.
86. Roach, J. A. Defining Scientific Research: Marine Data Collection. *Law, Science & Ocean Management*. USA: Martinus Nijhoff Publishers, 2007, p. 541—573.
87. Scotto T. J. Marine Scientific Research amid Troubled Political Waters. *Hastings International and Comparative Law Review*, Vol. 1, Issue 2, 1977.
88. Soons, A.H.A. The Legal Regime of Marine Scientific Research: Current Issues. *Law, Science & Ocean Management*. Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 2007, p. 139—166.
89. Staniland H. Some Aspects of the International Legal Regime of Marine Scientific Research concerning the Continental Shelf. 16 *Comp. & Int'l L.J. S. Afr.* 229. 1983.

90. Stankevičius, A., Kubiliūtė, A. Baltijos jūros monitoringas. *Baltijos jūros aplinkos būklė*. Kaunas: 2003.
91. Tanaka, Y. Obligation to Co-operate in Marine Scientific Research and the Conservation of Marine Living Resources. *Heidelberg Journal of International Law, Vol. 65*. Heidelberg: ZaöRV, 2005, p. 939—940 [žiūrėta 2013-11-07]. <http://www.zaoerv.de/65_2005/65_2005_4_b_937_966.pdf>.
92. Treves T., Pineschi L. *The Law of the Sea. The European Union and its Member States*. Martinus Nijhoff Publishers, 1997.
93. U.S. Department of State. Notice to Research Vessel Operators No 92 [interaktyvus]. US: State Department Archive [žiūrėta 2014-02-07]. <<http://1997-2001.state.gov/www/global/oes/oceans/ntrvo92.html>>.
94. Vadapalas V. *Tarptautinė Teisė*. Vilnius, Eugrimas, 2006.
95. Velička, A. *Jūreivystės terminų trumpas enciklopedinis žodynas*. Klaipėda: Žvejų kolūkis „Baltija“, 1991, p. 441.
96. Venckus, Z. *Aplinkos apsaugos politika ir teisė*. Vilnius, „Technika“, 2007.
97. Verlaan, P.A. Experimental activities that intentionally perturb the marine environment: Implications for the marine environmental protection and marine scientific research provisions of the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea Original Research Article. *Marine Policy*, Vol. 31, Issue 2, 2007.
98. Vivero, J. L. S; Rodríguez, M. J. C. *Atlas of the European Seas and Oceans. Marine jurisdictions, sea uses and governance* [interaktyvus]. Barselona: Trajecte Grafiques, 2007. p. 146 [žiūrėta 2014-03-04]. <http://www.marineplan.es/ES/ATLAS_EUROPA.pdf>.
99. Wegelein, F. *Marine Scientific Research: The Operation and Status of Research Vessels and Other Platforms in International Law*. USA: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 359.
100. Zhirong Yu. Jurisprudential Analysis of the U.S. Navy’s Military Surveys in the Exclusive Economic Zones of Coastal Countries. Military Activities in the EEZ. A U.S.-China Dialogue on Security and International Law in the Maritime Commons. Naval war college, China Maritime studies institute No 7 // ed. Dutton P.2010.
101. *Международное морское право: учебник*. Москва: Университет дружбы народов, 1988.

Internetiniai šaltiniai

102. European Strategy Forum on Research Infrastructures: <http://cordis.europa.eu/esfri/>
103. Europos Komisijos Mokslinių tyrimų generalinis direktoratas: <http://ec.europa.eu/research/>

104. HELCOM: www.helcom.fi.
105. Intergovernmental Oceanographic Commission (IOC) of UNESCO // <http://ioc-unesco.org>.
106. International Council for the Exploration of the Sea (ICES): <http://www.ices.dk>
107. Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija <<http://www.unesco.lt/mokslas/gamtos-mokslai/tarptautines-institucijos>>.
108. National Oceanic and Atmospheric Administration, XBT Network <http://www.aoml.noaa.gov/phod/goos/xbt_network/>.
109. The Baltic Sea Portal. Aranda cruises [interaktyvus]. Finland: SYKE Marine Research Center [žiūrėta 2014-02-07]. <http://www.itameriportaali.fi/en/aranda/aranda_matkat/en_GB/2013/>.

SANTRAUKA

Kubiliūtė A., Mokslinių jūros tyrinėjimų atskirose jūros erdvėse reglamentavimas tarptautinėje jūrų ir Lietuvos Respublikos teisėje, 2014.

Raktiniai žodžiai: moksliniai jūros tyrinėjimai, 1982 m. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija, Helsinkio komisija, jūrų erdvės, Baltijos jūra.

Pastarųjų metų pokyčiai Europos Bendrijos ir atskirų jūrų regionų aplinkos apsaugos politikoje nulėmė stipriai išaugusį duomenų apie jūros aplinką poreikį. Atskirų regioninių jūrų konvencijų šalys rengia bendras tyrimų programas ir projektus, kooperuojasi bei ieško būdų patenkinti vis didesnį duomenų poreikį, planuoja efektyvesnį duomenų surinkimą bendradarbiavimo tarp šalių pagrindu. Kadangi vis dar svarbiausias duomenų surinkimo būdas yra ekspedicijos, vykdomos mokslinių tyrimų laivais, atkreiptas didesnis dėmesys į pakrantės valstybių teisinį MJT režimą, ypač leidimų išdavimo procedūras. Europos Sąjunga taip pat deda pastangas siekdama skatinti MJT vykdymą. Tiek Helsinkio konvencijos, tiek ES šalys išvelgia trūkumų MJT reguliavime, ypač leidimų išdavimo procedūrose, o tuo pačiu vis daugiau diskusijų kyla dėl trūkumų šalinimo, siekiant palengvinti bei skatinti MJT vykdymą.

Šiame darbe siekta išanalizuoti MJT reguliavimą atskirose jūros erdvėse bei įvertinti Baltijos jūros šalių praktiką ir reglamentavimo trūkumus. Buvo išanalizuota 1982 m. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija, ypač nuostatos susijusios su MJT, Helsinkio komisijos rekomendacijos, papildančios MJT teisinį režimą, apžvelgti Baltijos jūros valstybių, įskaitant Lietuvos, norminiai aktai. Siekiant įvertinti ir palyginti Baltijos jūros šalių praktiką buvo naudotasi užpildytais atskirų Baltijos valstybių klausimynais, vienas jų buvo sudarytas JT Tarptautinės okeanografijos komisijos (2003 m.), o kitas - pačios darbo autorės (2014 m.). Taip pat išnagrinėtos HELCOM ataskaitos apie rekomendacijos, dėl MJT, įgyvendinimo.

Pirmojoje dalyje analizuotos MJT charakteristikos, Jūrų teisės konvencijoje naudojamos tyrimų sąvokos, antroje dalyje išnagrinėti pagrindiniai MJT reguliavimo principai, teisinis MJT reguliavimas atskirose jūros erdvėse. Trečiojoje dalyje analizuota MJT praktika Baltijos jūros šalyse, Lietuvos teisinio reglamentavimo šioje srityje ypatumai bei MJT ir jų teisinio reguliavimo svarba ES mastu.

Tyrimų rezultatai parodė, kad Baltijos šalyse vis dėlto egzistuoja nemažai trūkumų MJT reglamentavime, ypač leidimų išdavimo procedūrose.

SUMMARY

Kubiliūtė A., Regulation of Marine Scientific Research in Separate Maritime Zones in International Law of the Sea and the Republic of Lithuania, 2014.

Keywords: Marine scientific research (MSR), United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) (1982), maritime zones, Helsinki Commission, Baltic Sea.

Recent changes of environmental protection in European Community and separate regional convention areas have determined higher demand on new data collection concerning marine environmental status. States within different regional convention areas have been developing new research programmes and projects, collaborate, put much attempts in obtaining new data and fulfilling increasing demands of data, plan more effective data collection based on close collaboration among States. As the expeditions with research vessels are the main data collection approach, attention has been focused on regulation of marine scientific research, especially with regard to the consent regime in coastal states. European Union has a great interest to adopt new measures in order to facilitate and encourage marine scientific research. States of Helsinki Commission as well as European Union indicate shortcomings in regulation on marine scientific research, especially in procedures with permits provided to foreign countries which apply to conduct marine scientific research by vessels. More discussions arise concerning elimination of gaps in order to facilitate and encourage MSR performance.

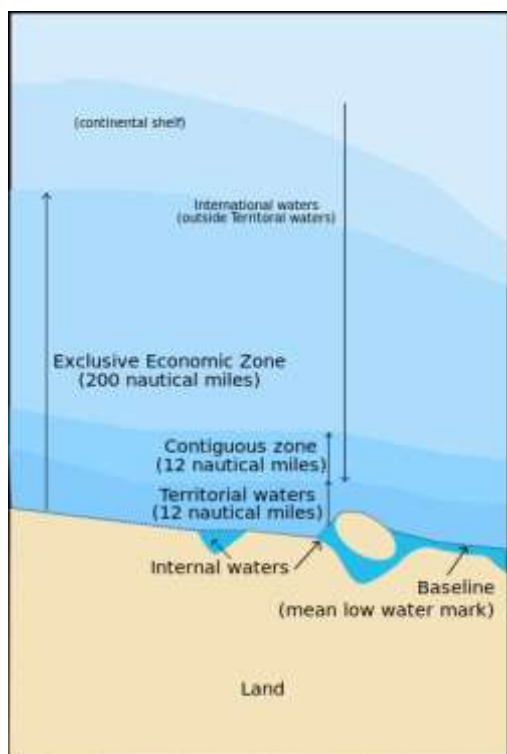
This work analyses MSR regulation in separate maritime zones and assesses Baltic States practice and gaps in regulation. UNCLOS, especially provisions related to MSR, recommendation of HELCOM that complements legal regulation of MSR, Baltic States' and Lithuanian national legal instruments were taken into account. In order to evaluate and compare Baltic States practice filled questionnaires by Baltic States were used, one was prepared by UN International Oceanographic Commission (2003), another one – developed by the author of this work (2014). Reports of HELCOM concerning implementation of HELCOM recommendation were used for his work as well.

The first part of work presents MSR characteristics, research definitions which are used in Convention. The second part analyses the main MSR regulation principles, MSR regulation in separate maritime zones. The third part presents Baltic States practice regarding MSR, Lithuanian regulation peculiarities and interest by EU on importance of legal regulation.

Results of analysis have showed the existing gaps in MSR regulation in Baltic States, especially within permits issuing procedures.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1. Jūros erdvių schema¹³³

Priedas Nr. 2. Valstybių jurisdikcijos pasiskirstymas skirtingose jūros erdvėse ir MJT kategorijų atžvilgiu¹³⁴

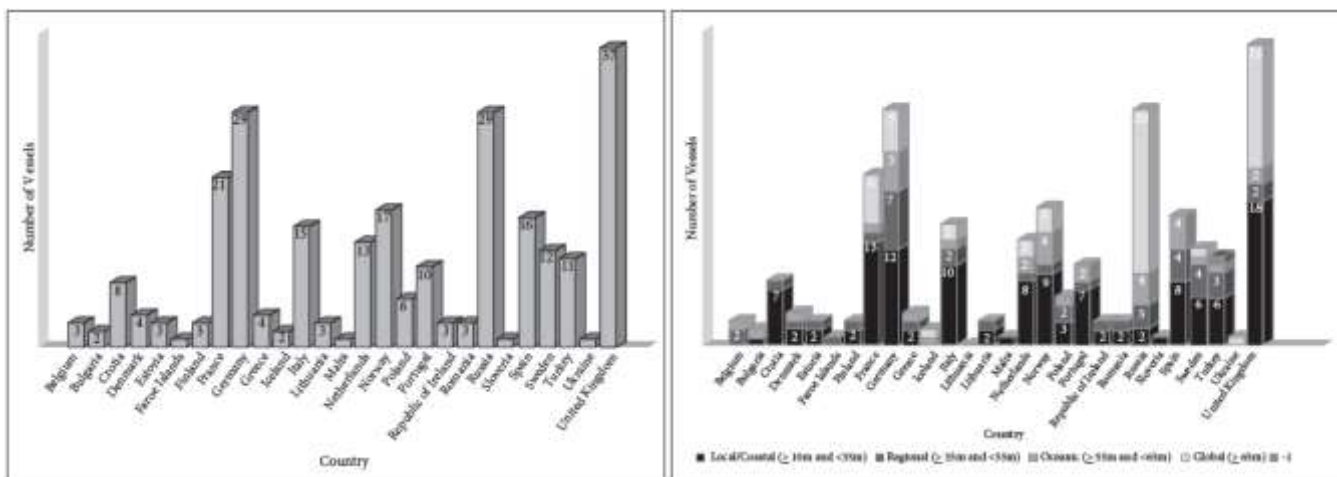
Veikla	Teritorinė jūra	IEZ/Kontinentinis šelfas	Atvira jūra	Rajonas	Sąsiauriai/salynas
Moksliniai jūros tyrinėjimai	Pakrantės valstybė	Pakrantės valstybė	Vėliavos valstybė	Vėliavos valstybė/ISBA	Sąsiaurių pakrančių valstybė/salyno valstybė
Hydrografiniai stebėjimai	Pakrantės valstybė	Vėliavos valstybė	Vėliavos valstybė	Vėliavos valstybė	Sąsiaurių pakrančių valstybė/salyno valstybė
Kariniai stebėjimai	Pakrantės valstybė	IEZ: Vėliavos valstybė; Šelfas: pakrantės valstybė	Vėliavos valstybė	Vėliavos valstybė	Vėliavos valstybė
Operatyvi okeanografija	Vėliavos valstybė/Pakrantės valstybė	Vėliavos valstybė	Vėliavos valstybė	Vėliavos valstybė	Vėliavos valstybė
Gamtos išteklių tyrinėjimas/eksploatacija	Pakrantės valstybė	Pakrantės valstybė	Vėliavos valstybė	ISBA	Sąsiaurių pakrančių valstybė/salyno valstybė
Povandeninio kultūrinio paveldo tyrinėjimai ir eksploatacija	Pakrantės valstybė	Vėliavos valstybė	Vėliavos valstybė	Vėliavos valstybė	Sąsiaurių pakrančių valstybė/salyno valstybė

ISBA - tarptautinė jūros dugno institucija.

¹³³ Schema iš Vikipedijos, laisvosios enciklopedijos // http://en.wikipedia.org/wiki/Territorial_waters [žiūrėta 2014 04 04].

¹³⁴ Captain J. Ashley Roach. Defining Scientific Research: Marine Data Collection. Law, Science & Ocean Management / ed. Myron H. N., Long R., Heidar T. H. and Moore J. N. Martinus Nijhoff Publishers, 2007. P. 566

Priedas Nr. 3. tyrimų laivų skaičiaus pasiskirstymas skirtingose Europos šalių EurOcean duomenų bazėje¹³⁵

Priedas Nr. 4. Baltijos jūros šalių jurisdikcijos zonos ir jų ribos¹³⁶

Valstybė	Konvencijos ratifikavimo, priėmimo data	Jūros erdvės				
		Teritorinė jūra	Gretutinė zona	Išskirtinė ekonominė zona	Žvejybos zona	Kontinentinis šelfas
Danija	2004.11.16	12 ¹	24	200/DLM	200 ?	200/EXP
Estija	2005.08.26	12 ¹		COORD		COORD
Suomija	1996.06.21	12 ¹	14	200/DLM	COORD	200/EXP
Vokietija	1994.10.14	12		COORD		200/EXPL
Latvija	2004.12.23	12	12	DLM		CM/200
Lietuva	2003.11.12	12	24	DLM		DLM
Lenkija	1998.11.13	12		DLM		DLM
Rusija	1997.03.12	12	24	200		CM/200
Švedija	1996.06.25	12		DLM		200m/EXPL

¹ - maksimalus teritorinės jūros plotis siekia 12 jūrmilyių, nors plotis vietomis mažesnis; COORD – apibūtinama koordinatėmis, EXPL – eksploatacija

¹³⁵ Long, R., *supra* note 48, p. 471.

¹³⁶ Parengta remiantis: Table of claims to maritime jurisdiction (as at 15 July 2011) //

http://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/table_summary_of_claims.pdf (žiūrėta 2014 04 04)

Priedas Nr. 5. Teritorinēs jūros (raudona līnija ārā kranto) ir īšķirtinēs ekonominēs zonas ribos (mēlyna līnija) Baltijos jūrojē (HELCOM)¹³⁷

¹³⁷ Helsinki Commission, UNCLOS overview. Doc. 2/8, HELCOM SPATIAL WS 1/2009. p. 3

Priedas Nr. 6. Siūlomos tyrimų ekspedicijos notifikacija¹³⁸

A.8. FORMAT FOR NOTIFICATION OF PROPOSED MONITORING AND RESEARCH CRUISES

NOTIFICATION OF PROPOSED RESEARCH CRUISE, GENERAL, PART A

1. Name of research ship

Cruise No.

2. Dates of cruises From To

3. Operating authority

Telephone

Telefax

4. Owner (if different from para 3)

5. Particulars of ship:

Name

Nationality

Overall length metres

Maximum draught metres

Net tonnage

Propulsion

Call sign

6. Crew

Name of master

No. of crew

7. Scientific personnel

Name and address of scientist in charge

Telephone

Telefax

No. of scientists

8. Geographical area in which ship will operate (with reference in latitude and longitude)

9. Brief description of purpose of cruise

10. Dates and names of intended ports of call

11. Any special logistic requirements at ports of call

Notification of proposed research cruise, Detail, Part B

1. Name of research ship

¹³⁸ Manual for Marine Monitoring in the COMBINE Programme of HELCOM // <http://helcom.fi/Documents/Action%20areas/Monitoring%20and%20assessment/Manuals%20and%20Guidelines/Mannual%20for%20Marine%20Monitoring%20in%20the%20COMBINE%20Programme%20of%20HELCOM.pdf>
[žiūrėta: 2014 04 04]

Cruise No.

2. Dates of cruise From To

3. Purpose of research and general operational methods

4. Attach chart showing (on an appropriate scale) the geographical area work, positions of intended stations, tracks of survey lines, positions of moored/seabed equipment

5. Types of samples required, e.g. geological/water/plankton/fish/radioactivity/isotope ... and methods by which samples will be obtained (including dredging/coring/drilling)

6. Details of moored equipment:

Dates

Laying Recovery Description Latitude Longitude

7. Explosives:

- (a) Type and trade name
- (b) Chemical content
- (c) Depth and trade class and storage
- (d) Size
- (e) Depth of detonation
- (f) Frequency of detonation
- (g) Position in latitude and longitude
- (h) Dates of detonation

8. Detail and reference of

- (a) Any relevant previous/future cruises
- (b) Any previously published research data relating to the proposed cruise
(Attach separate sheet if necessary)

9. Names and addresses of such scientists with whom previous contact has been made in the coastal state in which the waters where the proposed cruise is to take place are

10. State:

- (a) Whether visits to the ship in port by scientists of the coastal state concerned will be acceptable
- (b) Whether it will be acceptable to carry on board an observer from the coastal state for any part of the cruise and dates and ports of embarkation/disembarkation
- (c) When research data from intended cruise is likely to be made available to the coastal state and if so by what means

SCIENTIFIC EQUIPMENT

11. Complete the following table - SEPARATE COPY FOR EACH COASTAL STATE
(indicate "YES" or "NO")

List of all major Marine Scientific Equipment proposed to be used and indicate waters in which it will be deployed	Within fishing limits	On continental shelf	Distance from / coast			
			Within 3 NM	Between 3-12 NM	Between 12-50 NM	Between 50-200 NM

Priedas Nr. 7. Baltijos jūros šalių teisės aktai, reglamentuojantys MJT

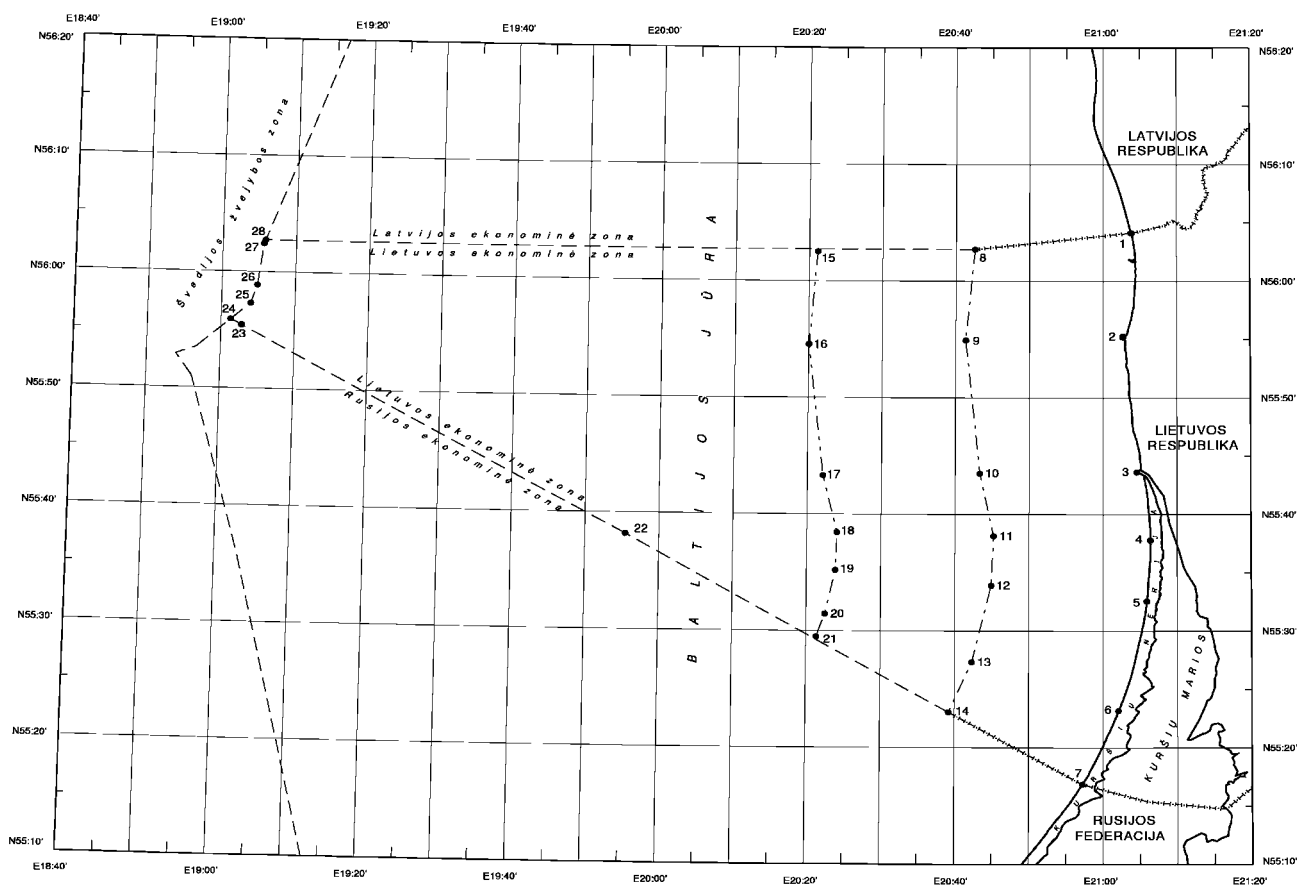
Eil. Nr.	Šalis	Taip/Ne	Teisės aktai
1.	Lietuva	Taip	LR aplinkos ministro ir LR užsienio reikalų ministro 2000 m. kovo 30 d. įsakymas Nr. 123/43 „Dėl leidimų išdavimo užsienio valstybių fiziniams ir juridiniams asmenims aplinkos monitoringui ir mokslo tiriamiesiems darbams jūros rajone vykdyti tvarkos” su pakeitimais (Žin., 2000, Nr. 30-842) LR aplinkos ministro 2000 m. kovo 23 d. įsakymas Nr. 104 „Dėl jūros aplinkos monitoringo ir mokslo tiriamųjų darbų registravimo tvarkos“ (Žin., 2000, Nr. 27-746)
2.	Latvija		1998 m. Latvijos Respublikos įstatymas dėl kontinentinio šelfo ir išskirtinės ekonominės zonos 2005 m. Latvijos Respublikos Vyriausybės reglamentas „Žvejybos specialioms tikslams ir mokslinių tyrimų tikslams leidimų išdavimo procedūros“ 2012 m. Latvijos Respublikos Vyriausybės reglamentas „Specialių leidimų užsienio valstybių mokslinių tyrimų laivams, vykdančioms mokslinių tyrimų darbus teritorinėje jūroje, kontinentiniame šelfe ir išskirtinėje ekonominėje zonoje, išdavimo procedūros“
3.	Estija		1993 m. Ekonominės zonos įstatymas 1994 m. Valstybės sienų įstatymas
4.	Rusija	Taip	Informacija klausimynuose nepateikta* Federaliniai įstatymai dėl: 1997 m. JT Jūrų teisės konvencijos ratifikavimo 1998 m. Vidinių jūros vandenų, teritorinės jūros ir gretutinės zonos 1995 m. Rusijos Federacijos kontinentinio šelfo 1998 m. Rusijos Federacijos išskirtinės ekonominės zonos 2004 m. Rusijos Federacijos nutarimas dėl taisyklių nustatymo vykdančiam MJT vidiniuose jūros vandenyse, teritorinėje jūroje, išskirtinėje ekonominėje zonoje, kontinentiniame šelfe ir dėl tvarkos papildymo naudojant ir eksploatuojant dirbtines salas, įrenginius ir statinius vidiniuose jūros vandenyse ir teritorinėje jūroje ¹³⁹
5.	Suomija	Taip	- 1965 m. Suomijos kontinentinio šelfo įstatymas. - 1974 m. Suomijos žvejybos zonos įstatymas. - 2000 m. Teritorinės priežiūros įstatymas - 2000 m. Teritorinės priežiūros vyriausybės dekretas Nr. 971 - 2004 m. Suomijos išskirtinės ekonominės zonos įstatymas.
6.	Švedija	Taip	- 1998 m. Švedijos aplinkos kodeksas - 1998 m. Dekretas dėl teritorijos apsaugos vadovaujantis Švedijos aplinkos kodeksu - 1992 m. Švedijos išskirtinės ekonominės zonos įstatymas - 1992 m. Švedijos išskirtinės ekonominės zonos įstatymo dekretas - 1966 m. Kontinentinio šelfo įstatymas - 1966 m. Kontinentinio šelfo įstatymo dekretas - 1966 m. Deklaracija dėl 1966 m. Kontinentinio šelfo įstatymo taikymo - 1966 m. Švedijos teritorinių vandenų įstatymas - 1966 m. Deklaracija dėl Švedijos teritorinių vandenų pločio - 1992 m. Dekretas dėl užsienio valstybių laivų ir lėktuvų priėmimo į Švedijos teritoriją.
7.	Danija	Taip	- Administracinių procedūrų ir reikalavimų bei institucinių suderinimų aprašymas, siekiant reguliuoti užsienio subjektų vykdomus mokslinius jūros tyrimus nacionalinėje jurisdikcijoje esančiose jūros zonose. Priedas prie 1988 liepos 27 d. URM Notos JT organizacijai - 1999 m. Teritorinės jūros delimitavimo įstatymas - 1999 m. Vykdomasis įsakymas dėl Danijos teritorinės jūros ribų patvirtinimo - 1999 m. Karaliaus įsakas dėl užsienio karinių laivų ir lėktuvų priėmimo į Danijos teritoriją taikos metu - 1996 m. Išskirtinės ekonominės zonos įstatymas - 2005 m. Jungtinis Aplinkos ministro aktas dėl jūros aplinkos apsaugos - 2002 m. Danijos gelmių įstatymas - 2005 m. Jungtinis kontinentinio šelfo įstatymas

¹³⁹ Федеральное агентство по науке и инновациям, 2004-2006 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-07].
<<http://www.fasi.gov.ru/sea/fz/>>

			- 1963 m. Karališkasis dekretas dėl pratybų Danijos kontinentiniame šelfe
8.	Vokietija	Taip	- 1982 m. Federalinis gavybos įstatymas ir susiję poįstatyminiai aktai - 1989 m. Vokietijos demokratinės respublikos įstatymas dėl MJT teritorinėje jūroje, kontinentiniame šelfe ir žvejybos zonoje
9.	Lenkija	Taip	1991 m. Lenkijos Respublikos jūros erdvių ir jūrų administravimo įstatymas 2011 m. Geologijos ir kasybos įstatymas

Teisės aktų sąrašas sudarytas remiantis Baltijos šalių pateikta informacija autorės ir IOC sudarytuose klausimynuose

Priedas Nr. 8. Lietuvos Respublikos teritorinės jūros, išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo bei gretutinės zonos ribos¹⁴⁰

Paaiškinimas: 1—7 - Baltijos jūros kranto bazinė linija; 8—14 – teritorinės jūros išorinė riba; 15—21 – gretutinės zonos riba; 24—28 išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo riba.

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 6 d. nutarimas Nr. 1597 „Dėl Lietuvos Respublikos teritorinės jūros, gretutinės zonos, išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo ribų patvirtinimo ir pavedimo ministerijoms ir Vyriausybės įstaigoms parengti reikiamus teisės aktus“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr.177-6573.

Priedas Nr. 9. Klausimynas „THE PRACTICES OF BALTIC COASTAL STATES IN THE FIELD OF MARINE SCIENTIFIC RESEARCH IN WATERS UNDER SOVEREIGNTY OR JURISDICTION OF A STATE“

Dear Sir/Madam,

This questionnaire attached below responds to the attempts raised within the HELCOM framework, primarily the Baltic Sea Pilot Project: Testing new concepts for integrated environmental monitoring of the Baltic Sea (BALSAM), to enhance integrated environmental monitoring in the Baltic region by sorting out possibilities in the Baltic countries to facilitate or ensure more smooth and harmonised functioning procedures for applying for access to monitoring cruises or research activities in the Baltic Sea territorial waters, exclusive economic zones, fishing zones or continental shelves.

Until now implementation of the HELCOM Recommendation 12/1 „Concerning procedures for granting permits for monitoring and research activities in the territorial waters and exclusive economic zones, fishing zones or continental shelves“ has not been actively reviewed, however, it has been regularly referred to in cases provided by HELCOM Contracting Parties (CPs), where there have been difficulties to receive permits to conduct monitoring cruises in the territorial waters and exclusive economic zones waters of other Baltic countries.

The purpose of this questionnaire is to compile updated information on the existing national regulations in marine scientific research, since recent changes in these procedures have been initiated in separate CPs. From national perspectives some advisory information from CPs would be valuable in the revision process of HELCOM Recommendation 12/1. All collected information will be assessed by the BALSAM work package WP5, which aims to optimize the international use of research vessels in the Baltic Sea and based on information provided by the CPs, will provide an updated scheme for enhanced cooperation streamlining the administrative issues related to international monitoring cruises or research activities that will be proposed for consideration of the HELCOM working groups.

It would be most helpful if the entire questionnaire could be completed and returned by 4 April 2014 by email to: urmas.lips@msi.ttu.ee with a copy to a.kubiliute@aaa.am.lt and HELCOM Secretariat Johanna.Karhu@helcom.fi

Sincerely yours,

Urmas Lips

Baltic Sea Pilot Project (BALSAM)
<http://helcom.fi/helcom-at-work/projects/balsam/>

QUESTIONNAIRE

THE PRACTICES OF BALTIC COASTAL STATES IN THE FIELD OF MARINE SCIENTIFIC RESEARCH IN WATERS UNDER SOVEREIGNTY OR JURISDICTION OF A STATE

GENERAL	
1. Name of State	
2. Name of contact person responsible for completing this form	
3. Organization	
4. Address	
5. Telephone number	
6. Fax number	
7. E-mail address	

1. NATIONAL LEGISLATION ON MARINE SCIENTIFIC RESEARCH

- 1.1. Provide list of the main existing national legislation or administrative procedure (if available with a copy of these documents in english) that implements international instruments (UNCLOS¹⁴¹, etc.) related to marine scientific research (further MSR)? Provide information on recent or nearest changes in procedures.
- 1.2. Does your country implements HELCOM Recommendation 12/1 concerning procedures for granting permits for monitoring and research activities in the territorial waters and exclusive economic zones, fishing zones or continental shelves¹⁴² (granting one year permits for planned research and monitoring)?
- If *no*, would your country be interested (1) to grant one year permits for planned research activities in the exclusive economic zones, fishing zones or continental shelves in the framework of the Baltic Monitoring Programme (BMP) or (2) be interested in requesting technical assistance to draft/update/revise its specific national legislation on MSR?

2. CONSENT

- 2.1. What are official channels established to handle requests for MSR projects in waters under your country's sovereignty or jurisdiction? Please provide names of responsible institutions and contact information.
- 2.2. What is the approximate number of requests for authorisation your country has received annually over the last five years (2008-2013)?
- 2.2.1. Approximately how many of these requests were approved?
- 2.2.2. Approximately how many of these requests were rejected? What the main reasons?

¹⁴¹ UNITED NATIONS CONVENTION ON THE LAW OF THE SEA (LOS Convention), 1982.

¹⁴² available in HELCOM website <http://helcom.fi/Recommendations/Rec%2012-1.pdf>

2.3. Which model of application form for requesting consent does your country use?

2.3.1 HELCOM form (Notification of Proposed Research Cruise, A, B parts)

2.3.2. Any other specialised application form(s) model? YES NO

Please provide a copy of this/these specific form(s).

2.4. How much in advance States or competent organizations which intend to undertake MSR in waters under your State's jurisdiction should provide application/notification? Would you consider to shorten that period at least for monitoring activities?

2.5. How long it takes to provide answer (approval or rejection to carry out MSR) after you get notification by researching State or international organization?

2.6. Is there distinction between procedures (notification, other specifications) for getting permits (1) exclusively for peaceful purposes to increase scientific knowledge of the marine environment for the benefit of mankind; (2) for applied research or of direct significance for resources exploration or exploitation; (3) monitoring activities; (4) MSR installations (buoys, drifters etc.); (5) international research projects (e.g. HELCOM, BONUS etc.).

2.7. Is there distinction between procedures (notification, other specifications) for getting permits to carry out research activities in territorial sea and the EEZ; in the pelagic zone or the sea floor?

2.8. What are the permit regulations in case States or competent organizations would like to conduct measurements with autonomous devices (e.g. floating drifters, gliders etc.). This is regulated for some cases globally (for ARGO floats for instance) but not for the Baltic Sea.

2.9. Please provide any relevant information from national perspectives towards developing more coordinated and harmonized procedures in getting permits for research activities within Baltic Sea region and revision process of HELCOM Recommendation 12/1.

3. APPLICATION REQUIREMENTS FOR FOREIGN COUNTRIES INTENDING TO CONDUCT MSR PROJECTS IN THE WATERS UNDER SOVEREIGNTY OR JURISDICTION OF YOUR COUNTRY

3.1. Does your country conduct MSR in areas that are not under your sovereignty or jurisdiction?

3.2. How many of requests provided by your State were rejected? What are the main reasons for rejection? What are the main interferences during procedures for getting permit from other Coastal State.

3.3. Have you utilised implied consent to allow research to be conducted in waters under your jurisdiction by another country?

4. PROCEDURES AFTER CONSENT FOR MSR PROJECT IS GRANTED BY THE COASTAL STATE

4.1. What constitutes the expected starting date of the MSR project in your country?

4.1.4. The date the actual research operation begins in waters under your national jurisdiction?

If others, please specify.

4.2. Status of observers (Article 249 1a of LOS Convention)

4.2.1. Has your country already sent scientists as observers on-board foreign research vessels in the framework of a MSR project conducted in the waters under your national jurisdiction?

4.2.2. Has/have the research vessel(s) of your country hosted foreign observers?

YES

4.2.3. Do the observer(s) represent your government on board foreign research vessel?

YES

4.2.4. What are the functions/assignments of the observers on board:

a) To report on research activities carried out?

YES

b) To ensure that the type of research undertaken and the area where the research is conducted conforms to the official notification document?

YES

c) To act as an official channel for possible communications between the vessel and your government?

YES

d) To take the opportunity to be trained in the field of work defined in the MSR project?

YES

e) Others? Please specify.

4.2.5. Does your country require that researchers provide the relevant authorities with copies of data and samples (Article 249 (1c)¹⁴³?

4.2.6. Does your country require that researchers provide and or assist the relevant authorities with an assessment of research results (Article 249 (1d)?

¹⁴³ LOS Convention: *Article 249 Duty to comply with certain conditions*

1. States and competent international organizations when undertaking marine scientific research in the exclusive economic zone or on the continental shelf of a coastal State shall comply with the following conditions:

(a) ensure the right of the coastal State, if it so desires, to participate or be represented in the marine scientific research project, especially on board research vessels and other craft or scientific research installations, when practicable, without payment of any remuneration to the scientists of the coastal State and without obligation to contribute towards the costs of the project;

(b) provide the coastal State, at its request, with preliminary reports, as soon as practicable, and with the final results and conclusions after the completion of the research;

(c) undertake to provide access for the coastal State, at its request, to all data and samples derived from the marine scientific research project and likewise to furnish it with data which may be copied and samples which may be divided without detriment to their scientific value;

(d) if requested, provide the coastal State with an assessment of such data, samples and research results or provide assistance in their assessment or interpretation;

(e) ensure, subject to paragraph 2, that the research results are made internationally available through appropriate national or international channels, as soon as practicable;

(f) inform the coastal State immediately of any major change in the research programme;

(g) unless otherwise agreed, remove the scientific research installations or equipment once the research is completed.

2. This article is without prejudice to the conditions established by the laws and regulations of the coastal State for the exercise of its discretion to grant or withhold consent pursuant to article 246, paragraph 5, including requiring prior agreement for making internationally available the research results of a project of direct significance for the exploration and exploitation of natural resources.

4.2.8. Has your country ever required suspension/cessation of MSR project conducted in waters under your national jurisdiction for non-compliance with Article 248 and 249 of UNCLOS?

4.2.9. What regulatory provisions, such as customs or tax requirements, apply to foreign research vessels while in your ports?

aiste.kubiliute@yahoo.com